

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Θέμα : Ένοπλες Δυνάμεις και Σύνταγμα

1. Εισαγωγή στην προβληματική. Σελ. 1
2. Η ανθρώπινη αξιοπρέπεια, ως μερικότερη εκδήλωση της αρχής της αξίας του ανθρώπου, στις Ένοπλες Δυνάμεις. Το πρόβλημα της διαταγής (αρ. 2 παρ.1 Σ). Σελ. 4
3. Αντιρρησίες συνείδησης. Από την ποινική καταστολή, στην άοπλη και την κοινωνική θητεία. Το αρ. 4 παρ. 6 και η ερμηνευτική του δήλωση. Σελ. 8
4. Η θανατική ποινή ως προσβολή του δικαιώματος στη ζωή και η επιβολή της στις Ένοπλες Δυνάμεις σε καιρό πολέμου. (αρ. 7 παρ. 3, αρ. 5 παρ. 2 Σ και αρ. 8 Σ.Π.Κ). Σελ. 12
5. Το δικαίωμα των στρατιωτικών στην πληροφόρηση (αρ. 5Α παρ. 1 Σ και Σ.Κ 20-1). Σελ. 16
6. Το δικαίωμα αναφοράς στις Ένοπλες Δυνάμεις (αρ. 10 Σ και Σ.Κ 20 – 1). Σελ. 19
7. Το δικαίωμα συνάθροισης και η άσκησή του από τους στρατιωτικούς (αρ. 11 Σ και Σ.Κ 20 – 1). Σελ. 24
8. Η θρησκευτική ελευθερία και η άσκηση του δικαιώματος από τους στρατιωτικούς (αρ. 13 Σ και Σ.Κ 20 – 1). Σελ. 29
9. Το δικαίωμα της ελεύθερης έκφρασης της γνώμης και της διάδοσης των στοχασμών και η άσκησή τους από τους στρατιωτικούς (αρ. 14 παρ.1 Σ και Σ.Π.Κ). Σελ. 35
10. Η συνταγματική προστασία της οικογένειας και του γάμου και η προστασία τους εντός του θεσμού των Ενόπλων Δυνάμεων (αρ. 21 παρ.1 Σ). Σελ. 41
11. Το δικαίωμα δικαστικής προστασίας (αρ. 8 και 20 παρ.1 Σ) και οι διεθνείς συμβάσεις και ο ρόλος τους στην απονομή της δικαιοσύνης (αρ. 28 Σ). Η παροχή δικαστικής προστασίας στους στρατιωτικούς (αρ. 8 και 20 παρ.1 Σ και Σ.Π.Κ). Σελ. 47
12. Ο ρόλος της πολιτειακής και πολιτικής εξουσίας στις Ένοπλες Δυνάμεις. Το άρθρο 45 του Συντάγματος. Σελ. 60
13. Το άρθρο 120 παρ. 2 και 4 του Συντάγματος. Οι Ένοπλες Δυνάμεις και ο ρόλος τους στα πλαίσια της ακροτελεύτιας διάταξης του Συντάγματος. Σελ. 64
14. Η αναθεώρηση του αμυντικού δόγματος, ο νέος ρόλος των Ενόπλων Δυνάμεων και η δικαιοπολιτική προσέγγισή τους. (Αντί επιλόγου). Σελ. 69

1. Εισαγωγή στην προβληματική

I. Σύμφωνα με τον Στρατιωτικό Ποινικό Κώδικα, Στρατός είναι ο ελληνικός στρατός της ξηράς, της θάλασσας και του αέρα (αρ. 5 περ.α), ενώ ο Στρατιωτικός Κανονισμός 20 – 1, ορίζει ότι ο στρατός αποτελείται από τον ενεργό στρατό, την εθνοφυλακή και την εφεδρεία (αρ.4 παρ.1 Σ.Κ 20–1). Εάν επιχειρούσαμε να δώσουμε έναν, σύμφωνο με το Σύνταγμα, ορισμό για το τι είναι Ένοπλες Δυνάμεις, θα λέγαμε ότι, Ένοπλες Δυνάμεις είναι το ένοπλο τμήμα του Λαού, που έχει ως κύρια αποστολή την εξασφάλιση της άμυνας της Χώρας, την υπεράσπιση της εθνικής ανεξαρτησίας και την εδαφική ακεραιότητα της Πατρίδας. Χώρα, είναι η επικράτεια, ο γεωγραφικός χώρος του Κράτους. Αυτόν ακριβώς τον γεωγραφικό χώρο, καλούνται να προστατέψουν οι Ένοπλες Δυνάμεις από κάθε είδους ξενική επιβουλή όπως και όταν και αν αυτή εκδηλωθεί. Οι Ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις, αποτελούνται από τους μόνιμους, τους εθελοντές και τους στρατευμένους στρατιωτικούς.

Μόνιμοι στρατιωτικοί, είναι εκείνοι που κατατάχθηκαν στο στρατό για να σταδιοδρομήσουν σε αυτόν. Προέρχονται από τους αποφοίτους των Ανώτατων Στρατιωτικών Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων, τους κατατασσόμενους απευθείας ή με διαγωνισμό, και από τους μόνιμους υπαξιωματικούς.(1)

Εθελοντές στρατιωτικοί, είναι εκείνοι που κατατάχθηκαν με τη θέλησή στο στρατό και ανέλαβαν την υποχρέωση να υπηρετήσουν σ' αυτόν για ορισμένο χρόνο. Διατηρούν την ιδιότητα του εθελοντή και μετά τη λήξη της αρχικής υποχρέωσής τους, εφόσον εξακολουθούν να υπηρετούν στο στρατό.(2)

Στρατευμένοι στρατιωτικοί είναι:

1. Όσοι κατατάχθηκαν με πρόσκληση στις τάξεις του στρατού, σύμφωνα με τον νόμο περί Στρατολογίας, και υπηρετούν την θητεία τους. Από αυτούς, οι οπλίτες λέγονται 'κληρωτοί' ή 'κληρωτοί πρότακτοι' και οι Αξιωματικοί 'έφεδροι εν ενεργεία'. Εάν μετά την εκπλήρωση της θητείας τους συνεχίζεται η παραμονή τους στο στράτευμα, οι οπλίτες λέγονται 'κληρωτοί σε παρατεταμένη θητεία' ενώ οι Αξιωματικοί 'έφεδροι σε παρατεταμένη θητεία'.(3)

2. Όσοι ανακαλούνται από την εφεδρεία στην ενεργό υπηρεσία ή όσοι επιστρατεύονται. Ανάλογα με την κατηγορία από την οποία προέρχονται, διακρίνονται σε μόνιμους εξ' εφεδρείας, εφέδρους εξ' εφεδρείας και κληρωτούς εξ' εφεδρείας.(4)

3. Οι μαθητές των Παραγωγικών Σχολών των Ενόπλων Δυνάμεων, θεωρούνται στρατιωτικοί, όμως διέπονται από ιδιαίτερο καθεστώς, το οποίο καθορίζεται από τους Οργανισμούς των αντίστοιχων Σχολών.(5)

II. Για να φέρουν οι Ένοπλες Δυνάμεις σε πέρας την αποστολή τους, απαιτείται επίπονη και συστηματική εκπαίδευση, πίστη στο έργο που ανέλαβαν και κυρίως αυστηρή δομή και ιεραρχία. Υφίσταται για αυτόν τον λόγο, ένα σύμπλεγμα εννόμων σχέσεων που διέπει τους υπηρετούντες στο Στράτευμα, γεγονός που μας επιτρέπει να δεχθούμε ότι οι Ένοπλες Δυνάμεις, αποτελούν Θεσμό. Στα πλαίσια του θεσμού των Ενόπλων Δυνάμεων, και με σκοπό την όσο το δυνατόν πιο άρτια εκπλήρωση της αποστολής τους, περιορίζονται ή πιο εύστοχα προσαρμόζονται θεσμικά κάποια δικαιώματα, κυρίως ατομικά, που προβλέπονται από το Σύνταγμα.

Σύνταγμα, είναι ο σε ιδιαίτερο κείμενο γραπτά διατυπωμένος θεμελιώδης νόμος, που έχει τεθεί με ειδική διαδικασία, ρυθμίζει την συνολική έννομη τάξη, έχει αυξημένη τυπική δύναμη και μεταβάλλεται με διαδικασία δυσχερέστερη της προβλεπόμενης για τους κοινούς νόμους, των οποίων ιεραρχικώς προΐσταται.(6).

Αυτός ο περιορισμός, δεν φτάνει, συνήθως, στο σημείο να θίξει τον σκληρό πυρήνα του δικαιώματος με συνέπεια να το καταργήσει (πλὴν του δικαιώματος των στρατιωτικών σε απεργία ή της συμμετοχής σε πολιτικό κόμμα), συνιστά όμως έναν περιορισμό αξιοπρόσεκτο, ικανό να τύχει ιδιαίτερης μελέτης και προσοχής. Απαιτείται, παράλληλα, από το Σύνταγμα, κάθε περιορισμός ατομικού δικαιώματος, να προβλέπεται από τυπικό ή ουσιαστικό νόμο και όχι από, στερούμενη ειδικής νομοθετικής εξουσιοδότησης, πράξη της διοίκησης ενώ δεν πρέπει να αφορά ατομικό δικαίωμα μη επιδεκτικό οποιουδήποτε περιορισμού (7). Επίσης, κάθε περιορισμός που είναι καταρχήν σύμφωνος με το Σύνταγμα, πρέπει να δικαιολογείται από το δημόσιο συμφέρον και να τελεί σε εύλογη σχέση αναγκαιότητας προς την ειδική κυριαρχική σχέση (αρχή της αναλογικότητας), που να προκύπτει από την απαιτούμενη ειδική αιτιολογία (π.χ χάριν της εύρυθμης λειτουργίας των Ενόπλων Δυνάμεων ή για να καταστεί δυνατή η εκτέλεση της αποστολής τους).(8)

III. Υπό το καθεστώς του προϊσχύσαντος Στρατιωτικού Ποινικού Κώδικα και των προϊσχύσαντων Στρατιωτικών Κανονισμών, δίνονταν η εντύπωση, ότι το Στράτευμα λειτουργεί έξω και πέρα από την υφιστάμενη συνταγματική τάξη, ως ένας μικρόκοσμος απομονωμένος, που είχε κανόνες δικούς του και λογική διάφορη από αυτή. Στις μέρες μας όμως, γίνονται προσπάθειες για την εναρμόνιση τόσο του Στρατιωτικού Ποινικού Κώδικα, κυρίως με τις τελευταίες δύο αναθεωρήσεις του, όσο και των υφισταμένων Στρατιωτικών Κανονισμών (κυρίως του Σ.Κ 20 – 1, που αφορά την υπηρεσία στον Στρατό και του Σ.Κ 20 – 2, που αφορά την ασφάλεια Μονάδων), με τις θεμελιώδεις εγγυήσεις του Συντάγματος. Οι Ένοπλες Δυνάμεις, αρχίζουν να αποδεσμεύονται από τις θεσμικές καθηλώσεις του παρελθόντος, οι οποίες, ενδεχομένως, τις ήθελαν εσκεμμένα φυγόκεντρες από τις σύγχρονες αντιλήψεις της κοινωνικής και κυρίως της συνταγματικής εξέλιξης. Σημαντικός είναι δε, και ο ιδεολογικός αποχρωματισμός τόσο του Στρατιωτικού Ποινικού Κώδικα, καθώς και των Στρατιωτικών Κανονισμών, γεγονός που μας επιτρέπει πλέον να κάνουμε λόγο για Ένοπλες Δυνάμεις, που παρά τους όποιους περιορισμούς (θεσμικά δικαιολογημένους στις περισσότερες περιπτώσεις) επιβάλλουν σε Συνταγματικά δικαιώματα, λειτουργούν εντός των πλαισίων της υφιστάμενης Συνταγματικής τάξης.

Παραπομπές:

- (1). Αρ. 7, Σ.Κ 20 – 1
- (2). Αρ. 8, Σ.Κ 20 – 1
- (3). Αρ. 9, παρ. 1, Σ.Κ 20 – 1
- (4). Αρ. 9, παρ. 2, Σ.Κ 20 – 1
- (5). Αρ. 10, Σ.Κ 20 – 1
- (6). Δημητρόπουλος Α. Γενική Συνταγματική Θεωρία. Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου. Τόμος Α, Θ' έκδοση, Αθήνα, 2001, σελ. 102 και επ.
- (7). Δαγτόγλου Π. Συνταγματικό Δίκαιο. Ατομικά Δικαιώματα. Τόμος Α. Εκδόσεις Α. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1991. Σελ. 167.
- (8). Δημητρόπουλος Α. Συνταγματικά Δικαιώματα. Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου. Τόμος III, Γ' έκδοση, Αθήνα 2004. Σελ. 82 και επ. Βλέπε όμως και Δαγτόγλου Π. Συνταγματικό Δίκαιο. Ατομικά Δικαιώματα. Τόμος Α, εκδόσεις Α. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1991, σελ. 167

2. Η ανθρώπινη αξιοπρέπεια, ως μερικότερη εκδήλωση της αρχής της αξίας του ανθρώπου στις Ένοπλες Δυνάμεις. Το πρόβλημα της διαταγής. (Αρ. 2, παρ.1 Σ)

I. Εάν η επίκληση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και, κυρίως, της ανθρώπινης αξίας, συνιστά στο Συνταγματικό Δίκαιο ένα είδος μέτρου προστασίας των εννόμων αγαθών και της ελευθερίας των πολιτών, στο Στράτευμα, όπου η έννοια της ιεραρχικής διαταγής είναι σχεδόν απόλυτη, συνιστά ζήτημα αναγόμενο στα βιολογικά αντανακλαστικά του πολιτισμένου ανθρώπου. Όταν λέμε διαταγή, εννοούμε την έκφραση βουλήσεως ενός προϊσταμένου στρατιωτικού στους υφισταμένους του, για άσκηση υπηρεσίας στο πλαίσιο ενός συγκεκριμένου πεδίου σχηματισμού της κρατικής θέλησης. Η γνησιότητα όμως της κρατικής θέλησης, παραποιείται βάνανσα όταν με τρόπο πλάγιο και, συνήθως, προσχεδιασμένο και με το πρόσχημα της υπηρεσίας, χρησιμοποιείται ο υφιστάμενος στρατιωτικός ως μέσο για να εξυπηρετηθούν σκοπιμότητες ή να εξυπηρετηθούν μικρολογικές και ιδιοτελείς πρακτικές εκτόνωσης του διατάσσοντος.

II. Η έννοια της ανθρώπινης αξιοπρέπειας ως μερικότερη εκδήλωση της αρχής της αξίας του ανθρώπου, είναι έννοια αξιολογική και κατά συνέπεια ελαστική και ασαφής. Ως έννοια, αναφέρεται περισσότερο στην κοινωνική διάσταση της ανθρώπινης φύσης και όχι στη σωματική ή στην πνευματική, μπορεί δε, να προσδιοριστεί από την στενότερη έννοια της τιμής. Δεν εμπεριέχει μια «μυθική» υπέρτατη αξία, ούτε ευαγγελίζεται έναν παράδεισο ανθρωπιστικής έννομης τάξης. Απηχεί, όμως, την ιστορική ανάγκη της εποχής για δημιουργία μιας κοινωνίας, στην οποία τα άτομα θα παίζουν πρωτεύοντα ρόλο στην διαμόρφωση και στην εξέλιξη των θεσμικών μεταβολών, έτσι ώστε ο άνθρωπος (το άτομο), να αποτελεί αξία καθεαυτή. Η υπόδειξη του αρ. 2 παρ.1Σ, θα λέγαμε ότι ιστορικά κατοχυρώνει τον άνθρωπο, και δικαίικά τον εξοπλίζει απέναντι στην εξουσιαστική δραστηριότητα, ακόμη και όταν αυτή ασκείται εντός των πλαισίων ειδικών κυριαρχικών σχέσεων, όπως στις Ένοπλες Δυνάμεις.

Η λειτουργική ιδιαιτερότητα του Στρατεύματος, χαρακτηρίζεται από την έντονη παρουσία του Κράτους ως οργανωμένης εξουσίας, η οποία αξιώνει υπακοή των υφισταμένων στους προϊσταμένους τους, εντός του αυστηρώς ιεραρχικά δομημένου πλαισίου της στρατιωτικής υπηρεσίας. Η προσβολή του έννομου αγαθού της στρατιωτικής υπηρεσίας που συνεπάγεται η άρνηση του στρατιωτικού να υπακούσει, αντιμετωπίζεται με την ποινική τυποποίηση της ανυπακοής στο αρ. 53 Σ.Π.Κ. Ξεκινώντας από την λεκτική διατύπωση της έννοιας της ανυπακοής ως αξιόποινης συμπεριφοράς («Στρατιωτικός που λαμβάνει διαταγή από τον αρχηγό του να εκτελέσει οποιαδήποτε υπηρεσία και αρνείται να υπακούσει ή παραλείπει την εκτέλεσή της, τιμωρείται...»), μοιραία φθάνουμε στο πρόβλημα της δεσμευτικότητας της διαταγής.

Συνήθως, γίνεται λόγος για την τυπική και την ουσιαστική δεσμευτικότητα της διαταγής. Η τυπική νομιμότητα, συνδέεται με τον τύπο και την διαδικασία έκδοσης της διαταγής και εξειδικεύεται στην ύπαρξη αρμοδιότητας τόσο του διατάσσοντος προϊσταμένου, όσο και του υφισταμένου που την εκτελεί. Ουσιαστικά, η διαταγή είναι νόμιμη, όταν το περιεχόμενό της δεν προσβάλλει κάποιο έννομο αγαθό. (1)

Οι προσπάθειες οριοθέτησης της δεσμευτικότητας μιας παράνομης διαταγής, αποτέλεσαν αντικείμενο δύο θεωρητικών κατευθύνσεων με διαφορετικό δογματικό περίγραμμα. Αφενός, διατυπώθηκαν θεωρίες με βάση τις οποίες επιχειρείται να δικαιολογηθεί η ύπαρξη των παράνομων μεν πλην όμως δεσμευτικών διαταγών (π.χ θεωρία της τυφλής υπακοής), αφετέρου δε, η δεσμευτικότητα της παράνομης διαταγής, αντιμετωπίζεται ως πρόβλημα σύγκρουσης καθηκόντων.

Οι διακρίσεις αυτές συνήθως επεναλαμβάνονται με το ίδιο σχήμα και τη γνωστή έκβαση. Έτσι, ενώ αναγνωρίζεται μια περιοχή μή συμμόρφωσης σε παράνομες διαταγές (π.χ προδήλως εγκληματική διαταγή), συχνά κυριαρχεί η αντίληψη ότι ο στρατιωτικός δεσμεύεται στην εκτέλεση της παράνομης διαταγής του προϊσταμένου, εφόσον δεν μπορεί να «υπεισέλθει»(αρ. 21 Σ.Π.Κ) στην ουσία της διαταγής. Μ' αυτό βέβαια, δεν μπορεί να υποδηλώνεται ότι η δεσμευτικότητα της διαταγής είναι ένας καθαρά θεωρητικός προσδιορισμός. Αντίθετα, ο δέκτης της διαταγής, ως υπεύθυνος άνθρωπος, οφείλει να έχει επίγνωση του ρόλου που καλείται να παίξει δεχόμενος μια διαταγή, κυρίως μάλιστα όταν πρόκειται να προσβάλλει έννομα αγαθά τρίτων. Ο υφιστάμενος επίσης, δεν μπορεί να θεωρείται «μέσον» για την ευθεία προσβολή εννόμων αγαθών με την κάλυψη των ανωτέρων ή την εκμετάλλευση της διαταγής. Για αυτόν τον λόγο, εφαρμόζεται το προστατευτικό πλαίσιο του αρ. 21 Π.Κ, η οποία θεμελιώνει προσωπικό λόγο άρσης του αδίκου μιας αξιόποινης πράξης που τελεί ο διατασσόμενος όταν η ενέργειά του αποτελεί άσκηση υπηρεσίας ενώ παράλληλα η διατασσόμενη αξιόποινη πράξη, δεν αναιρεί τον υπηρεσιακό χαρακτήρα της διαταγής. (2)

Αυτά όμως, τονίζουν την μία μόνο όψη του ζητήματος, διότι εδώ προβάλλει ένα ερώτημα που κινείται σε έναν ακάλυπτο, ενδιάμεσο χώρο. Τι ακριβώς συμβαίνει, όταν με τη διαταγή, προσβάλλεται η ανθρώπινη αξιοπρέπεια του διατασσόμενου; Τα ποσοστά της προσβολής αυτής δεν έχουν μετρηθεί με ακρίβεια ακόμη, ενώ στις μέρες μας δεν μπορεί να θεωρείται απολύτως βέβαιο ότι ο στρατιωτικός οφείλει να εκτελεί αναντίρρητα κάθε διαταγή που, ναι μεν το περιεχόμενό της δεν μεταφράζεται σε τέλεση αξιόποινης πράξης, πλην όμως προσβάλλει την ίδια του την αξιοπρέπεια. Το αντίθετο ακριβώς συμβαίνει: η διαταγή δεν είναι δεσμευτική, όταν με αυτή πλήττεται η αξιοπρέπεια του στρατιωτικού (3). Οφείλουμε δε να τονίσουμε, ότι, στις μέρες μας, πολύ δύσκολα θα συναντήσουμε επιδεικτικές προσβολές της αξιοπρέπειας των στρατιωτικών με όλα τα συμπτώματα μιας ανοίκειας υπερβολής, γι' αυτό το ζήτημα θα πρέπει να μας απασχολήσει πλέον ως εξής: Πότε με την διαταγή προσβάλλεται η ανθρώπινη αξιοπρέπεια;

Η εισβολή στη σφαίρα της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, γίνεται συνήθως κατά τρόπο τινά λαθραίο, συγκαλυμένο. Η πλέον απειλητική περίπτωση, είναι εκείνη όπου δίδεται η διαταγή εν γνώση του διατάσσοντος ότι ο υφιστάμενος αδυνατεί να την εκτελέσει για λόγους που ανάγονται στην προσωπική του αξιοπρέπεια και ότι παραπέρα θα τελέσει το αδίκημα της ανυπακοής. Και όλα αυτά, όταν υπάρχει η δυνατότητα ανάθεσης εναλλακτικού υπηρεσιακού ρόλου. Σ' αυτές τις περιπτώσεις, πρόκειται για μία «προβοκατόρικη» διαταγή, η οποία εκφράζεται συγκαλυμένα ως υπηρεσιακή για να πετύχει το στόχο της. Ενώπιον τέτοιου είδους καταστάσεων, λοιπόν, προέχει να ορίσουμε τον χαρακτήρα της διαταγής και τη βαρύτητα της λειτουργικής της σημασίας. Θα την περιορίσουμε σε ένα μονοσήμαντο και συχνά αυταρχικό δίαυλο επικοινωνίας στο Στράτευμα ή θα ελέγξουμε και τις άλλες κρίσιμες πτυχές της;

Η διαταγή, για να διαθέτει μια λογική θεμελίωση και ελέγξιμη υπηρεσιακή σημασία, πρέπει να συνέχεται με όλο εκείνο το φάσμα των δραστη-

ριοτήτων του στρατού που εκφράζει την αποστολή του χωρίς να επιφυλλάσει εκδήλωση συμπεριφορών που να εκφυλίζουν την φύση της και να αναιρούν τον υπηρεσιακό της χαρακτήρα. Εξάλλου, η διαταγή δεν είναι, σε καμία περίπτωση, ο «μυθοποιημένος» λόγος του προϊσταμένου στρατιωτικού, αλλά το αναγνωρισμένο μέσο άσκησης της στρατιωτικής υπηρεσίας με σαφείς όρους εκφοράς και δικαιοπολιτικού φρονήματος. Η διαταγή, λοιπόν, οφείλει να εκφράζει την αναγκαιότητα της αποστολής του στρατού, όπως αυτή μορφοποιείται στον συγκεκριμένο κάθε φορά στρατιωτικό, ως υπερασπιστή της Πατρίδας. Όμως η, κεντρική για το στράτευμα, έννοια του υπερασπιστή της Πατρίδας, μεταπίπτει σε ένα κενό σχήμα λόγου αν ο στρατιωτικός δεν αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και δεν λειτουργεί – έστω και στο πλαίσιο της ειδικής σχέσης εξουσίας – ως αυτοπροσδιοριζόμενο άτομο. Η υπηρεσία υπό τα όπλα, σε καμία περίπτωση δεν συνεπάγεται την αναιρέση της προσωπικής αξίας του ατόμου και της αξιοπρέπειάς του που κατοχυρώνονται στο αρ. 2 παρ.1 Σ. Απεναντίας, ο σεβασμός και η προστασία τους αποτελούν πρωταρχική υποχρέωση του στρατεύματος αφού και αυτό είναι τμήμα της πολιτείας, υλικά και λειτουργικά.

Διαταγές που, ευθέως ή συγκαλυμμένα, πλήττουν την πολιτική συνείδηση, την ιδεολογία, την ανθρώπινη αξία και την προσωπική αξιοπρέπεια των στρατιωτικών, είναι υπηρεσιακά ασύστατες και δικαιοπολιτικά επικίνδυνες. Εδώ μάλιστα είναι εύκολα αναγνωρίσιμες πράξεις εξύβρισης από τον προϊστάμενο χωρίς, ασφαλώς, να αποκλείεται και η περίπτωση εφαρμογής του αρ.137 Π.Κ και του αρ.7 παρ.2 Σ (βασανιστήρια και άλλες προσβολές της ανθρώπινης αξιοπρέπειας).

Τα Στρατιωτικά Δικαστήρια δείχνουν σήμερα ευαισθησία στα ζητήματα αυτά, (π.χ περίπτωση εφέδρων οπλιτών που αρνήθηκαν να υπακούσουν σε διαταγή Δ.Ε.Α, όταν διετάχθησαν από αυτόν να αποκεφαλίσουν με τσεκούρι νεογέννητα κουτάβια, ευρισκόμενα εντός του στρατοπέδου. Φυσικά αθώωθηκαν της κατηγορίας της ανυπακοής), και τα αναγνωρίζουν είτε ως λόγους που οδηγούν σε άρση του αδικού της ανυπακοής, είτε ως λόγους άρσης του καταλογισμού στον δράστη, αφού μια διαταγή, αν συνιστά προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, δεν πληρεί τις τυπικές προδιαγραφές της και ως εκ τούτου δεν είναι δεσμευτική, ενώ συγχρόνως προσβάλλει τη νοημοσύνη και τα αισθήματα των υφισταμένων στρατιωτικών. Παράλληλα, και στο βαθμό που οι Ένοπλες Δυνάμεις συγκροτούνται από ανθρώπους με ελεύθερη προσωπικότητα, θα ήταν αδικαιολόγητη η αναγνώριση εγκληματικής προσβολής της στρατιωτικής υπηρεσίας στην περίπτωση που η άρνηση του στρατιωτικού να υπακούσει, αποβλέπει στην περιφρούρηση της προσωπικής του αξιοπρέπειας.(4)

III. Σ' αυτό το σημείο, θεωρώ σκόπιμο να παραθέσω ένα περιστατικό που αντιμετώπισε η Στρατιωτική Δικαιοσύνη πριν από 37 περίπου χρόνια και πιστοποιεί στο ακέραιο την τότε βάνουση προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας του υφισταμένου στρατιωτικού από τον προϊστάμενό του.

Με το υπ' αριθμ. Φ 453.40/136/31363/632/6-6-1968/Γ'ΣΣ/ Γρ. Δικ., βούλευμα του Διαρκούς Στρατοδικείου Θεσσαλονίκης, παραπέμφθηκε στρατιώτης να δικασθεί για ανυπακοή, επειδή αρνήθηκε να πραγματοποιήσει διάλεξη «εθνικού» περιεχομένου. Ουσιαστικά, διετάχθη ή να ευτελίσει την προσωπικότητά του, ή να τελέσει το αδίκημα της ανυπακοής. Ας δούμε όμως ένα τμήμα του ίδιου του βουλεύματος: « Ο κατηγορούμενος, εμφορούμενος υπό αναρχικών ιδεών (ανήκει στην κατηγορία ΒΗΤΑ)..., κληθείς παρά του Διοικητού του εις το γρα-

φείον του, διετάχθη παρ' αυτού όπως, λόγω της μορφώσεως του καθ'ό πτυχιούχος της Φυσικομαθηματικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, αναπτύξει εις τους οπλίτας της Μονάδος μετ' ολίγας ημέρας εν θέμα εθνικού περιεχομένου. Προς τούτο ενεχείρησε εις τούτον σχετικό φάκελλον, εις όν περιείχοντο διάφορα θέματα ως: «Περί Κομμουνισμού», «Περί του Συμμοριτοπολέμου», «Ο κομμουνισμός ως εσωτερικός εχθρός», «Μέθοδοι προπαγάνδας του Κομμουνισμού» κ.λ.π, ίνα εκλέξει το θέμα της αρεσκείας του το οποίο εν συνεχεία θα ανέπτυσεν εις τους οπλίτας. Ούτος όμως, ηρνήθη ρητώς να υπακούσει εις την διαταγήν του Διοικητού του, ισχυρισθείς απόπως ότι "εγώ δεν τα διαβάζω αυτά και δεν μπορώ να κάνω διαλέξεις", εις υπόδειξιν δε όπως προβεί εις απλήν ανάγνωσιν ενός θέματος, ούτος ηρνήθη και αύθις να εκτελέσει την διαταγήν, δηλώσας ότι τυγχάνει φυσικός και συνεπώς δεν δύναται να κάμη διαλέξεις...». Φυσικά, υπό το τότε καθεστώς, ο άμοιρος στρατιώτης δικάστηκε και καταδικάστηκε για ανυπακοή.

Τελικά, η δυσαρμονία της διαταγής και της προστασίας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας είναι πάντα υπαρκτή. Η θεραπεία του προβλήματος, προϋποθέτει ιδεολογικό εκσυγχρονισμό, ερμηνευτική ευρύνοια και απομυθοποίηση του περιεχομένου της διαταγής, ενώ παράλληλα, κάθε στρατιωτικός οφείλει να ζητά από τον υφιστάμενό του εκείνο που του πρέπει.

Παραπομπές:

- (1). Μανωλεδάκης Ι/ Prittwitz C. (επιμ.). Η ποινική προστασία της Ανθρώπινης Αξιοπρέπειας. Ελληνογερμανικό Συμπόσιο. Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσ/νίκη, 1995, σελ. 110
- (2). Παπαδαμάκης Α. Η ανυπακοή του στρατιωτικού ως αξιόποινη πράξη. Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσ/νίκη, 1987, σελ. 177 και επ.
- (3). Παπαδαμάκης Α. ο.π. , σελ. 179
- (4). Μανωλεδάκης Ι/ Prittwitz C. ο.π. , σελ. 114 – 115.

3. Αντιρρησίες συνειδήσεως. Από την ποινική καταστολή, στην άοπλη και στην κοινωνική θητεία. Το αρ. 4 παρ. 6 Σ και η ερμηνευτική του δήλωση.

Ι. Με τον όρο «Αντιρρησίες συνειδήσεως», προσδιορίζουμε τους πολίτες εκείνους που για λόγους αναγόμενους κυρίως στις θρησκευτικές τους πεποιθήσεις ή στην φιλοσοφικοπολιτική αντίληψή τους για το ρόλο του ατόμου μέσα στα πλαίσια του Κράτους και της κοινωνίας, αρνούνται να εκτελέσουν ένοπλη υπηρεσία στο Στράτευμα ή ακόμη και να υπηρετήσουν τη θητεία τους έστω και άοπλα, προσβάλλοντας, στην μεν πρώτη περίπτωση μερικώς, στη δε δεύτερη

περίπτωση απολύτως, το έννομο αγαθό της στρατιωτικής υπηρεσίας και παραβιάζοντας συνειδητά τις συνταγματικές επιταγές του αρ. 4 παρ.6 Σ.

Είναι κοινή η αντίληψη ανάμεσα στους στρατιωτικούς καριέρας, ότι τα άτομα αυτά συνιστούν παθογένεια για το Στράτευμα, αντιμετωπίζοντας το ζήτημα κυρίως από την σκοπιά των Ενόπλων Δυνάμεων και στηριζόμενοι στην εξής απλή και συνάμα λογική σκέψη: Δεν θέλουμε στο Στρατό, αυτούς που δεν θέλουν να υπηρετήσουν στο Στρατό. Το γιατί, είναι ευνόητο αν αναλογισθεί κανείς όχι μόνο τα νομικά και συνταγματικά προβλήματα, αλλά και τα πρακτικά προβλήματα που καλούνταν να επιλύσουν σε καθημερινή βάση οι στρατιωτικοί ηγέτες μέσα στις Μονάδες, τα οποία προέκυπταν από την παρουσία και την συμπεριφορά των αντιρρησιών συνείδησης. Ας δούμε όμως το πρόβλημα από την αρχή.

II. Αρχικά, στην χώρα μας το πρόβλημα δημιουργήθηκε από την άρνηση των «Μαρτύρων του Ιεχωβά» να υπηρετήσουν την στρατιωτική τους θητεία και αντιμετωπίστηκε από την Στρατιωτική Δικαιοσύνη αμιγώς ποινικά.(1) Όπως προκύπτει από την νομολογία (βλ. Παπαδαμάκη, Αντιρρησίες συνείδησης και ποινική καταστολή – Κριτική επισκόπηση Νομολογίας, Υπεράσπιση 1992. Σελ. 968 επ.), η καταδίκη τους για ανυπακοή συνεπαγόταν υψηλές ποινές, ενώ μετά την έκτισή τους, οι αντιρρησίες καλούνταν και πάλι υπό τα όπλα για να επακολουθήσει, αν ενέμεναν στην άρνησή τους, δεύτερη και τρίτη καταδίκη για ανυπακοή. Κυρίως, η προσωπικότητα του αντιρρησία ήταν το βασικό στοιχείο που βάραινε την πλάστιγγα της δικαιοδοτικής κρίσης. Περαιτέρω, το φρόνημα του αντιρρησία έτεινε συχνά να υποκαθιστά την κρίση του καταλογισμού.(2). Στις σχετικές δίκες, προηγούνταν ατέλειωτες ερωτήσεις της στιγμής προς τον αντιρρησία, διανθισμένες, πολλές φορές, με «ιεραποστολικού τύπου» διδαχές προς αυτόν. Αμέσως μετά, ερχόταν στο προσκήνιο η δυναμική κόντρα των δύο πλευρών, με αποτέλεσμα πολυετείς καθειρήξεις και αποστέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων (βλ. π.χ Πρακτικά και αποφάσεις Διαρκ. Στρ. Αερ.Αθ. 605/1985 και Διαρκ. Στρ.Θεσ/νίκης 1022/85).

Από τότε βέβαια, άλλαξαν πολλά πράγματα. Οι αρχικά επιβαλλόμενες ποινές της εικοσαετούς κάθειρξης αποκλιμακώθηκαν, αγγίζοντας σήμερα τα κατώτερα όρια της φυλάκισης. Παράλληλα, ο κύκλος των αντιρρησιών συνείδησης, μεγάλωσε. Δεν αποτελείται πλέον μόνο από «Μάρτυρες του Ιεχωβά», αλλά και από τους λεγόμενους ιδεολογικούς αντιρρησίες, οι οποίοι αρθρώνουν έναν τρόπο τινά «εναλλακτικό» λόγο και αξιώνουν τον σεβασμό και την προστασία της αξίας του ανθρώπου. Αλλά και ο νομοθέτης, προβαίνει πλέον σε θέσπιση νέων ρυθμίσεων χωρίς βέβαια να εκφεύγει από την ποινική διευθέτηση της άρνησης στρατεύσεως.

III. Σήμερα, το πρόβλημα του «αντιρρησία συνειδήσεως» αντιμετωπίζεται με την εγκατάλειψη της εκφοβιστικής λειτουργίας της ποινής και την υποκατάστασή της από μια άλλη, «διαφορετική» θητεία.

Η μεταστροφή αυτή, διευκολύνθηκε κατά πολύ από τον νόμο 731/1977 (που τροποποίησε τις διατάξεις των αρ. 6 και 54 του προϊσχύσαντος στρατολογικού νόμου, ήτοι του ν.δ 720/1970), αλλά και από την μεταβολή των κοινωνικών αντιλήψεων για τη θέση των αντιρρησιών συνείδησης. Ο νόμος 731/1977 επιτρέπει, στους αρνούμενους να στρατευθούν για θρησκευτικούς λόγους, να εκπληρώσουν άοπλη στρατιωτική θητεία διπλής διάρκειας από την κανονική περίοδο. Ο

νόμος αυτός βέβαια δεν δέχεται ότι και η μη μάχιμη στρατιωτική θητεία μπορεί να είναι συνειδησιακά αμφισβητούμενη από τους αντιρρησίες συνείδησης. Η ουσία του ανωτέρω νόμου, θα μπορούσε να συνοψισθεί ως εξής:

1. καθιέρωσε υποχρέωση άοπλης στρατιωτικής θητείας, μόνο για τους θρησκευτικούς αντιρρησίες.
2. Τακτοποιούσε ποινικά όσους, κατά την έναρξη της ισχύος του, εξέτιαν ποινές ή τελούσαν υπό κατηγορία για ανυπακοή εξαιτίας της άρνησής τους να φέρουν όπλα.
3. Προέβλεπε ότι όσοι καταδικάζονταν στο μέλλον για άρνηση εκτέλεσης της άοπλης θητείας λόγω των θρησκευτικών τους πεποιθήσεων και εκτίουν ποινή ίση προς τη διάρκεια της άοπλης θητείας, εξαιρούνται αποφυλακίζόμενοι από την υποχρέωση θητείας ή εκγυμνάσεως.

Οι ρυθμίσεις αυτές, βρήκαν έδαφος και στον επόμενο στρατολογικό νόμο, τον 1763/1988. Η διαφορά, έγκειται στο ότι αυτός ο νόμος δίδει την δυνατότητα εκπλήρωσης διπλάσιας άοπλης θητείας και σ' αυτούς που αρνούνται να φέρουν όπλα λόγω των ιδεολογικών τους πεποιθήσεων, στην εκπλήρωση εκ μέρους τους και της προβλεπόμενης εφεδρικής υποχρεώσεως και στην ευχέρεια του Υπουργού Εθνικής Άμυνας να αίρει σε καιρό πολέμου ή επιστράτευσης το μέτρο της διπλάσιας ένοπλης θητείας.

Ο νόμος 2510/1997, που αντικατέστησε τον 1763/88, καθιερώνει για πρώτη φορά στη χώρα μας την εναλλακτική πολιτική κοινωνική υπηρεσία για τους αντιρρησίες συνείδησης. Οι βασικές όψεις της καινοτόμου αυτής μεταρρύθμισης, είναι οι εξής:

1. Αναγνωρίζεται κάποιος ως αντιρρησίας συνείδησης εφόσον, εξαιτίας των θρησκευτικών ή των ιδεολογικών του πεποιθήσεων, δεν μπορεί να εκπληρώσει τις στρατιωτικές του υποχρεώσεις. Οι λόγοι συνείδησης, θα πρέπει να συνδέονται με μια γενικότερη αντίληψη προς τη ζωή, βασισμένη σε συνειδητές θρησκευτικές, φιλοσοφικές ή ηθικές πεποιθήσεις, που εφαρμόζονται από το άτομο απαράβατα και εκδηλώνονται με τήρηση ανάλογης συμπεριφοράς.
2. Παρέχεται η δυνατότητα στους αντιρρησίες συνείδησης να εκτελέσουν είτε άοπλη στρατιωτική θητεία, είτε εναλλακτική κοινωνική υπηρεσία.
3. Προσδιορίζεται η χρονική διάρκεια των υπηρεσιών αυτών ως εξής: η άοπλη θητεία είναι ίση με την ένοπλη προσαυξημένη κατά 12 μήνες ενώ η κοινωνική υπηρεσία είναι προσαυξημένη κατά 18 μήνες.
4. Η άοπλη θητεία, εκπληρώνεται απόκλειστικά στις μονάδες και στις υπηρεσίες του Υπουργείου Εθνικής Άμυνας, που εδρεύουν εκτός των Νομών Αττικής, Θεσσαλονίκης, γέννησης, καταγωγής ή διαμονής των ενδιαφερομένων, καθώς και εκτός των μεγάλης πληθυσμιακής πυκνότητας αστικών κέντρων, που καθορίζονται με απόφαση του Υπουργού Εθνικής Άμυνας. Η κοινωνική υπηρεσία, εκπληρώνεται σε υπηρεσίες φορέων του δημοσίου τομέα στις προαναφερθείσες για την άοπλη θητεία περιοχές και συνίστανται στην παροχή υπηρεσιών κοινής ωφέλειας.
5. Για την αναγνώριση κάποιου ως αντιρρησίας συνείδησης, απαιτείται απόφαση του Υπουργού Εθνικής Άμυνας, ύστερα από γνωμοδότηση ειδικής επιτροπής. Η επιτροπή, αποτελείται από δυο καθηγητές Α.Ε.Ι με ειδικότητα στη φιλοσοφία ή στις κοινωνικές – πολιτικές επιστήμες ή στην ψυχολογία, έναν πάρεδρο του ΣτΕ και δύο ανώτερους Αξιωματικούς (έναν στρατολόγο και έναν γιατρό). Κατά της ανωτέρω απόφασης, ο ενδιαφερόμενος μπορεί να ασκήσει αίτηση ακύρωσης. Στα διοικητικά δικαστήρια, προσφεύγουν μόνο όσοι υπηρετούν κοινωνική θητεία, αφού

σύμφωνα με το αρ. 21 ν. 2510/1997, δεν έχουν την στρατιωτική ιδιότητα και ως εκ τούτου δεν υπάγονται στην αρμοδιότητα των Στρατιωτικών Δικαστηρίων.

6. Οι αντιρρησίες συνείδησης που θα εκπληρώνουν εναλλακτική κοινωνική υπηρεσία, υποχρεούνται να παρουσιάζονται για ανάληψη υπηρεσίας μέσα στην προθεσμία που καθορίζεται στην πρόσκληση που θα τους αποστέλλεται από τα αρμόδια Στρατολογικά Γραφεία. Οσοι δεν παρουσιάζονται, κηρύσσονται ανυπότακτοι (αρ. 32 Σ.Π.Κ και αρ.17 ν. 1763/1988).

Στην τελευταία περίπτωση, υπάρχει σαφής πρόβλεψη ότι ο αντιρρησίας συνείδησης που δεν παρουσιάζεται για ανάληψη κοινωνικής υπηρεσίας κηρύσσεται ανυπότακτος. Το ερώτημα που ανακύπτει εδώ, είναι το πως μπορεί να συμβιβάζεται η «άρνηση της κοινωνικής πολιτικής θητείας» με την «άρνηση στράτευσης» που συνιστά τον σκληρό πυρήνα του εγκλήματος της ανυποταξίας. Ασφαλώς, πρόκειται για διαφορετικά και ετερόκλητα μεγέθη με αντίθετο προσανατολισμό. Πώς, λοιπόν, η ρύθμιση του άρθρου 32 Σ.Π.Κ μπορεί να συμπεριλαμβάνει και περιπτώσεις άρνησης που δεν συνδέονται με την μαχητική λειτουργία; Σε σχέση καταρχήν με την άρνηση παροχής «πολιτικής υπηρεσίας» θα μπορούσε καταρχήν να συζητηθεί η περίπτωση της εφαρμογής του αρ. 169 Π.Κ (απειθεία). Πέραν αυτού όμως, θα μπορούσε να τεθεί ζήτημα ευθύνης για ανυποταξία, αν ο υπαίτιος μετά την άρνησή του να αναλάβει πολιτική υπηρεσία προσκληθεί εκ νέου για κατάταξη στις Ένοπλες Δυνάμεις (αρ. 17 ν. 1769/1988) και δεν προσέλθει την προσδιορισμένη ημερομηνία. Αν τελικά προσέλθει και αρνηθεί την συμμετοχή του στην ένοπλη ή άοπλη στρατιωτική υπηρεσία θα ευθύνεται πιά για ανυπακοή (αρ. 53 Σ.Π.Κ) και όχι για ανυποταξία (αρ. 32 Σ.Π.Κ).

Ο νέος στρατολογικός νόμος (Ν.2936/2001), αναφορικά με το ζήτημα των αντιρρησιών συνείδησης, απλώς επαναλαμβάνει τις ρυθμίσεις του νόμου 2510/1997.

IV. Πέραν αυτών, οι νέες ρυθμίσεις του Στρατολογικού Νόμου αναφορικά με τους αντιρρησίες συνείδησης είναι πλέον πλήρως εναρμονισμένες με τις βασικές συνταγματικές αρχές, οι οποίες απαιτούν, πρώτα και πάνω απ' όλα, σεβασμό στον άνθρωπο και στο δικαίωμά του στην διαφορετικότητα. Επιλύει νομικά προβλήματα που στο παρελθόν κατατάλάνισαν αρκετούς πολίτες, τις οικογένειές τους αλλά και την ίδια την κοινωνία. Παράλληλα, έλυσε πρακτικά προβλήματα που αντιμετώπιζαν και οι Ένοπλες Δυνάμεις στο παρελθόν με αυτή την κατηγορία των πολιτών, οι οποίες μπορούν πλέον να αφοσιωθούν απερίσπαστες στην αποστολή τους. Σημαντικότερη είναι δε, και η συνταγματική κατοχύρωση της δυνατότητας παροχής άοπλης ή κοινωνικής θητείας με την ερμηνευτική δήλωση του άρθρου 4 Σ, σε σχέση με την παράγραφο 6 του ίδιου άρθρου, η οποία προστέθηκε με την αναθεώρηση του 2001. Μ' αυτόν τον τρόπο, διασφαλίζεται και συνταγματικά πλέον η δυνατότητα, (και όχι το δικαίωμα), κάθε πολίτη να υπηρετήσει μια «διαφορετική θητεία». Μπορούμε μάλιστα να δεχθούμε, ότι η ανωτέρω ερμηνευτική δήλωση υπό το αρ. 4 Σ, όπως και ο στρατολογικός νόμος 2510/1997 λίγο νωρίτερα από αυτή, επέφεραν αλλαγές που συνιστούσαν πλέον κοινωνική αναγκαιότητα, αν λάβουμε υπόψη και τις αλλαγές που σημειώθηκαν τα τελευταία χρόνια και στις κοινωνικές αντιλήψεις για το ζήτημα των αντιρρησιών συνείδησης.

Παραπομπές:

- (1). Παπαδαμάκης Α. Στρατιωτικό Ποινικό Δίκαιο. Γ' έκδοση, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσ/νίκη, 2003, σελ. 55
- (2). Παπαδαμάκης Α. ο.π. , σελ. 56 και επ.

4. Η θανατική ποινή ως προσβολή του δικαιώματος στη ζωή και η επιβολή της στις Ένοπλες Δυνάμεις σε καιρό πολέμου. (Αρ. 7 παρ. 3 Σ, αρ.5 παρ. 2 Σ και αρ. 8 Σ.Π.Κ)

I. Το δικαίωμα κάθε ανθρώπου στη ζωή και η συνταγματική του κατοχύρωση, όπως αυτή εκδηλώνεται στο αρ.5 παρ.2 Σ, αναφέρονται σ' αυτή την ίδια την φυσική υπόσταση, την ύπαρξη του ανθρώπου. Η ζωή αποτελεί το υπέρτατο φυσικό αγαθό. Ως έννοια, περιλαμβάνει δυο μερικότερες έννοιες. Με την πρώτη, τη στενή έννοια, γίνεται αντιληπτό το βιολογικό φαινόμενο της ζωής, ενώ η δεύτερη αναφέρεται γενικότερα στο κοινωνικό γίγνεσθαι (κοινωνική, πολιτική ζωή, ιδιωτικός βίος).(1). Φορείς του δικαιώματος στη ζωή, είναι όλα τα φυσικά πρόσωπα.

Στο θέμα που μας απασχολεί, η έννοια ζωή, χρησιμοποιείται με την στενή βιολογική της έννοια. Η σημασία της ζωής, είναι καθοριστική για όλο το σύστημα των θεμελιωδών δικαιωμάτων, γι' αυτό και προστατεύεται τόσο από το Σύνταγμα, όσο και από διεθνείς συμβάσεις. Η οικουμενική διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου (1948) προστατεύει το δικαίωμα στη ζωή στο άρθρο 3, ενώ και ευρωπαϊκή σύμβαση των δικαιωμάτων του ανθρώπου προστατεύει το δικαίωμα στο άρθρο 2 παρ.1. Το Σύνταγμα προστατεύει την ανθρώπινη ζωή στο άρ. 5 παρ. 2, ορίζοντας ό,τι όλοι όσοι βρίσκονται στην Ελληνική Επικράτεια, απολαμβάνουν την απόλυτη προστασία της ζωής τους, ανάγοντας το φυσικό αγαθό της ζωής και σε συνταγματικό αγαθό.

Το δικαίωμα στη ζωή, διαγράφεται στο Σύνταγμα ως προστατευτικό δικαίωμα, πλην όμως έχει και την αμυντική του αξίωση, η οποία εμπεριέχεται τρόπον τινά στην προστατευτική.(2). Ως αμυντικό δικαίωμα, το δικαίωμα στη ζωή είναι απόλυτο και στρέφεται κατά πάντων, τόσο ενάντια στην κρατική, όσο και ενάντια στην ιδιωτική εξουσία. Αντίθετα, ως προστατευτικό δικαίωμα στρέφεται μόνο προς την κρατική εξουσία, η οποία οφείλει όχι μόνο να σέβεται αλλά και να προστατεύει την ανθρώπινη ζωή, ενώ δεν στρέφεται προς τους ιδιώτες. Η προστατευτική αξίωση του πολίτη, συνίσταται στην ενεργοποίηση του κράτους για τη λήψη όλων των αναγκαίων μέτρων για την προστασία της ζωής.

Εξαίρεση από την προστασία του δικαιώματος της ζωής, συνιστά η, κατά το Σύνταγμα, υποχρέωση κάθε Έλληνα που μπορεί να φέρει όπλα, να συντελεί στην άμυνα της Πατρίδας (αρ. 4 παρ.6Σ). Θα πρέπει εδώ να σημειωθεί, ότι η παρόμοια υποχρέωση διακινδύνευσης της ζωής του μόνιμου Αξιωματικού ή υπαξιωματικού των Ενόπλων Δυνάμεων, δεν συνιστά εξαίρεση και δεν παραβιάζει το δικαίωμα στη ζωή, διότι στηρίζεται σε εκούσια κυριαρχική σχέση, στην πυρήνα της οποίας ανήκει η υποχρέωση εύλογης διακινδύνευσης της ζωής κατά την εκπλήρωση των καθηκόντων τους.(3). Εδώ όμως, οφείλουμε να κάνουμε την εξής διάκριση: η ανωτέρω υποχρέωση διακινδύνευσης της ζωής των μόνιμων στρατιωτικών δεν καλύπτει και την οργάνωση, πολύ δε περισσότερο την πραγματοποίηση, εθελοντικών επιχειρήσεων αυτοκτονίας, οι οποίες συνήθως οργανώνονται και πραγματοποιούνται από τις Ειδικές Δυνάμεις του Στρατού ή από οργανωμένα αντάρτικα τμήματα σε καιρό πολέμου. Η πραγματοποίηση τέτοιου είδους επιχειρήσεων, συνιστά πάντοτε παραβίαση της συνταγματικής επιταγής του αρ. 5 παρ.2.

Π. Πρόβλημα όμως, φαινομενικά τουλάχιστον, δημιουργείται σε σχέση με την συμβατότητα της θανατικής ποινής, αναφορικά με το συνταγματικά προστατευόμενο αγαθό της ζωής, η οποία απειλείται για μια σειρά στρατιωτικών εγκλημάτων τα οποία προβλέπονται από τον Στρατιωτικό Ποινικό Κώδικα, βρίσκοντας έρεισμα στη συνταγματική εξουσιοδότηση του αρ. 7 παρ.3. Τα στρατιωτικά εγκλήματα που σήμερα επισύρουν την θανατική ποινή, είναι τα εξής:

1. Η προδοσία (αρ. 15 Σ.Π.Κ)
2. Η παράδοση θέσης (αρ.16 Σ.Π.Κ)
3. Η βλάβη συγκοινωνιών (αρ.19 παρ.2 Σ.Π.Κ)
4. Η βλάβη ηλεκτρονικών και άλλων μέσων πληροφοριών (αρ. 20 παρ.2 Σ.Π.Κ)
5. Η αθέμιτη συλλογή πληροφοριών (αρ.22 εδ.β' Σ.Π.Κ)
6. Η βοήθεια σε κατάσκοπο (αρ.28 Σ.Π.Κ)
7. Η απόπειρα και προπαρασκευή προδοσίας ή κατασκοπίας (αρ.30 παρ.1 Σ.Π.Κ)
8. Η ανυποταξία σε πολεμική περίοδο (αρ. 32 περ.β Σ.Π.Κ)
9. Η λιποταξία εσωτερικού σε πολεμική περίοδο (αρ.33 παρ.2,3 Σ.Π.Κ)
10. Η λιποταξία εξωτερικού σε πολεμική περίοδο (αρ.36 παρ.2 εδ.β Σ.Π.Κ)
11. Η λιποταξία ενώπιον του εχθρού (αρ.38 Σ.Π.Κ)
12. Η αυτομολία (αρ. 39 περ.α Σ.Π.Κ)
13. Η πρόκληση ανικανότητας ενώπιον του εχθρού (αρ. 42 παρ.1, περ.β Σ.Π.Κ)
14. Η στάση (αρ.46 παρ.2, εδ.α Σ.Π.Κ)
15. Η ανυπακοή ενώπιον του εχθρού (αρ. 53παρ.1, εδ.β Σ.Π.Κ)
16. Η παράνομη ανάληψη ή διατήρηση αρχηγίας (αρ.69 παρ.2 Σ.Π.Κ)
17. Η αυθαίρετη εχθροπραξία (αρ.70 παρ.3 Σ.Π.Κ)
18. Η παράταση των εχθροπραξιών (αρ.71 Σ.Π.Κ)
19. Η εγκατάλειψη φυλακής, θέσης ή περιοχής προς επιτήρηση ενώπιον του εχθρού (αρ. 76 παρ.1, περ.β Σ.Π.Κ)
20. Η παράληψη προμήθειας εφοδίων (αρ. 81 παρ.1, εδ.γ Σ.Π.Κ)
21. Η εγκατάλειψη αρχηγίας ή σχηματισμού (αρ.82 παρ.1 και 2 Σ.Π.Κ)
22. Η υποστολή σημαίας (αρ.96 Σ.Π.Κ)
23. Η πρόωρη εγκατάλειψη πλοίου ή αεροσκάφους (αρ.97 Σ.Π.Κ)
24. Ο αποχωρισμός πλοίου από το πλοίο του αρχηγού (αρ.99 εδ.α Σ.Π.Κ)
25. Η εγκατάλειψη συνοδείας (αρ.101 Σ.Π.Κ)
26. Η απώλεια ή βλάβη πλοίου ή αεροσκάφους (αρ.103 παρ.1, εδ.β Σ.Π.Κ)
27. Η εγκατάλειψη πλοίου από τον πλοηγό (αρ.107 Σ.Π.Κ)
28. Η πλοηγία σε εχθρικό πλοίο (αρ. 109 Σ.Π.Κ)
29. Η απώλεια πλοίου νηοπομπής (αρ. 110 Σ.Π.Κ)
30. Η σωματική βία ή απειλή εναντίον Κυβερνήτη (αρ.125, παρ.1β Σ.Π.Κ)
31. Η μετάδοση ψευδούς σήματος (αρ.129 εδ.β Σ.Π.Κ)
32. Η διέλευση πάνω από ξένο έδαφος ή η προσγείωση σε μή προσδιορισμένους τόπους 9αρ. 134 παρ.1β Σ.Π.Κ)
33. Η μετάδοση στρατιωτικών μυστικών(αρ. 144, παρ. 3 και 4 Σ.Π.Κ)
34. Η στάση αιχμαλώτων (αρ. 164, παρ.2 Σ.Π.Κ)
35. Η είσοδος εχθρού σε απαγορευμένους τόπους (αρ. 24 Σ.Π.Κ)

Σύμφωνα με την διάταξη του άρθρου 7 παρ.3 Σ, «θανατική ποινή δεν επιβάλλεται, εκτός από τις περιπτώσεις που προβλέπονται στο νόμο για κακουργήματα, τα οποία τελούνται σε καιρό πολέμου και σχετίζονται με αυτόν». Το άρθρο 7 παρ.3 Σ, λοιπόν, δεν έρχεται σε αντίθεση με το άρθρο 5 παρ.2 Σ. Απλώς συνιστά εξαίρεση από την συνταγματική επιταγή του απόλυτου σεβασμού του δικαιώματος στη ζωή, όπως αυτός εκδηλώνεται στην διάταξη του αρ.5 παρ.2 Σ. Παράλληλα, το αρ.7, παρ.3 Σ, δεν απαγορεύει την επιβολή της θανατικής ποινής.

Δεν την καταργεί. Αυτό άλλωστε είναι σαφές και από μόνη την λεκτική διατύπωση της διάταξης. Το συγκεκριμένο άρθρο, θέτει απλώς τις προϋποθέσεις για την επιβολή της. Οι προϋποθέσεις αυτές είναι:

1. Οι περιπτώσεις επιβολής της θανατικής ποινής να προβλέπονται από τον νόμο.
2. Ο νόμος να αφορά την διάπραξη κακουργημάτων σε καιρό πολέμου
3. Τα διαπραχθέντα εγκλήματα να σχετίζονται με τον πόλεμο

Συνεπεία των ανωτέρω, η θανατική ποινή απειλείται πλέον μόνο από τον Στρατιωτικό Ποινικό Κώδικα, με έναν όμως σημαντικό περιορισμό: απειλείται διαζευκτικά με την ποινή της ισόβιας κάθειρξης και, όπως προαναφέρθηκε, μόνο για στρατιωτικά εγκλήματα που διαπράχθησαν σε καιρό πολέμου και σχετίζονται άμεσα με αυτόν.

Παράλληλα, για να επιβάλλει το δικαστήριο την θανατική ποινή, θα πρέπει, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Σ.Π.Κ, να λάβει υπόψη του και τον κίνδυνο που προέκυψε από την εγκληματική συμπεριφορά για την ασφάλεια της χώρας ή την μαχητική ικανότητα του στρατού. Όταν υπάρχουν σωρευτικά οι ανωτέρω αναφερόμενοι όροι (ήτοι, κίνδυνος για την ασφάλεια της χώρας ή την μαχητική ικανότητα του στρατού και η κατάσταση αυτή δημιουργήθηκε εξαιτίας συγκεκριμένης εγκληματικής συμπεριφοράς), τότε μόνο το δικαστήριο μπορεί να επιβάλλει την θανατική ποινή, χωρίς αυτό βέβαια να σημαίνει ότι είναι και υποχρεωμένο να την επιβάλλει. Αντίθετα, και σ' αυτή την περίπτωση διατηρεί την διαζευκτική ευχέρεια που του παρέχει ο νόμος να επιβάλλει την ποινή της ισόβιας κάθειρξης. Η διάταξη του αρ.8 του Σ.Π.Κ, πλήρως εναρμονισμένη με την διάταξη του αρ.7, παρ.3 Σ, απλώς προσδιορίζει τότε δύναται ο Δικαστής να επιβάλλει την θανατική ποινή.

Από τα παραπάνω, προκύπτει ότι ο αναθεωρητικός νομοθέτης επιτρέπει την επιβολή της θανατικής ποινής μόνο ως έσχατο μέσο αυτοάμυνας της χώρας σε καιρό πολέμου. Πόλεμος δε, σύμφωνα με τον Στρατιωτικό Ποινικό Κώδικα (αρ.6, παρ.1), υπάρχει μόνο όταν συντρέχουν τόσο οι τυπικές προϋποθέσεις του (κήρυξη πολέμου), όσο και οι ουσιαστικές (πραγματικές συνθήκες πολέμου, ήτοι να διεξάγονται μάχες ή να υπάρχει η πιθανότητα άμεσης εμπλοκής με τον εχθρό). Συνεπώς δεν αρκεί για την επιβολή της θανατικής ποινής απλά και μόνο η κήρυξη πολέμου κατά το αρ. 36, παρ.1 Σ. Ο συνταγματικός νομοθέτης, διακρίνει με σαφήνεια τις έννοιες «πόλεμος», «επιστράτευση», «ένοπλο κίνημα», «κατάσταση πολιορκίας» και επέλεξε μόνο τον πόλεμο ως κατάσταση που δικαιολογεί την επιβολή της θανατικής ποινής. Ακόμη και η κατάσταση «επικείμενου κινδύνου πολέμου», η οποία επιτρέπει σύμφωνα με το 6ο πρωτόκολλο της Ε.Σ.Δ.Α την επιβολή της θανατικής ποινής, δεν επηρέασε ως προς την υιοθέτηση της ποινής αυτής, σε συνθήκες παρόμοιας κατάστασης τον συνταγματικό νομοθέτη. Εξάλλου, όπως ήδη αναφέρθηκε, η διάταξη του άρθρου 7 παρ.3 Σ εισάγει εξαίρεση και πρέπει να ερμηνεύεται στενά.

Εκ των ανωτέρω, συνάγεται με βεβαιότητα πλέον ό,τι τυχόν επιβολή και πολύ περισσότερο εκτέλεση θανατικής ποινής κατά παράβαση του άρθρου 7, παρ.3 του Συντάγματος, αποτελεί, όχι μόνο παραβίαση του Συντάγματος, αλλά και βαρύτατο έγκλημα που τιμωρείται κατά το άρθρο 299, παρ.1 του Ποινικού Κώδικα (ανθρωποκτονία εκ προθέσεως) σε συνδιασμό ενδεχομένως και με τις διατάξεις των άρθρων 45 έως και 47 Π.Κ για την συμμετοχή στο έγκλημα κατά περίπτωση.

Παραπομπές:

- (1). Δημητρόπουλος Α. Συνταγματικά Δικαιώματα. Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου. Τόμος III. Γ' έκδοση, Αθήνα, 2004, σελ. 138.
- (2). Δημητρόπουλος Α. ο.π. , σελ. 139 και επ.
- (3). Δαγτόγλου Π. Συνταγματικό Δίκαιο. Ατομικά Δικαιώματα. Τόμος Α. εκδόσεις Α. Σάκκουλα. Αθήνα – Κομοτηνή, 1991, σελ. 202.

5. Το δικαίωμα των στρατιωτικών στην Πληροφόρηση (αρ. 5Α παρ.1 Σ και Σ.Κ 20 – 1).

I. Το δικαίωμα στην παθητική πληροφόρηση, κατοχυρώνεται στο άρθρο 5Α παρ.1 του Συντάγματος. Πρόκειται για το δικαίωμα κάθε ανθρώπου να γίνεται δέκτης πληροφοριών. Πληροφορία δε, είναι κάθε αντικείμενο γνώσεως (1). Παράλληλα, το δικαίωμα στην παθητική πληροφόρηση κατοχυρώνεται και από το αρ.10 παρ.1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και συνίσταται αφενός ως προς τον Τύπο, στο δικαίωμα για ελεύθερη προμήθεια και ανάγνωση εντύπων, αφετέρου ως προς τα οπτικοακουστικά μέσα, στην ελεύθερη πρόσβαση σε οποιαδήποτε προσιτή ραδιοτηλεοπτική εκπομπή.

Η ελευθερία στην παθητική πληροφόρηση ως κατοχυρωμένο από το Σύνταγμα δικαίωμα, δεν σημαίνει ότι παρέχεται στα άτομα αξίωση πρόσβασης σε όλες τις μορφές πληροφοριών. Το δικαίωμα, απλώς κατοχυρώνει την απρόσκοπτη πρόσβαση στις γενικά προσιτές πηγές πληροφοριών (2). Το πότε μια πληροφορία είναι γενικά προσιτή, προκύπτει από την ίδια της την φύση, από την θέληση αυτού που την κατέχει και από τις διατάξεις του Συντάγματος ή των νόμων. Γενικά προσιτές πηγές πληροφοριών, είναι όσες απευθύνονται στο κοινό και η πρόσβαση σ' αυτές είναι ελεύθερη στον οποιονδήποτε, ήτοι: ο τύπος, η ραδιοτηλεόραση, ο κινηματογράφος, οι διαλέξεις κ.α. Αντίθετα, στις ιδιωτικές πηγές πληροφοριών, ορίζει καταρχήν ο κάτοχός τους, το αν και σε ποιό βαθμό είναι προσιτές σε άλλους. Όμως και σ' αυτήν την περίπτωση, μπορεί ο νόμος να κατοχυρώνει την δυνατότητα πρόσβασης ορισμένων τρίτων στην πληροφορία (π.χ νομοθετικές διατάξεις που προβλέπουν την δημοσίευση στοιχείων των ιδιωτικών επιχειρήσεων).

Παράλληλα, ο καθορισμός κρατικών πηγών πληροφοριών ως γενικά προσιτών ή μη, δεν απόκειται απεριορίστα στην διάκριση που τους γίνεται εκ μέρους των κρατικών αρχών. Το ίδιο το Σύνταγμα π.χ επιτάσσει απευθείας την δημοσίευση των νόμων και των δικαστικών αποφάσεων, την δημοσιότητα των δικαστικών συνεδριάσεων και των συνεδριάσεων του Κοινοβουλίου, ενώ η νομολογία δέχεται το δικαίωμα πρόσβασης των πολιτών σε κρατικές πληροφορίες που αφορούν το περιβάλλον ως υπαρκτό. Βεβαίως, στο ερώτημα αν μία κρατική, μη γενικά προσιτή στον οποιονδήποτε πηγή πληροφοριών, πρέπει να καταστεί γενικά προσιτή ή απλώς προσιτή σε συγκεκριμένο ενδιαφερόμενο, δεν μπορεί να δοθεί απάντηση με βάση την ελευθερία στην παθητική πληροφόρηση, αλλά, ενδεχομένως, με βάση άλλες συνταγματικές ή νομοθετικές αρχές και διατάξεις (π.χ η δημοκρατική αρχή του άρ. 1 Σ, μπορεί να θεμελιώσει την υποχρέωση του κράτους να καταστήσει προσιτά στο κοινό ορισμένα στοιχεία).

II. Ο ισχύων Στρατιωτικός κανονισμός 20 – 1 που ρυθμίζει το δικαίωμα των στρατιωτικών στην παθητική πληροφόρηση, με το άρ. 12 παρ.4, απαγορεύει «την ανάγνωση ή με οποιονδήποτε τρόπο προβολή εντός των μονάδων, πάσης φύσεως πολιτικών εντύπων και εκδόσεων, που άμεσα ή έμμεσα μπορεί να κλονίσουν την πειθαρχία, καθώς και εντύπων με καθαρά αντιστρατιωτικό περιεχόμενο». Ο Στρατιωτικός κανονισμός λοιπόν, εξαιτίας της φύσης των καθηκόντων των στρατιωτικών και της αποστολής που καλούνται να εκτελέσουν οι Ένοπλες Δυνάμεις, επιβάλλει έναν περιορισμό στο δικαίωμα των στρατιωτικών στην παθητική πληροφόρηση, ο οποίος αποσκοπεί στην διατήρηση της πειθαρχίας και, κατά συνέπεια, της ενότητας των Ενόπλων Δυνάμεων.

Θεωρώ εδώ σκόπιμο, ενόψη και των προεκτεθέντων, να τονισθεί το εξής: Εκτός στρατιωτικών χώρων και εκτός ωραρίου της υπηρεσίας, ζήτημα περιορισμού του δικαιώματος δεν μπορεί να τεθεί. Είναι αδύνατον να υποστηρίξει κάποιος με επιτυχία την άποψη ότι ένας στρατιωτικός που βρίσκεται στην οικία του και διαβάζει έντυπο πολιτικού ή ακόμα και αντιστρατιωτικού περιεχομένου, μπορεί, με την πράξη του αυτή, να συμβάλλει στην κατάλυση της πειθαρχίας ή της ενότητας των Ενόπλων Δυνάμεων. Το πρόβλημα λοιπόν, δημιουργείται και παράλληλα περιορίζεται με την ανάγνωση και την διάδοση αυτού του είδους των εντύπων εντός των στρατιωτικών χώρων και κυρίως εντός των Μονάδων. Σ' αυτούς τους χώρους όμως, η ενημέρωση των στρατιωτικών μπορεί να υποβληθεί σε θεμιτούς συνταγματικούς περιορισμούς, καταρχήν κατά τη διάρκεια του υπηρεσιακού ωραρίου. Από εκεί και πέρα, οφείλουμε καταρχήν να εκθέσουμε την κατάσταση, όπως αυτή έχει διαμορφωθεί μέχρι σήμερα.

Η διάταξη του αρ.12 παρ.4 του Στρατιωτικού Κανονισμού 20 - 1, υιοθετήθηκε παρά την αντίθετη γνωμοδότηση του του Ε' τμήματος του Συμβουλίου της Επικρατείας, η οποία την έκρινε «καθ' ολοκληρίαν» αντίθετη προς το Σύνταγμα (Σ.τ.Ε 720/1983), ενώ η εφαρμογή της προκάλεσε διαμαρτυρίες και επικρίσεις από ένα μέρος της θεωρίας και κυρίως από τους πολιτικούς κύκλους. Συνέπεια της καταστάσεως αυτής, ήταν η έκδοση σειράς διαταγών (π.χ Φ 461 / 28 / 268778 / Σ.177/4.3.1991/Δγη Γ.Ε.Σ/ 7ο Ε.Γ, με την οποία επετράπη από τον Υπουργό Εθνικής Άμυνας η ελεύθερη ανάγνωση των πολιτικών εφημερίδων στις Μονάδες και στα στρατιωτικά καταστήματα, πλήν των κέντρων εκπαίδευσέως, και κατά προτίμηση στα Κέντρα Ψυχαγωγίας των Μονάδων), με τις οποίες επιχειρείται να περιορισθούν οι συνέπειες της συγκεκριμένης ρύθμισης.

III. Ενόψη της αποστολής των Ενόπλων Δυνάμεων και της φύσης των καθηκόντων των στρατιωτικών, είναι σύμφωνη με το Σύνταγμα (αρ.5Α παρ.1 Σ) η απαγόρευση της διάδοσης αντιπειθαρχικών αντιστρατιωτικών εντύπων εντός των Μονάδων, αν λάβουμε μάλιστα υπόψη μας τις συνέπειες που μπορεί να προκαλέσει η διάδοση τέτοιου είδους εντύπων στο Στράτευμα ή ακόμα και τον σκοπό που συνήθως επιδιώκεται με την διάδοση τέτοιων εντύπων εντός των στρατιωτικών Μονάδων. Όσον αφορά δε, την προμήθεια αυτών των εντύπων και την απλή ανάγνωση τους εντός των προβλεπόμενων χώρων (Κ.Ψ.Μ) και φυσικά εκτός ωραρίου υπηρεσίας, η απαγόρευση είναι μάλλον αντισυνταγματική, ενόψη και του μειωμένου αντικτύπου αυτών των ενεργειών στην πειθαρχία και την ενότητα των Ενόπλων Δυνάμεων.

Όσον αφορά τα πολιτικά έντυπα, και την, από τον Κανονισμό τουλάχιστον, απαγόρευση της ανάγνωσής τους και της προβολής τους εντός των Μονάδων, είναι χρήσιμο να παρατεθούν οι ακόλουθες σκέψεις. Η απλή ανάγνωση κάθε είδους πολιτικού εντύπου στους προβλεπόμενους χώρους (Κ.Ψ.Μ) των Μονάδων και εκτός ωραρίου υπηρεσίας, είναι εξαιρετικά δύσκολο να προκαλέσει ρήγμα στην πειθαρχία ή την ενότητα των Ενόπλων Δυνάμεων. Συνεπώς, κάθε απαγόρευση ως προς την ανάγνωση πολιτικών εντύπων, εφόσον βεβαίως τηρούνται οι ανωτέρω προϋποθέσεις, φαίνεται να είναι αντισυνταγματική.

Συνταγματικά ανεκτή είναι η απαγόρευση διάδοσης πολιτικών εντύπων, αν αυτή έχει σκοπό να καταφέρει πλήγμα στην πειθαρχία και την ενότητα του Στρατεύματος ή έχει αντικειμενικά την δυνατότητα να δημιουργήσει το παραπάνω πρόβλημα (με την διάταξη που υιοθετήθηκε, θεωρείται δεδομένη η

δυνατότητα όλων των πολιτικών εντύπων να προκαλέσουν πρόβλημα και συνεπώς απαγορεύεται η διάδοση κάθε πολιτικού εντύπου).

Ίσως σε αυτό το σημείο η διάταξη του αρ.12 παρ.4 Σ.Κ 20 – 1 να ήταν πιο εύστοχη, αν περιόριζε το μέγεθος της απαγόρευσης της διάδοσης πολιτικών εντύπων, προβλέποντας ότι με τον όρο «πολιτικά έντυπα» νοούνται τα ενημερωτικά φυλλάδια που συνήθως εκδίδουν τα πολιτικά κόμματα με τις θέσεις τους και δεν συμπεριλαμβάνονται σ' αυτόν και τα πολιτικά φύλλα του ημερήσιου και εβδομαδιαίου τύπου (όλες οι ημερήσιες και εβδομαδιαίες «πολιτικές» εφημερίδες έχουν βέβαια υιοθετήσει κάποια πολιτική γραμμή, αλλά δεν μπορούν να θεωρηθούν και ακραιφνώς κομματικά έντυπα), ενόψη και της απαγόρευσης της κομματικοποίησης των στρατιωτικών, ενώ ασφαλώς δεν απαγορεύεται η πολιτικοποίησή τους. Παράλληλα και για να είμαστε συνεπείς με τα προεκτεθέντα, θα μπορούσε να απαγορευτεί και η διάδοση πολιτικών εφημερίδων, οι οποίες συνιστούν μέσα ιδεολογικής καθοδήγησης των κεντρικών οργάνων των πολιτικών κομμάτων. Μ' αυτόν τον τρόπο θα μπορούσε να απαγορευθεί το έλασσον και όχι το μείζον, ενώ και η διάταξη που προβλέπει την απαγόρευση, αν και εξαιρετική, θα ήταν πιο κοντά στις βασικές αρχές του Συντάγματος.

Παραπομπές:

- (1). Δαγτόγλου Π. Συνταγματικό Δίκαιο. Ατομικά Δικαιώματα. Τόμος Α. εκδόσεις Α. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1991, Σελ. 438.
- (2). Δαγτόγλου Π. ο.π. , σελ. 439 και επ.

6. Το Δικαίωμα αναφοράς και η άσκησή του στις Ένοπλες Δυνάμεις (αρ.10 Σ και Στρατιωτικός Κανονισμός 20 – 1).

I. Αναφορά, σύμφωνα με το αρ.10 Σ, είναι η έγγραφη προσφυγή προς την αρμόδια αρχή προκειμένου να επιληφθεί ορισμένου θέματος (1). Φορείς του δικαιώματος της αναφοράς είναι, ανεξαρτήτως ιθαγενείας, όλα τα φυσικά και νομικά πρόσωπα, ενώ η άσκησή της είναι δυνατή είτε ατομικά, είτε από πολλούς μαζί. Το Σύνταγμα κατοχυρώνει το δικαίωμα του αναφέρεσθαι στις αρχές, πλην όμως, ο ιδιώτης δεν έχει αξίωση για ορισμένη ενέργεια ή απόφαση της διοικήσεως προς συγκεκριμένη κατεύθυνση (π.χ ευνοϊκή προς αυτόν). Απλώς, δικαιούται να θέσει σε κίνηση την διοικητική διαδικασία και να απαιτήσει μια απάντηση για το ζήτημα που τον απασχολεί. Η αναφορά μπορεί να αναφέρεται σε οποιοδήποτε θέμα και, όπως ορίζεται από το Σύνταγμα είναι πάντοτε γραπτή (2). Δεν είναι απαραίτητο να περιέχει αιτιάσεις ή αίτηση επανόρθωσης ή αποτροπή υλικής ή ηθικής βλάβης (3). Ο ιδιώτης μπορεί απλώς να εκθέτει γεγονότα, εκ των οποίων να συνάγεται ότι η αρχή οφείλει να ενεργήσει ως εκ της αρμοδιότητάς της (4). Παράλληλα, η αναφορά δεν είναι απαραίτητο να υποβάλλεται στην αρμόδια κάθε φορά αρχή. Ο ιδιώτης μπορεί να υποβάλλει την αναφορά του σε οποιαδήποτε αρχή και αυτή είναι υποχρεωμένη με την σειρά της να τη διαβιβάσει το συντομότερο δυνατόν στην αρμόδια προς ενέργεια αρχή (5).

Η αναφορά, απευθύνεται προς την διοίκηση. Με τον όρο «αρχές», νοούνται κυρίως οι διοικητικές αρχές. Η αναφορά που απευθύνεται στην αρχή που εξέδωσε την πράξη ζητώντας ανάκληση, ακύρωση ή τροποποίηση, ονομάζεται αίτηση θεραπείας ή χαριστική προσφυγή, ενώ εκείνη που απευθύνεται στην αρχή που προΐσταται της αρχής που εξέδωσε την πράξη, λέγεται ιεραρχική προσφυγή (6). Από τις απλές, τρόπον τινά, αυτές διοικητικές προσφυγές (αναφορές), διαφέρει η ενδικοφανής προσφυγή. Πρόκειται για προσφυγή, που ο νόμος έχει διαμορφώσει με παρόμοιο τρόπο με τα ένδικα βοηθήματα, με τη διαφορά βέβαια ότι η ενδικοφανής προσφυγή εγείρεται ενώπιον διοικητικού οργάνου και όχι δικαστηρίου (7). Η ενδικοφανής προσφυγή, όσον αφορά την δυνατότητα άσκησής της, πρέπει, σε αντίθεση με τις λοιπές διοικητικές προσφυγές, να προβλέπεται ρητά από ειδικό νόμο, ο οποίος καθορίζει την προθεσμία άσκησής της και προβλέπει τη δυνατότητα της κατ' ουσία επανεξέτασης της διοικητικής πράξης. Η ενδικοφανής προσφυγή, υποβάλλεται στο όργανο που ορίζει κάθε φορά ο νόμος και μπορεί να είναι είτε το όργανο που εξέδωσε την πράξη, είτε το ιεραρχικώς προϊστάμενο όργανο, ή ακόμη και όργανο που ιδρύει ο νόμος ειδικά για την κρίση αυτού του είδους των προσφυγών. Η άσκηση ενδικοφανούς προσφυγής δεν επιτρέπεται να οδηγεί σε χειροτέρευση της θέσεως του διοικουμένου – προσφεύγοντος, εκτός αν ο νόμος ορίζει διαφορετικά. Η δυνατότητα προστασίας που παρέχει η ενδικοφανής προσφυγή, υπερβαίνει εκείνη της απλής αιτήσεως θεραπείας ή της ιεραρχικής προσφυγής και κατά συνέπεια η απαγόρευση άσκησης αίτησης θεραπείας κατά της πράξης που απέρριψε την ενδικοφανή προσφυγή, δεν αντίκειται στο δικαίωμα αναφοράς (8). Σ' αυτή την περίπτωση όμως, επιτρέπεται η άσκηση αίτησης ακυρώσεως.

Σ' αυτό το σημείο οφείλουμε να αναφέρουμε, ότι ο συντακτικός νομοθέτης δεν περιορίζει την έννοια της αναφοράς μόνο στις περιπτώσεις εκείνες που αποδέκτης είναι η διοίκηση. Η αναφορά μπορεί να απευθύνεται και προς την δικαιοσύνη (εννοούμε εδώ τα έγγραφα που απευθύνονται στη διοίκηση της

δικαιοσύνης και όχι τα ένδικα μέσα προστασίας ή τις διαδικαστικές πράξεις ενώπιον των δικαστηρίων), καθώς επίσης και προς την νομοθετική εξουσία (9). Οι αναφορές προς το Κοινοβούλιο μάλιστα, προβλέπονται από το άρθρο 69 του Συντάγματος. Αυτό δεν σημαίνει ότι ο οποιοσδήποτε μπορεί να εμφανίζεται στην βουλή αυτόκλητος και να αναφέρει οτιδήποτε. Οι αναφορές παρουσιάζονται από βουλευτή ή παραδίδονται στον Πρόεδρο της βουλής, ενώ η βουλή έχει το δικαίωμα να αποστέλλει τις αναφορές που της απευθύνονται στους αρμοδίους υπουργούς και υφυπουργούς, οι οποίοι υποχρεούνται σε παροχή διευκρινήσεων όποτε τους ζητηθεί.

Με την άσκηση του δικαιώματος της αναφοράς, η διοίκηση είναι υποχρεωμένη να προβεί σε ενέργεια καθώς επίσης και να απαντήσει στην αναφορά. Όπως προκύπτει από την συνταγματική διάταξη (αρ.10 παρ.3), η απραξία της διοικητικής αρχής συνιστά παραβίαση του Συντάγματος. Παράλληλα, η αρχή είναι υποχρεωμένη να ενεργήσει σύντομα, ούτως ώστε να μην καταστεί περιττή η οποιαδήποτε ενέργεια και σύννομα, να τηρήσει δηλ. τις διατάξεις του Συντάγματος και των νόμων. Μετά το πέρας αυτών των διαδικασιών, η αρχή υποχρεούται να απαντά αιτιολογημένα σ' εκείνον που υπέβαλλε την αναφορά. Η δίωξη εκείνου που υπέβαλλε την αναφορά για τυχόν παραβάσεις που ανήκουν σ' αυτή (π.χ ύβρεις), επιτρέπεται μόνο μετά την κοινοποίηση της τελικής απόφασης της αρχής και μόνο μετά από άδειά της, σύμφωνα με το αρ.10 παρ.2 του Συντάγματος (10).

II. Ειδικότερα για την αίτηση παροχής πληροφοριών και χορήγησης εγγράφων, το Σύνταγμα είναι επιφυλακτικό (βλ. Αρ.10 παρ.3 Σ). Η αίτηση για πληροφορίες, υποχρεώνει την αρμόδια αρχή να απαντήσει όπως και εφόσον ορίζεται από τον νόμο. Η διαφοροποίηση, σε σχέση με την υποχρέωση απάντησης της διοίκησης αναφορικά με τις αναφορές, είναι εύλογη, αφού ο κοινός νομοθέτης ρυθμίζει ειδικότερα το δικαίωμα γνώσης του περιεχομένου των διοικητικών εγγράφων. Ο πολίτης έχει δικαίωμα να λαμβάνει γνώση του περιεχομένου αυτών των εγγράφων, πλην εκείνων που αναφέρονται στην ιδιωτική ή την οικογενειακή ζωή τρίτων (11). Επίσης, είναι δυνατή η άρνηση της διοίκησης να επιτρέψει την πρόσβαση στα έγγραφα, εάν με την γνώση του περιεχομένου τους προσβάλλεται το απόρρητο των συζητήσεων του Υπουργικού Συμβουλίου και των υπολοίπων κυβερνητικών οργάνων, το απόρρητο της Εθνικής Άμυνας και της εξωτερικής πολιτικής, της δημόσιας πίστης, της ασφάλειας του κράτους και της δημόσιας τάξης, το ιατρικό, τραπεζικό ή βιομηχανικό απόρρητο και κάθε άλλο απόρρητο που προβλέπεται από τις ειδικές διατάξεις νόμων (12). Οι αρχές δεν μπορούν να επικαλεστούν απόρρητο αν αυτό αναφέρεται αποκλειστικά στον αιτούντα, μπορούν όμως να αρνηθούν την πρόσβαση σε διοικητικά έγγραφα, αν δυσχεραίνεται η έρευνα δικαστικών, αστυνομικών ή στρατιωτικών αρχών σχετικά με την τέλεση εγκλήματος. Η άρνηση πρέπει να είναι αιτιολογημένη και να γνωστοποιείται εγγράφως στον ενδιαφερόμενο εντός ενός μηνός από την υποβολή της αίτησης. Σε περίπτωση μή νόμιμης άρνησης, οι υπάλληλοι υπέχουν πειθαρχική ευθύνη και η υπηρεσία τους αστική ευθύνη (13). Επιτρέπεται δε από τον κοινό νομοθέτη και παρέμβαση του Εισαγγελέα Πρωτοδικών, ο οποίος δύναται να παραγγέλλει στις υπηρεσίες και επιχειρήσεις του δημόσιου τομέα να παραδώσουν έγγραφα ή να χορηγήσουν αντίγραφα τους, όταν το ζητήσουν πρόσωπα που έχουν τέτοιο δικαίωμα ή θεμελιώνουν έννομο συμφέρον προς τούτο, πλην αν πρόκειται για έγγραφα που αναφέρονται στο αρ.261 Κ.Π.Δ (βλ. Ν 1756/1988, αρ.25 παρ.4β).

Τα ανωτέρω προεκτεθέντα, ισχύουν και εφαρμόζονται και για τους στρατιωτικούς, υπό τον όρο βέβαια, ότι με την αναφορά τους απευθύνονται σε πολιτικές και όχι σε στρατιωτικές αρχές.

III. Αναφορικά με το δικαίωμα αναφοράς των στρατιωτικών εντός των πλαισίων των Ενόπλων Δυνάμεων, θα πρέπει πρώτα να κάνουμε την εξής διάκριση: είναι διαφορετικό πράγμα η «αναφορά» του στρατιωτικού προς τον προϊστάμενό του που γίνεται ως τρόπος άσκησης της υπηρεσίας του (π.χ. αναφορά εκτέλεσης διαταγής), και άλλο πράγμα η αναφορά προς την υπηρεσία του με σκοπό την προστασία ή την ικανοποίηση δικαιωμάτων του (14). Εν προκειμένω, μας ενδιαφέρει η δεύτερη περίπτωση, ήτοι, η αναφορά του στρατιωτικού προς την υπηρεσία του με σκοπό την προστασία ή την ικανοποίηση δικαιωμάτων του. Οφείλουμε δε, να τονίσουμε ότι η αναφορά του στρατιωτικού με την οποία απλώς εκθέτει γεγονότα από τα οποία συνάγεται ότι η υπηρεσία πρέπει να ενεργήσει ως εκ της αρμοδιότητάς της, συνιστά τρόπο άσκησης της υπηρεσίας του εκτός αν τα περιστατικά που εκθέτει αφορούν αυτόν τον ίδιο. Το δικαίωμα αναφοράς των στρατιωτικών ρυθμίζεται από τον στρατιωτικό κανονισμό 20 – 1, ο οποίος επιβάλλει στο δικαίωμα αλλά κυρίως στον τρόπο άσκησης του περιορισμούς και διαφοροποιήσεις από το Σύνταγμα, άμεσα σχετιζόμενους με την αποστολή του στρατού καθώς και με την φύση των καθηκόντων των στρατιωτικών.

Ειδικότερα, ο στρατιωτικός κανονισμός 20 – 1, ρυθμίζει με τις διατάξεις των αρ.20 και 21 τόσο τις προφορικές, όσο και τις γραπτές αναφορές. Οι γραπτές αναφορές των στρατιωτικών χαρακτηρίζονται ως «υπηρεσιακές» όταν έχουν σχέση με την υπηρεσία και ως «μή υπηρεσιακές», όταν έχουν σχέση με αυτούς τους ίδιους (αρ.21 παρ.2, Σ.Κ 20 – 1). Στην παράγραφο 6 του ίδιου άρθρου, εισάγεται απόκλιση από το Σύνταγμα το οποίο καθιερώνει τον έγγραφο τύπο της αναφοράς ως συστατικό (αρ.10 παρ.1 Σ), ήτοι: «οι Αξιωματικοί, οι Ανθυπασπιστές – Δ.Ε.Α, οι μόνιμοι και εθελοντές Υπαξικοί και οι στρατεύσιμοι οπλίτες, έχουν το δικαίωμα να απευθύνονται γραπτά για ζητήματα που έχουν σχέση με την υπηρεσία ή με αυτούς τους ίδιους, μόνο στις εξής περιπτώσεις:

1. Όταν ευρίσκονται σε τόπο διαφορετικό από τον τόπο της προϊσταμένης αρχής στην οποία απευθύνονται
2. Όταν σχετικά με την αναφορά, απαιτείται γραπτή απόφαση ή ενέργεια άλλης αρχής
3. Όταν πρόκειται για θέμα διοικητικής ή οικονομικής φύσεως, που απαιτεί γραπτές αποδείξεις ή δικαστική ενέργεια
4. Οι οπλίτες που διοικούν αποσπασμένα τμήματα, όταν είναι διορισμένοι αρχιφύλακες ή εφοδεύοντες ή όταν ασκούν στρατονομικά καθήκοντα, αλλά μόνο για ζητήματα που αφορούν την υπηρεσία».

Σε όλες τις άλλες περιπτώσεις, οι στρατιωτικοί ασκούν το δικαίωμα της αναφοράς προφορικά.

Παράλληλα, η αναφορά πρέπει να διατυπωθεί κόσμια, με τον δέοντα σεβασμό προς την προϊσταμένη αρχή και κατά τον προβλεπόμενο τρόπο. Σε περίπτωση πειθαρχικής ή ποινικής ευθύνης του αναφερομένου, αυτός τιμωρείται αφού του κοινοποιηθεί η απάντηση της προϊσταμένης αρχής.

Οι στρατιωτικοί δεν έχουν το δικαίωμα να αναφέρονται για θέματα υπηρεσιακά ή προσωπικά στον οποιονδήποτε ανώτερό τους, ειμή μόνο στον άμεσο προϊστάμενό τους, τηρώντας αυστηρά την ιεραρχία του στρατεύματος. Σε διαφο-

ρετική περίπτωση, τιμωρούνται πειθαρχικά (σε αντίθεση με τα οριζόμενα από το Σύνταγμα για την υποβολή αναφοράς σε αναρμόδια αρχή όπου δεν ορίζονται συνέπειες αλλά απλώς καθυστερεί η διεκπεραίωση της υπόθεσης του πολίτη εξαιτίας του χρόνου που απαιτείται για την παραπομπή της αναφοράς από την αναρμόδια αρχή στην αρμόδια).

Τέλος, απόκλιση από το Σύνταγμα (αρ.10, παρ.1), υπάρχει και όσον αφορά την δυνατότητα των στρατιωτικών να αναφέρονται ομαδικά. Σύμφωνα με το αρ.47 παρ.2 Σ.Π.Κ, «σε κατάσταση ομαδικής απείθειας βρίσκονται οι στρατιωτικοί οι οποίοι, τρεις ή περισσότεροι, υποβάλλουν ομαδικά ή χωριστά αλλά μετά από προηγούμενη συμφωνία παράπονο, αίτημα ή αναφορά, προφορικά ή γραπτά, συνδέοντας την ικανοποίηση του αιτήματος τους με την εκτέλεση των καθηκόντων τους ή κατά τρόπο που να επιδρά στην εκτέλεση των καθηκόντων τους ή στην πειθαρχία του στρατεύματος». Η ρύθμιση αυτή δικαιολογείται, αφού σε περίπτωση δυνατότητας εφαρμογής ομαδικής αναφοράς σε μεγάλη κλίμακα (π.χ δέκα στρατιωτικοί μαζί) κάθε έννοια πειθαρχίας θα είχε εκ των προτέρων καταλυθεί, ενώ θα δημιουργούνταν και λειτουργικά προβλήματα εντός της Μονάδας στην οποία θα συνέβαινε κάτι τέτοιο. Ενόψη λοιπόν της αποστολής των Ενόπλων Δυνάμεων και της φύσης των καθηκόντων των στρατιωτικών, και αυτός ο περιορισμός είναι συνταγματικά ανεκτός.

Παραπομπές:

- (1). Δημητρόπουλος Α. Συνταγματικά Δικαιώματα. Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου. Τόμος III. Γ' έκδοση, Αθήνα, 2004, Σελ. 316.
- (2). Δημητρόπουλος Α. ο.π. , σελ. 316
- (3). Δημητρόπουλος Α. ο.π. , σελ. 316
- (4). Δημητρόπουλος Α. ο.π. , σελ. 316
- (5). Δημητρόπουλος Α. ο.π. , σελ. 316 – 317
- (6). Σπηλιωτόπουλος Ε. Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου.11η έκδοση. Εκδόσεις Α. Σάκκουλα. Αθήνα – Κομοτηνή, 2001, σελ. 262.
- (7). Σπηλιωτόπουλος Ε. ο.π. , σελ. 263
- (8). Σπηλιωτόπουλος Ε. ο.π. , σελ. 264 – 265
- (9). Δημητρόπουλος Α. ο.π. , σελ. 317
- (10). Δημητρόπουλος Α. ο.π. , σελ. 318
- (11). Δημητρόπουλος Α. ο.π. , σελ. 319
- (12). Δημητρόπουλος Α. ο.π. , σελ. 319
- (13). Δαγτόγλου Π. συνταγματικό Δίκαιο. Ατομικά δικαιώματα. Τόμος Α. Εκδόσεις Α. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1991, σελ. 440 και Δημητρόπουλος Α. ο.π. , σελ. 320.
- (14). Βλ. έννοια αναφοράς κατ' άρθρα 20 και 21 Σ.Κ. 20 – 1.

7. Το δικαίωμα συνάθροισης και η άσκησή του από τους στρατιωτικούς (αρ.11 παρ.1 Σ και Στρατιωτικός Κανονισμός 20 – 1).

I. Το Σύνταγμα, με το αρ. 11 παρ.1, κατοχυρώνει το κλασσικό δικαίωμα του «συνέρχεσθαι» αλλά δεν ορίζει την έννοια της συνάθροισης. Ο κοινός νομοθέτης όμως, - άν και χωρίς συνταγματική εξουσιοδότηση -, προσδιορίζει σε διάφορα νομοθετήματα την έννοιά της, παρεμβαίνοντας στα πλαίσια της γενικής ρυθμιστικής του αρμοδιότητας. Ως συνάθροιση κατά την έννοια του Συντάγματος, θεωρείται η σκόπιμη, προσωρινή και μετά από προηγούμενη συννεόηση, συγκέντρωση αξιόλογου αριθμού προσώπων με κοινό σκοπό την διαδήλωση των φρονημάτων τους ή την προβολή των αιτημάτων τους οποιουδήποτε χαρακτήρα, ή την έκφραση ή ακρόαση ανακοίνωσης ή γνώμης επί ορισμένου θέματος, ή για την από κοινού λήψη αποφάσεως, ή για την από κοινού άσκηση του δικαιώματος του αναφέρεσθαι (1).

Η από κοινού δραστηριότητα αυτή, αποσκοπεί κυρίως στον γεωμετρικό πολλαπλασιασμό των δυνάμεων που συνεπάγεται η σύμπραξη πολλών ανθρώπων. Η σύμπραξη αυτή που εκδηλώνεται στη συνάθροιση, αποτελεί εύφορο έδαφος για την άσκηση πολλών άλλων ατομικών δικαιωμάτων και γι' αυτόν τον λόγο, το δικαίωμα της συνάθροισης αντιμετωπίστηκε εξ αρχής με δυσπιστία και εχθρότητα από τους κατέχοντες την κρατική εξουσία, οι οποίοι θεώρησαν αυτή την προσωρινή ένωση προσώπων λίαν επικίνδυνη, αφού το δικαίωμα της συνάθροισης και ειδικότερα της διαδήλωσης, μπορούσε, υπό τις κατάλληλες περιστάσεις, να εξελιχθεί σε εξέγερση ή επανάσταση. Ιστορικά άλλωστε, γνωρίζουμε ό,τι μία από τις πρώτες πράξεις των απολυταρχικών ή δικτατορικών καθεστώτων, ήταν και είναι η απαγόρευση των συναθροίσεων.

Στις μέρες μας, η σημασία των συναθροίσεων για την διάδοση των ιδεών, δεν είναι αυτή που ήταν κατά τον δέκατο ένατο ή στις αρχές του εικοστού αιώνα. Σήμερα, τα Μ.Μ.Ε καθιστούν πλέον δυνατή και πιο εύκολη την πρόσβαση του ομιλητή σε εκατομμύρια ανθρώπους, ήτοι σε τόσο μεγάλο αριθμό ατόμων που καμία συνάθροιση δεν μπορεί να προσεγγίσει. Οφείλουμε πάντως να παραδεχθούμε ότι η συνάθροιση, ιδίως όταν παίρνει την μορφή πορείας ή συγκέντρωσης, έχει μια αμεσότητα καθώς και μια ηλεκτρισμένη ατμόσφαιρα που λείπει από την ομιλία μέσω των Μ.Μ.Ε. Γι' αυτό άλλωστε οργανώνονται, και θα οργανώνονται πάντοτε, μεγάλες πολιτικές συγκεντρώσεις.

II. Σύμφωνα με το αρ.11 παρ.1 του συντάγματος, «Οι έλληνες έχουν το δικαίωμα να συνέρχονται ήσυχα και χωρίς όπλα». Ιδιαίτερο λοιπόν νομικό χαρακτηριστικό της συνάθροισης, αποτελεί η ιδιότητά της να είναι ήσυχη και άοπλη. Ησυχη είναι μια συνάθροιση όταν οι συμμετέχοντες σ' αυτή δεν έχουν εγκληματικούς ή επαναστατικούς σκοπούς. Το «ήσυχο» μιας συνάθροισης, ασφαλώς δεν έχει σχέση με το θορυβώδες ή μη, αλλά με τους σκοπούς αυτών που συμμετέχουν (2). Ακόμα και μια θορυβώδης συνάθροιση μπορεί να είναι ήσυχη κατά την έννοια του συντάγματος, ενώ η ήσυχη συνάθροιση αποβάλλει τον χαρακτήρα της όταν προκληθεί σύρραξη μεταξύ αυτών που συμμετέχουν ή ασκηθεί βία κατά προσώπων ή πραγμάτων από τους συμμετέχοντες. Σ' αυτές τις περιπτώσεις, αν η βία προέρχεται από το σύνολο των συναθροιζομένων, η συνάθροιση δεν διεξάγεται «ήσυχα» και δεν απολαμβάνει την προστασία του αρ.11 παρ.1 Σ. Αν όμως η βία προέρχεται από έναν μικρό αριθμό συμμετεχόντων, εναντίον της θέλησης και παρά

τις προσπάθειες των διοργανωτών και των υπολοίπων συμμετεχόντων να τους περιορίσουν, τότε την προστασία του Συντάγματος χάνουν αρχικά μόνο οι βιαιοπραγούντες και όχι η συνάθροιση στο σύνολό της. Μόνο όταν αποδεικνύεται αδύνατη, στη συγκεκριμένη περίπτωση, η απομάκρυνση των βιαιοπραγούντων, και παρά την συμπαράσταση της αστυνομίας (με εφαρμογή ευλόγων μέτρων φυσικού καταναγκασμού), μπορεί να είναι θεμιτή η διάλυση της συναθροίσεως (3).

Σ' αυτό το σημείο, οφείλουμε να κάνουμε μερικές περιπτώσιολογικές παρατηρήσεις αναφορικά με το «ήσυχο» των συναθροίσεων.

- Δεν είναι ήσυχη μια συνάθροιση, όταν οι συμμετέχοντες σ' αυτή φέρουν μάσκες προσώπου, στολές και λοιπά διακριτικά γνωρίσματα, υπό την προϋπόθεση ότι τα παραπάνω συνιστούν σύμβολα μίσους και διεγερτικά βίας (π.χ ναζιστικές στολές, αγκυλωτοί σταυροί, κουκούλες ρατσιστικών ή τρομοκρατικών οργανώσεων), σε αντίθεση βεβαίως με τα «κοστούμια» μιας οικολογικής διαδήλωσης με σκοπό την προσέλκυση της προσοχής του κοινού (4).
- Δεν είναι ήσυχη η συνάθροιση, όταν οι διαδηλωτές επιδιώκουν να επιφέρουν ή επιφέρουν σοβαρή παρακώλυση της συγκοινωνίας σε κεντρικές συγκοινωνιακές αρτηρίες, με το να στέκονται ή να κάθονται στο δρόμο ή να απαγορεύουν την κυκλοφορία πεζών και οχημάτων ή όταν παρακωλύουν την λειτουργία των μέσων συγκοινωνίας. Πολύ περισσότερο δε, δεν είναι ήσυχη η συνάθροιση όταν οι διαδηλωτές ανάβουν φωτιές ή στήνουν οδοφράγματα (5).
- Δεν είναι ήσυχη μια συνάθροιση που επιδιώκει ή επιφέρει την ματαίωση ή την παραμπόδιση της λειτουργίας ή των εκφοβισμό κρατικών ή άλλων δημοσίων οργάνων (π.χ του Κοινοβουλίου ή ενός δικαστηρίου), ή ενός πολιτικού κόμματος ή συνδικάτου ή εκλογής ή άλλης συναθροίσεως (6).

Αοπλη, είναι κάθε συνάθροιση που διεξάγεται χωρίς οι συμμετέχοντες σ' αυτή να είναι ένοπλοι ή να χρησιμοποιούν οποιαδήποτε αντικείμενα ως όπλα. Συνταγματικά, προστατεύονται μόνο οι ήσυχες συναθροίσεις. Αν οι διοργανωτές ή οι επιφορτισμένοι με την επιτήρηση της συγκέντρωσης φέρουν όπλα, τότε ολόκληρη η συνάθροιση θα πρέπει να θεωρηθεί ένοπλη και να διαλυθεί. Όμως η παρουσία απλώς κάποιων ένοπλων προσώπων, χωρίς την έγκριση ή την εξουσιοδότηση των διοργανωτών ή αν οι ένοπλοι αυτοί είναι προβοκάτορες, δεν θέτει ολόκληρη την συνάθροιση εκτός της συνταγματικής προστασίας του αρ.11 παρ.1, αλλά μόνο τα ένοπλα άτομα. Η συνάθροιση, βέβαια, χάνει τον άοπλο χαρακτήρα της αν οι διευθύνοντες αυτή, αρνηθούν να διατάξουν την απομάκρυνση των ενόπλων ή τους περιθάλψουν μέσα στο πλήθος (7).

Όπλα, είναι κυρίως τα ειδικά κατασκευασμένα αντικείμενα για την προσβολή της ανθρώπινης ζωής και υγείας (τεχνική έννοια του όρου «όπλο»), αλλά και οποιαδήποτε άλλα αντικείμενα που μπορούν να χρησιμοποιηθούν γι' αυτόν τον σκοπό και που συνήθως δεν φέρει κανείς επάνω του (π.χ μαχαίρια κουζίνας, λαστοί, πέτρες, ξύλα, σε αντίθεση με στυλό, καρφίτσες γραβάτας ή πέτου σακκακιού, που και αυτά τα αντικείμενα μπορούν, υπό προϋποθέσεις, να χρησιμοποιηθούν ως όπλα). Ακόμη όμως και στην περίπτωση που κάποιος φέρει αντικείμενα που συνήθως φέρει ένας φιλήσυχος και νομοταγής πολίτης πάνω του (π.χ στυλό), αν το χρησιμοποιήσει με σκοπό να πλήξει το έννομο αγαθό της ζωής ή της υγείας κάποιου, θα πρέπει να θεωρηθεί και, πολύ περισσότερο, να αντιμετωπισθεί ως ένοπλος (8). Στο σημείο αυτό, η συνάθροιση δεν είναι πια «ήσυχη». Σ' αυτό το σημείο, καταδεικνύεται και η συνοχή των στοιχείων του ησυχού και του άοπλου της συνταγματικά προστατευμένης συνάθροισης.

Φορείς του δικαιώματος της συνάθροισης είναι, σύμφωνα με την λεκτική διατύπωση του αρ.11 παρ.1 Σ, μόνο οι έλληνες πολίτες. Η Σύμβαση της Ρώμης με το αρ.11, αναγνωρίζει το δικαίωμα και στους αλλοδαπούς σε περιορισμένη έκταση. Σύμφωνα μ' αυτή, οι αλλοδαποί μπορούν να ασκούν το δικαίωμα για θρησκευτικούς, πολιτιστικούς, συνδικαλιστικούς και εκπαιδευτικούς σκοπούς. Δεν είναι όμως επιτρεπτό να οργανώνουν μια αμιγώς πολιτική συνάθροιση. Συνεπώς, είναι παράνομες, ως αντισυνταγματικές, οι προεκλογικές συγκεντρώσεις και ομιλίες που οργανώνουν στη χώρα μας, υπό καθεστώς ανοχής, ξένα πολιτικά κόμματα για τη προσέλκυση ψηφοφόρων που ζούν και εργάζονται στην Ελλάδα.

Δικαίωμα να οργανώσουν μια συνάθροιση, έχουν τόσο τα φυσικά όσο και τα νομικά πρόσωπα, ενώ το δικαίωμα συμμετοχής (ως φυσικής κορπορε συμμετοχής), αναφέρεται για αντικειμενικούς λόγους μόνο στα φυσικά πρόσωπα. Ενώσεις προσώπων και νομικά πρόσωπα έχουν την δυνατότητα να συμμετάσχουν με την αποστολή μηνύματος ή αντιπροσωπείας ή οποιαδήποτε άλλη εκδήλωση συμπαραστάσης στη συνάθροιση, ανεξαρτήτως του καθεστώτος που τα διέπει (αν δηλ. είναι ιδιωτικού ή δημοσίου δικαίου). Πορείες, συναθροίσεις και διαδηλώσεις, μπορούν να οργανώσουν και διάφοροι ιδιωτικοί σύλλογοι, φοιτητικοί σύλλογοι, συνδικάτα, πολιτικά κόμματα, Ο.Τ.Α, Α.Ε.Ι κ.λ.π. (9).

Το δικαίωμα του συνέρχεσθαι, ανήκει στα κλασσικά ατομικά δικαιώματα και στρέφεται κατά της κρατικής εξουσίας. Κατά του κράτους, στρέφεται τόσο ως αμυντικό όσο και ως προστατευτικό δικαίωμα. Το κράτος είναι υποχρεωμένο όχι μόνο να απέχει από οποιαδήποτε παρέμβαση που θα εμπόδιζε την ελευθερία συμμετοχής σε συναθροίσεις, αλλά παράλληλα οφείλει να εξασφαλίζει και τις απαραίτητες προϋποθέσεις για την άσκηση του δικαιώματος (10). Ως προς τους ιδιώτες, το δικαίωμα έχει μόνο αμυντικό περιεχόμενο. Ο ιδιώτης υποχρεούται να μην παρενοχλεί επεμβαίνοντας αρνητικά, όχι όμως και να προβαίνει σε θετικές ενέργειες για την εξασφάλιση του δικαιώματος (11).

Το δικαίωμα συνάθροισης μπορεί να ανασταλεί κατ' εφαρμογή του αρ.48 του Συντάγματος ή των διατάξεων του αρ 11 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

III. Το Σύνταγμα δεν περιέχει ειδική ρύθμιση για την άσκηση του δικαιώματος από τους στρατιωτικούς, οι οποίοι καταρχήν ασκούν το δικαίωμα όπως όλοι οι έλληνες. Βέβαια, η διάταξη του αρ. 29 παρ.3 Σ, όπως και το αρ.25 παρ.3, του Στρατιωτικού Κανονισμού 20 – 1, απαγορεύει τις οποιασδήποτε μορφής εκδηλώσεις υπέρ πολιτικών κομμάτων από τους στρατιωτικούς. Από αυτές τις ρυθμίσεις, μπορούμε να εξάγουμε μερικά χρήσιμα συμπεράσματα, όσον αφορά την άσκηση του δικαιώματος από τους στρατιωτικούς.

Καταρχήν η διοργάνωση κομματικής συναθροίσεως ή διαδηλώσεως συνιστά, όχι απλώς απαγορευμένη μορφή εκδήλωσης υπέρ πολιτικού κόμματος, αλλά ακόμη περισσότερο ενεργή υπέρ πολιτικού κόμματος δράση και κατά συνέπεια απαγορεύεται. Το ίδιο θα πρέπει να δεχθούμε και όσον αφορά την διαφήμιση κομματικής συνάθροισης ή πορείας από τους στρατιωτικούς, ή την διανομή προσκλήσεων για την συμμετοχή σε αυτή ή προπαγανδιστικών φυλλαδίων κ.λ.π.

Όσον αφορά την παρουσία των στρατιωτικών σε μια κομματική συνάθροιση, θα πρέπει να τονισθεί ότι αυτή δεν αποτελεί κατ' ανάγκη εκδήλωση υπέρ του κόμματος και ακόμη λιγότερο ενεργή δράση υπέρ αυτού. Θα έλεγα, ότι εξαρτάται περισσότερο από το είδος της συνάθροισης και κυρίως από την συμπεριφορά του συγκεκριμένου στρατιωτικού. Εν προκειμένω, η συμμετοχή σε

κομματική διαδήλωση ή πορεία αποτελεί κατά κανόνα εκδήλωση υπέρ του κόμματος, πολλώ δε μάλλον, όταν ο συμμετέχων στρατιωτικός κραυγάζει υπέρ συγκεκριμένου κόμματος, χειρονομεί, φέρει κονκάρδες ή κομματικά σύμβολα, κρατά πανώ ή κομματικές σημαίες ή αναλαμβάνει υπηρεσία επόπτη ή επιτηρητή στην συνάθροιση ή την πορεία.

Αντίθετα, δεν αποτελεί εκδήλωση υπέρ κόμματος η συμμετοχή ή η παρουσία του στρατιωτικού σε εκδήλωση κοινωνικού, και εκ των πραγμάτων ευρύτερου πολιτικού χαρακτήρα, που διοργανώνεται από πολιτικό κόμμα. Η παρουσία συγκεκριμένου στρατιωτικού σε ημερίδα που διοργανώνει πολιτικό κόμμα και αφορά την Εθνική Άμυνα ή το Κυπριακό ή την σημασία της ανάπτυξης της Γεωργίας στην οικονομική ζωή του τόπου, ασφαλώς και δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως εκδήλωση υπέρ του κόμματος και κατά συνέπεια, επιτρέπεται. Από τα ανωτέρω, γίνεται αντιληπτό ότι οι στρατιωτικοί μπορούν ελεύθερα να παρίστανται σε συναθροίσεις κοινωνικού, πολιτιστικού, επιστημονικού ή αθλητικού ενδιαφέροντος, ακόμη κι αν αυτές διοργανώνονται από πολιτικά κόμματα. Όλα αυτά βέβαια, υπό τον όρο ότι συμμετέχουν σε χρόνο εκτός του ωραρίου υπηρεσίας και με πολιτική ενδυμασία.

Περαν αυτών, μπορούν ελεύθερα να παρίστανται σε συναθροίσεις που οργανώνονται από κοινωνικούς φορείς, Πανεπιστήμια, πολιτιστικούς συλλόγους, Ο.Τ.Α, αθλητικούς συλλόγους κ.λ.π καθώς και σε ιδιωτικές συναθροίσεις υπό τον όρο ότι αυτές δεν πραγματοποιούνται με σκοπό την προώθηση της ιδεολογίας ή της πολιτικής γραμμής κάποιου πολιτικού κόμματος. Είναι δε σύμφωνη με το Σύνταγμα η διοργάνωση ιδιωτικών συναθροίσεων από τους στρατιωτικούς, υπό την προϋπόθεση του μή κομματικού τους χαρακτήρα, ενώ η διοργάνωση δημοσίων συναθροίσεων δεν είναι δυνατή σε καμία περίπτωση.

Τέλος, η διοργάνωση από στρατιωτικούς, καθώς και η συμμετοχή τους σε πορεία ή διαδήλωση που αποτελείται κυρίως από στρατιωτικούς, απαγορεύεται από τον Στρατιωτικό Κανονισμό 20 – 1, διότι παρόμοιες εκδηλώσεις και ενέργειες δύνανται να οδηγήσουν στην κατάλυση, αν δεν καταλύουν εκ των προτέρων, κάθε έννοιας στρατιωτικής πειθαρχίας

Παραπομπές:

- (1). Δημητρόπουλος Α. Συνταγματικά Δικαιώματα. Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου, τόμος ΙΙΙ. Γ' έκδοση, Αθήνα, 2004, σελ. 246.
- (2). Δημητρόπουλος Α. ο.π. , σελ. 248, και Δαγτόγλου Π. Συνταγματικό Δίκαιο. Ατομικά Δικαιώματα. Τόμος Β. Εκδόσεις Α. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1991, σελ. 737.
- (3). Δαγτόγλου Π. ο.π. , σελ. 738 – 739.
- (4). Δαγτόγλου Π. ο.π. , σελ. 739 και Δημητρόπουλος Α. ο.π. , σελ. 256.
- (5). Δαγτόγλου Π. ο.π. , σελ. 739 και Δημητρόπουλος Α. ο.π. , σελ. 256.
- (6). Δαγτόγλου Π. ο.π. , σελ. 740
- (7). Δαγτόγλου Π. ο.π. , σελ. 740
- (8). Δαγτόγλου Π. ο.π. , σελ. 740
- (9). Δαγτόγλου Π. ο.π. , σελ. 743 – 745 και Δημητρόπουλος Α. ο.π. , σελ. 249
- (10). Δημητρόπουλος Α. ο.π. , σελ. 250
- (11). Δημητρόπουλος Α. ο.π. , σελ. 250.

8. Η θρησκευτική ελευθερία και η άσκηση του δικαιώματος από τους στρατιωτικούς. Το πρόβλημα της ορκομωσίας των στρατιωτικών. (αρ.13 Σ και Στρατιωτικός Κανονισμός 20-1)

I. Η θρησκευτική ελευθερία, ως μητρικό συνταγματικό ατομικό δικαίωμα, έχει δύο όψεις: αφενός μεν την ελευθερία θρησκευτικής συνείδησης, αφετέρου δε, την ελευθερία θρησκευτικής δράσης και κυρίως της σημαντικότερης έκφανσης της τελευταίας, της λατρείας (1). Η ελευθερία θρησκευτικής συνείδησης, περιλαμβάνει την ελευθερία επιλογής, διατήρησης, αλλαγής ή εγκατάλειψης μιας θρησκείας ή την επιλογή της αθρησκείας ή της αθεΐας χωρίς δυσμενείς συνέπειες (2). Θρησκεία, είναι το σύνολο των δοξασιών που αναφέρονται στην υπόσταση του Θεού, και αποτελεί οργανωμένη θεωρία (3). Αναφέρεται δε, στην καλή ανώτερη δύναμη, στον Θεό. Συνταγματικά, θεωρίες και πίστες σε κακές ανώτερες δυνάμεις δεν θεωρούνται θρησκείες και φυσικά δεν προστατεύονται (4). Το Σύνταγμα κατοχυρώνει την ελευθερία κάθε γνωστής θρησκείας. Γνωστή, είναι κάθε φανερή θρησκεία, ήτοι, κάθε θρησκεία που έχει φανερά μόνο δόγματα, φανερή οργάνωση και τρόπους λατρείας και ο καθένας μπορεί να την γνωρίσει και να την ασπασθεί (5). Παράλληλα, μη θρησκευτικές, με την στενή έννοια του όρου, αλλά απλές φιλοσοφικές ή κοσμοθεωριακές απόψεις ή πεποιθήσεις, δεν προστατεύονται από το αρ. 13 του Συντάγματος αλλά από το αρ. 2 ως συστατικά στοιχεία της αξίας του ανθρώπου.

Η διάκριση ανάμεσα στην επικρατούσα θρησκεία, η οποία είναι εκείνη την οποία αποδέχεται και πιστεύει ο μεγαλύτερος αριθμός των πολιτών, και στις «γνωστές» θρησκείες, δεν έχει σχέση με την ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης, αφού η εσωτερική ενδιάθετη πλευρά της θρησκευτικής συνείδησης δεν μπορεί να ελεγχθεί. Έχει όμως σημασία για την εξωτερίκευση των θρησκευτικών πεποιθήσεων και ειδικότερα για την ελευθερία της ασκήσεως της θρησκείας και κυρίως για την λατρεία, την οποία το σύνταγμα προστατεύει ειδικά (αρ. 13 παρ.2 Σ), σε αντίθεση με τις άλλες μορφές θρησκευτικής δράσης. Η ελευθερία θρησκευτικής συνείδησης είναι καταρχήν απαραβίαστη (αρ 13 παρ.1), πλήν όμως, το ίδιο το Σύνταγμα εισάγει εξαίρεση με την παράγραφο 4 του ίδιου άρθρου, αφού προβλέπει πως κανένας δεν μπορεί εξαιτίας των θρησκευτικών του πεποιθήσεων, να απαλλαγεί από τις υποχρεώσεις του προς το κράτος ή να αρνηθεί να συμμορφωθεί προς τους νόμους. Η συγκεκριμένη διάταξη, αφορά οποιαδήποτε θρησκεία, ακόμα και την απόρριψη κάθε θρησκείας ή την άρνηση ύπαρξης του Θεού.

Η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης έχει, ως ατομικό δικαίωμα, αμυντικό περιεχόμενο και στρέφεται τόσο κατά του κράτους, όσο και κατά των ιδιωτών στα πλαίσια της εννιαίας συνολικής έννομης τάξης (6). Φορείς του δικαιώματος, είναι καταρχήν όλα τα φυσικά πρόσωπα, ημεδαποί, αλλόδαποί και ανιθαγενείς. Τα νομικά πρόσωπα, εκ των πραγμάτων, δεν δύνανται να είναι φορείς της θρησκευτικής συνείδησης με την εσωτερική της κατεύθυνση, μπορούν όμως να είναι φορείς της εκδήλωσης θρησκευτικών πεποιθήσεων.

Ο συντακτικός νομοθέτης καθιερώνει, με το αρ. 13, παρ.1, εδ.β Σ, την θρησκευτική ισότητα με την μορφή της απαγόρευσης διακρίσεων λόγω θρησκείας.

« Η απόλαυση των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων δεν εξαρτάται από τις θρησκευτικές πεποιθήσεις κανενός». Καθιερώνεται, λοιπόν, απόλυτο αμυντικό δικαίωμα που απαγορεύει οποιαδήποτε διάκριση λόγω θρησκευτικών πεποιθήσεων.

II. Φυσικά και η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης των στρατιωτικών, συνιστά αμυντικό δικαίωμα στρεφόμενο κατά πάντων. Κανένας δεν μπορεί να αναγκάσει τους στρατιωτικούς να αποδεχθούν μια συγκεκριμένη θρησκεία ή να αλλάξουν τα θρησκευτικά τους πιστεύω. Μπορούν επίσης, σύμφωνα με τις επιταγές του συντάγματος, να είναι άθεοι ή άθρησκοι. Κατά συνέπεια:

- Ο αποκλεισμός από τις ένοπλες δυνάμεις, υποψηφίων μονίμων στρατιωτικών οι οποίοι είναι ετερόθρησκοι ή ετερόδοξοι καθώς επίσης και άθρησκοι ή άθεοι, είναι αντισυνταγματικός (αρ.13 παρ.1 Σ), αφού τα καθήκοντα του στρατιωτικού δεν επιτρέπουν να θεσπισθεί ως προσόν ή κώλυμα η πίστη ή η αποχή από την πίστη σε συγκεκριμένη θρησκεία.
- Η επιλογή άλλης θρησκείας ή αθρησκείας ή αθεΐας και η εκδήλωση των νέων πεποιθήσεων του στρατιωτικού, δεν μπορεί να οδηγούν στην ποινική του αντιμετώπιση από την υπηρεσία. Η ποινική καταδίκη του «Υπολοχαγού των Χανίων» από το Διαρκές Στρατοδικείο Χανίων για προσβολή του στρατεύματος, επειδή ζήτησε να διαγραφεί από την ταυτότητά του η ένδειξη «Χριστιανός Ορθόδοξος» και να τεθεί αντ' αυτής η ένδειξη «άθεος», (βλ. Εφημ. Καθημερινή 18.09.1986), σαφώς αντιβαίνει στην συνταγματική επιταγή του αρ. 13 παρ.1 Σ.
- Ο εξαναγκασμός στρατιωτικών να συμμετάσχουν σε θρησκευτική τελετή ή προσευχή ή να προβούν γενικότερα σε ενέργειες που προυποθέτουν πίστη σε ορισμένη θρησκεία, είναι αντισυνταγματικός, αφού αυτό δεν συνδέεται, άμεσα ή έμμεσα, με την εκτέλεση των καθηκόντων τους.

Θα πρέπει όμως σ' αυτό το σημείο να τονιστεί, ότι αν και η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης των στρατιωτικών δεν μπορεί να θιγεί σε καμία περίπτωση, μπορεί να θιγεί η ίδια η θρησκευτική τους συνείδηση, και μάλιστα με συνταγματικά ανεκτό τρόπο, εξαιτίας της αναγκαίας άσκησης των καθηκόντων τους καθώς και της ύπαρξης της διάταξης του αρ.13 παρ.4 Σ. Πιο συγκεκριμένα:

- Είναι συνταγματικά ανεκτή η διαταγή σε αλλόθρησκο στρατιωτικό να παρίσταται σε χριστιανική θρησκευτική τελετή ως μέλος λ.χ τιμητικού αγήματος, υπό την προϋπόθεση ότι δεν μπορεί να αντικατασταθεί (λόγω ελλείψεως προσωπικού ή λόγω της ειδικότητας του, π.χ μουσικός). Εν προκειμένω, πρόκειται για εκπλήρωση καθήκοντος εντός ειδικής κυριαρχικής σχέσεως το οποίο υπερτερεί.
- Είναι συνταγματικά ανεκτή η υποχρέωση αλλόθρησκου στρατιωτικού να παρίσταται στην βραδυνή προσευχή των στρατιωτικών, η οποία λαμβάνει χώρα αμέσως μετά την βραδυνή αναφορά, στην οποία έχει υποχρέωση παρουσίας, και εντός της διάρκειάς της, και λίγο προ της νυχτερινής κατακλύσεως στις Μονάδες. Σ' αυτή την περίπτωση εκ των πραγμάτων (λίγο πριν βραδυνή αναφορά, αμέσως μετά κατάκλυση), δεν μπορεί να απέχει, έστω και αν θίγεται η θρησκευτική του συνείδηση.

Η άλλη όψη της θρησκευτικής ελευθερίας, είναι η ελευθερία θρησκευτικής δράσης, η ελευθερία ασκήσεως της θρησκείας. Η σπουδαιότερη εκδήλωση της θρησκευτικής δράσης, είναι η λατρεία. Η λατρεία, αποτελεί μορφή ανθρώπινης συμπεριφοράς, σύνολο μερικότερων ενεργειών του ανθρώπου, οι οποίες κατά την αντίληψη του ενεργούντος και σύμφωνα με το δόγμα στο οποίο πιστεύει, εκδηλώνουν την πίστη του προς το Θείο (7). Ο συντακτικός νομοθέτης, αναφέρεται σ' αυτή ρητά. Με τη διάταξη του αρ.13 παρ.2, εδ. α, ο συντακτικός νομοθέτης προστατεύει την ανεμπόδιστη άσκηση λατρείας, ενώ με το δεύτερο εδάφιο

της ίδιας παραγράφου, θέτει ως όρια στη άσκηση λατρείας την προσβολή της δημόσιας τάξης και τα χρηστά ήθη. Προφανώς, λοιπόν, η λατρεία που περιλαμβάνει λήψη ναρκωτικών ουσιών ή οδηγεί σε ομαδική αυτοκτονία ή αποξενώνει πλήρως τον «πιστό» από την οικογένειά του, απαγορεύεται από το Σύνταγμα. Το άρθρο 13 παρ.2 Σ, δεν αρκείται στο να κατοχυρώσει απλώς την ελευθερία της λατρείας. Αντίθετα, ορίζει ότι τα της λατρείας τελούνται «ανεμπόδιστα υπό την προστασία των νόμων». Η διάταξη αυτή, έχει αυτοτελές περιεχόμενο έναντι της κατοχύρωσης της ελευθερίας της λατρείας. Σημαίνει ότι η ελευθερία της λατρείας, κατοχυρώνεται και ως προστατευτικό δικαίωμα που στρέφεται βέβαια όχι κατά, αλλά πρὸς την κρατική εξουσία και μόνο. Οφείλει λοιπόν το κράτος να προβαίνει και σε θετικές ενέργειες για την προστασία του δικαιώματος στην ελευθερία της λατρείας, και όχι απλώς να απέχει το ίδιο από οποιαδήποτε παρεμπόδισή της. Αυτή η συνταγματική επιταγή για κρατική παροχή, σημαίνει τη λήψη διοικητικών μέτρων από την εκτελεστική εξουσία για την προστασία της ελευθερίας της λατρείας, αλλά κυρίως, την λήψη νομοθετικών μέτρων για την προστασία της. Η ελευθερία της λατρείας βέβαια, προστατεύεται και ως κατεξοχήν αμυντικό δικαίωμα, το οποίο στρέφεται, καταρχήν, κατά του κράτους, αλλά και κατά οποιασδήποτε ιδιωτικής προσβολής. Ο απόλυτος χαρακτήρας του δικαιώματος, προκύπτει από την ίδια την λεκτική διατύπωση της συνταγματικής διάταξης και πιο συγκεκριμένα από την λέξη «ανεμπόδιστα».

Ο κοινός νομοθέτης, προβαίνει πράγματι σε ιδιαίτερη προστασία της άσκησης λατρείας και της θρησκείας γενικότερα, διατηρεί όμως την ουδετερότητα του απέναντι σε όλες τις θρησκείες (εννοείται τις γνωστές και, κατά συνέπεια, προστατευόμενες από το σύνταγμα θρησκείες). Ειδικότερα, δια του Ποινικού Κώδικα προβλέπεται ο ποινικός κολασμός των εγκλημάτων κατά της θρησκευτικής ειρήνης (άρθρα 198 – 201 Π.Κ, ήτοι: κακόβουλη βλασφημία, καθύβριση θρησκευματος, διατάραξη θρησκευτικών συναθροίσεων), η «διακεκριμένη» κλοπή πράγματος αφιερωμένου σε θρησκευτική λατρεία και από τόπο προορισμένο για την άσκησή της (αρ.374, εδ.α Π.Κ), η αντιποίηση άσκησης υπηρεσίας λειτουργού της ορθόδοξης εκκλησίας ή άλλης γνωστής θρησκείας (αρ.175 παρ.2 Π.Κ) και η χωρίς δικαίωμα χρήση της περιβολής ή άλλου διακριτικού σημείου θρησκευτικού λειτουργού (αρ.176 Π.Κ). Παράλληλα, τα άρθρα 914 και 1108 Α.Κ παρέχουν επαρκή προστασία σε περίπτωση παρακώλησης της ασκήσεως της θρησκείας, ενώ ο νόμος 1867/1989, περί προσωπικής κράτησης, κατ' εφαρμογή των διατάξεων του Κώδικα Είσπραξης Δημοσίων Εσόδων και λοιπές διατάξεις, με το άρ.5, παρ.2, εδ.δ, απαγορεύει την σύλληψη προς εκτέλεση αποφάσεως προσωποκρατήσεως «σε καθιερωμένο τόπο ιερουργίας γνωστής θρησκείας και όσο διαρκεί η ιερουργία». Επίσης, το άρ. 1048, εδ.δ, του Κ.Πολ.Δ, απαγορεύει την προσωποκράτηση «κατά

Κληρικών κάθε βαθμού, όλων των γνωστών θρησκειών», ενώ ο στρατολογικός νόμος (αρ.6, παρ.1, εδ.γ, του Ν. 1763/1988, όπως τροποποιήθηκε με το αρ. 3 του Ν. 3036/2002), απαλλάσει από την υποχρέωση στράτευσης « τους θρησκευτικούς λειτουργούς, μοναχούς, δόκιμους μοναχούς κάθε γνωστής θρησκείας, εφόσον το επιθυμούν».

IV. Όσον αφορά τους στρατιωτικούς, πρέπει να τονισθεί ότι καταρχήν απολαμβάνουν το δικαίωμα της ελεύθερης άσκησης λατρείας ως απόλυτο. Οι στρατιωτικοί μπορούν ελεύθερα να επισκέπτονται τους τόπους λατρείας της θρησκείας στην οποία πιστεύουν (εκκλησίες, τεμένη κ.τ.λ), να προσεύχονται, να λαμ-

βάνουν μέρος σε θρησκευτικές συναθροίσεις και εκδηλώσεις. Είναι όμως δυνατόν, να περιορισθεί το δικαίωμα της ελεύθερης άσκησης λατρείας σε αυτούς, όταν αυτή επιδρά δυσμενώς στην άσκηση των στρατιωτικών τους καθηκόντων. Οι περιορισμοί αυτοί, βρίσκουν συνταγματικό έρεισμα τόσο στην διάταξη του αρ. 13, παρ.4 Σ, όσο και στην ιδιάζουσα φύση των καθηκόντων των στρατιωτικών και της αποστολής που ανέλαβαν εντός των πλαισίων των ενόπλων δυνάμεων. Πιό συγκεκριμένα:

- Είναι συνταγματικά ανεκτή η απαγόρευση άσκησης της λατρείας τους κατά την διάρκεια του ωραρίου υπηρεσίας τους. Έτσι, η διαταγή που δίδεται σε μουσουλμάνο στρατιωτικό να διακόψει ή να μην πραγματοποιήσει την απογευματινή του προσευχή κάθε Τρίτη και Πέμπτη στις 17:00 μ.μ, διότι κατά τις αυτές μέρες και ώρες της εβδομάδος πραγματοποιείται στις μονάδες η νυχτερινή εκπαίδευση των στρατιωτικών, δεν αντίκειται στο δικαίωμα της ελεύθερης άσκησης λατρείας που επιτάσσει το Σύνταγμα.
- Η ανάθεση εκτέλεσης υπηρεσίας σε μέρες και ώρες που ο στρατιωτικός οφείλει, σύμφωνα με το δόγμα στο οποίο πιστεύει, να ασκήσει την λατρεία του προς το Θείο, δεν αντίκειται στους ορισμούς του Συντάγματος αναφορικά με την ανεμπόδιστη άσκηση λατρείας, διότι προέχει εν προκειμένω η εκτέλεση της υπηρεσίας που του ανατέθηκε.

V. Η ορκομωσία των στρατιωτικών, προβλέπεται από τον Στρατιωτικό Κανονισμό 20 – 1. Όσον αφορά καταρχήν την συνταγματικότητα της ίδιας της ορκομωσίας των στρατιωτικών και όχι μόνο, θα πρέπει να σημειώσουμε τα εξής: το Σύνταγμα δεν ορίζει το θέμα της ορκομωσίας ειδικά με το αρ.13, και αναθέτει την ρύθμιση του θέματος στον κοινό νομοθέτη. Είναι συνεπώς δυνατή η επιβολή ορκομωσίας με νόμο και δεν τίθεται θέμα αντισυνταγματικότητας της διάταξης του Στρατιωτικού Κανονισμού, η οποία επιβάλλει την δόση όρκου. Παράλληλα, ο κοινός νομοθέτης μπορεί να καθορίζει το βεβαιωτικό περιεχόμενο του όρκου, όχι όμως και να καθορίζει το θρησκευτικό περιεχόμενο του όρκου ή να επιβάλλει θρησκευτικό όρκο.

Σύμφωνα με το άρθρο 3 του Στρατιωτικού Κανονισμού 20 – 1, όποιος εντάσσεται στις τάξεις των Ενόπλων Δυνάμεων, υποχρεώνεται να δώσει τον πιο κάτω όρκο στη Σημαία και στο Ιερό Ευαγγέλιο ή στα Ιερά Σύμβολα που πιστεύει:

« Ορκίζομαι να φυλλάττω πίστιν εις την Πατρίδα.
Υπακοήν στο Σύνταγμα, τους Νόμους και τα Ψηφίσματα του Κράτους.
Υποταγήν εις τους ανωτέρους μου.

Να εκτελώ προθύμως και άνευ αντιλογίας τας διαταγάς των.
Να υπερασπίζω με πίστην και αφοσίωσιν, μέχρι τελευταίας ρανίδος του αίματός μου, τας σημαίας.

Να μην τας εγκαταλείπω, μηδέ να αποχωρίζομαι ποτέ απ' αυτών.
Να φυλλάττω δε ακριβώς τους στρατιωτικούς νόμους.
Και να διάγω εν γένει ως πιστός και φιλότιμος στρατιώτης».

Ο όρκος, είναι η επίσημη υπόσχεση που δίδεται απ' αυτόν που ορκίζεται στα Εθνικά και Θρησκευτικά σύμβολα, ότι θα τηρεί πιστά όσα περιλαμβάνονται στον όρκο. Σύμφωνα δε με τον Στρατιωτικό Κανονισμό 20 –1 (αρ.3, παρ.2, εδ.β), από την υποχρέωση αυτή, απαλλάσσεται ο ορκισθείς μετά την έξοδό του από τις τάξεις του στρατού και την επάνοδό του στην πολιτική ζωή.

Ο στρατιωτικός κανονισμός, μέσα στα πλαίσια της ανεξιθρησκείας που επιβάλλει το σύνταγμα, επιτρέπει στον στρατιωτικό, κατά την ένταξή του στις ένοπλες δυνάμεις, να ορκισθεί στα θρησκευτικά σύμβολα που πιστεύει, προσδίδοντας στον όρκο θρησκευτικό χαρακτήρα. Φαίνεται, λοιπόν, να είναι εν μέρει εναρμονισμένος με το συνταγματικό δικαίωμα της ελευθερίας θρησκευτικής συνείδησης, αφού δεν προβλέπει διαφορετική ρύθμιση για τους άθρησκους ή τους άθεους, οι οποίοι συνήθως δεν πιστεύουν σε κανένα θρησκευτικό σύμβολο. Αντίθετα, υποχρεώνει «όποιον εντάσσεται στις τάξεις...να δώσει όρκο στη Σημαία...και το Ιερό Σύμβολο που πιστεύει ο καθένας» σωρευτικά, ακόμα δηλ. και τους άθρησκους ή τους άθεους!!! Συνάγεται λοιπόν, ότι η συγκεκριμένη διάταξη δεν είναι πλήρως εναρμονισμένη με τις επιταγές του συντάγματος, αφού παραβιάζει το συνταγματικό δικαίωμα των στρατιωτικών να μην πιστεύουν σε καμία θρησκεία ή σε κανέναν Θεό ή ακόμα και το δικαίωμά τους να μην θέλουν να εκδηλώσουν τις θρησκευτικές τους πεποιθήσεις.

Ακόμα όμως και οι στρατιωτικοί που πιστεύουν σε κάποια θρησκεία και που υποχρεώνονται να ορκισθούν στο Ιερό Σύμβολο που πιστεύουν, θα μπορούσαν να τύχουν διαφορετικής αντιμετώπισης από την σημερινή, όσον αφορά την ορκομωσία τους κατά την ένταξή τους στις Ένοπλες Δυνάμεις. Εν προκειμένω, ο εξαναγκασμός τους να δώσουν θρησκευτικού χαρακτήρα όρκο με την επίκληση του Ιερού Συμβόλου στο οποίο πιστεύουν, συνιστά παραβίαση της γενικότερης αρχής της ελευθερίας εκδήλωσης ή μη εκδήλωσης των θρησκευτικών τους πεποιθήσεων. Φαίνεται λοιπόν ότι η ρύθμιση του αρ.3, παρ.1 του Σ.Κ 20 –1, είναι συνταγματικά προβληματική.

Και στις δύο περιπτώσεις, τόσο δηλ. για τους άθρησκους ή άθεους, όσο και για τους στρατιωτικούς που πιστεύουν σε συγκεκριμένη θρησκεία, τα ανωτέρω εκτεθέντα συνταγματικά προβλήματα αναφορικά με την ορκομωσία τους, κατά την κατάταξή τους στις Ένοπλες Δυνάμεις, θα μπορούσαν να είχαν αποφευχθεί με μια διαφορετική ρύθμιση στην εξής κατεύθυνση: Όλοι όσοι εντάσσονται στις Ένοπλες Δυνάμεις, να δίδουν τον προεκτεθέντα όρκο μόνο στη Σημαία, χωρίς την επίκληση του Ιερού Συμβόλου κάποιας πίστης, την οποία ενδεχομένως πρεσβεύουν. Εξάλλου, από την ίδια την λεκτική διατύπωση του όρκου των στρατιωτικών, συνάγεται ότι έχει τον χαρακτήρα όρκου πίστης και όχι θρησκευτικού όρκου, ο χαρακτήρας του οποίου του προσδίδεται μόνο και μόνο με την επίκληση του Ιερού Συμβόλου που πιστεύει ο κάθε στρατιωτικός.

Παραπομπές:

- (1). Δαγτόγλου Π. Συνταγματικό Δίκαιο. Ατομικά Δικαιώματα. Τόμος Α. εκδόσεις Α. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1991, σελ. 368
- (2). Δαγτόγλου Π. ο.π. , σελ. 369
- (3). Δημητρόπουλος Α. Συνταγματικά Δικαιώματα. Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου. Τόμος III, Γ' έκδοση, Αθήνα, 2004, σελ. 184.
- (4). Δημητρόπουλος Α. ο.π. , σελ. 184
- (5). Δημητρόπουλος Α. ο.π. , σελ. 185
- (6). Δημητρόπουλος Α. ο.π. , σελ. 187
- (7). Δημητρόπουλος Α. ο.π. , σελ. 190

9. Το δικαίωμα της ελεύθερης έκφρασης της γνώμης και της διάδοσης των στοχασμών και η άσκηση του από τους στρατιωτικούς (αρ. 14 παρ.1. Σ, Σ.Π.Κ και Σ.Κ 20 – 1).

I. Το δικαίωμα της ελεύθερης έκφρασης της γνώμης και το δικαίωμα της ελεύθερης διάδοσης των στοχασμών, συνιστούν τις δυο εκφάνσεις του μητρικού θεμελιώδους δικαιώματος της ελευθερίας των ιδεών. Ο συντακτικός νομοθέτης προστατεύει την ελευθερία των ιδεών, αλλά δεν μας δίδει, μέσω του κειμένου του Συντάγματος, τον ορισμό της έννοιας «ιδέα». Οφείλουμε πάντως να τον εκλάβουμε με την ευρύτερη δυνατή έννοια, ούτως ώστε να εξασφαλίζεται όσο το δυνατόν μεγαλύτερη προστασία. Ως «ιδέα», μπορεί να χαρακτηριστεί κάθε αναφορά του ανθρωπίνου πνεύματος, οποιαδήποτε σκέψη ή κρίση (1). Γνώμη, είναι η για οποιοδήποτε θέμα άποψη του κάθε ανθρώπου, η προσωπική του τοποθέτηση έναντι κάποιας ιδέας (2). Ουσιαστικά, η γνώμη ενός εκάστου συνιστά την υποκειμενική διάσταση της ιδέας και υποδηλώνει το πως γίνεται αντιληπτή και συνάμα αποδεκτή η αντικειμενική ιδέα από κάθε συγκεκριμένο άνθρωπο, είναι δηλαδή αξιολογικά ουδέτερη έννοια.. Η γνώμη είναι συστατικό στοιχείο της προσωπικότητας και της ιδιαιτερότητας του κάθε ανθρώπου και, πλὴν των άλλων, η έκφρασή της συνιστά και το σπουδαιότερο μέσο της ανθρώπινης επικοινωνίας. Ο περιορισμός ή η κατάργηση της ελευθερίας της γνώμης, θίγει την ίδια την ανθρώπινη προσωπικότητα, την ανθρώπινη αξία, η οποία προστατεύεται από το αρ.2 παρ.1 του Συντάγματος. Ιστορικά, η αμερικάνικη και η γαλλική επανάσταση κατοχυρώνουν στις διακηρύξεις του την ελευθερία της γνώμης, ενώ διατάξεις προς την ίδια κατεύθυνση συναντούμε και στα ελληνικά συντάγματα από την εποχή της επανάστασης του 1821 έως και στις μέρες μας. Παράλληλα, το δικαίωμα κατοχυρώνεται και από διεθνείς συμβάσεις όπως η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (βλ. Αρ.10 παρ. 1).

Η ελευθερία γνώμης, έχει ιδιαίτερη σημασία για τους διαφωνούντες ή πιο εύστοχα για τους αντιφρονούντες έναντι της καθεστηκυίας τάξης πραγμάτων. Αυτό άλλωστε είναι φυσικό, αφού κανένας δεν εμποδίζει όποιον θέλει να εξυμνήσει την εκάστοτε άρχουσα τάξη και, κατά συνέπεια την εκάστοτε, εξουσία. Χαρακτηριστική είναι εν προκειμένω η φράση του κομμουνιστή ηγέτη Γεωργίου Δημητρόφ, ενώπιον του γερμανικού ναζιστικού στρατοδικείου που τον δίκασε για παράνομη κομμουνιστική δράση στη Γερμανία το 1937: «Осъден съм не за престъпление, както вие казвате, ала защото свободно изразявам мненията си». («Δεν δικάζομαι για έγκλημα όπως εσείς ισχυρίζεσθαι, αλλά διότι ελευθεροφρόνως εκφράζω τις απόψεις μου». Οι μέρες του Δημητρόφ, σελ. 256, εκδόσεις ' Σόφια' 1977/ страница 256, «дните на Димитров», издателство 'София', 1977. Βεβαίως, το τι έπραξε ο ίδιος, αναφορικά με τους αντιφρονούντες αργότερα, ως ηγέτης της μετέπειτα κομμουνιστικής Βουλγαρίας είναι άλλο ζήτημα!). Είναι πάντως ιστορικά διαπιστωμένο, ότι όλα τα κατά καιρούς ανελεύθερα καθεστώτα, καταργούν το δικαίωμα της ελεύθερης έκφρασης ως επικίνδυνο για την ίδια την ύπαρξή τους. Αυτό, είναι βέβαια λογικό, αφού η ελευθερία της γνώμης και της έκφρασης είναι συστατικά στοιχεία του Δημοκρατικού πολιτεύματος. Υπό την έννοια αυτή, η ελευθερία γνώμης και έκφρασης δεν είναι απλώς αμυντικά δικαιώματα που στρέφονται κατά του Κράτους αξιώνοντας από αυτό αποχή από κάθε ενέργεια που μπορεί να θέσει την ύπαρξη του δικαιώματος σε κίνδυνο, αλλά λειτουργεί παράλληλα και ως πολιτικό δικαίωμα. Εξάλλου, χωρίς την ελευθερία γνώμης δεν είναι δυνατή η πραγμάτωση καμιάς δημοκρατικής διαδικασίας. Το δημοκρατικό πολίτευμα επιτρέπει

την έκφραση και την κυκλοφορία όλων των ιδεών, με αποτέλεσμα η πολιτική επικράτηση μιας ιδέας να είναι συνέπεια ενός ελεύθερου ανταγωνισμού ιδεών. Η ανοχή όλων των ιδεών, είναι ίδιον του δημοκρατικού πολιτεύματος, γι' αυτό και η δημοκρατία ως πολίτευμα είναι πιά «εύθραυστη» από τα άλλα πολιτεύματα, απέναντι σε κινήματα για την ανατροπή της.

Το άρθρο 14, παρ. 1, κατοχυρώνει την απόλυτη προστασία της ελευθερίας της γνώμης και η ελευθερία αυτή προστατεύεται τόσο από την κρατική, όσο και από την ιδιωτική εξουσία (3). Περιλαμβάνει το δικαίωμα της διαμόρφωσης, κατοχής, έκφρασης, διαδόσεως ή αποσιωπήσεως γνώμης. Εκ πρώτης όψεως, ανάγκη συνταγματικής προστασίας έχουν μόνο η έκφραση και η διάδοση γνώμης, αφού τόσο η διαμόρφωση όσο και η κατοχή ή η αποσιώπηση γνώμης, συνιστούν εσωτερικές διαδικασίες του ανθρώπου, οι οποίες δεν εξωτερικεύονται και συνεπώς είναι εκ φύσεως ελεύθερες.

II. Για να εκφρασθεί μια γνώμη, πρέπει πρώτα να διαμορφωθεί. Ο άνθρωπος, πρέπει να είναι ελεύθερος από αντιδημοκρατικούς επηρρεασμούς κατά την διαμόρφωση της γνώμης του, ούτως ώστε αυτή να είναι προϊόν της δικής του αντίληψης περί των πραγμάτων. Δεν συντρέχει αντιδημοκρατικός επηρρεασμός στη διαμόρφωση της γνώμης ενός εκάστου με την απλή ενημέρωσή του. Συντρέχει όμως, αν το κράτος προβαίνει συστηματικά σε εκμετάλλευση της εξουσιαστικής του θέσης (4). Πλην της ακραίας περίπτωσης της «πλύσης εγκεφάλου», το κράτος έχει την δυνατότητα να επέμβει στη διαμόρφωση γνώμης του ατόμου με την χρησιμοποίηση των δομών της κρατικής μηχανής (π.χ σχολείο, πανεπιστήμιο, ένοπλες δυνάμεις κ.τ.λ). μπορεί επίσης να χρησιμοποιήσει τα Μ.Μ.Ε για την μονομερή προβολή ορισμένων ιδεών, απόψεων ή γεγονότων και την νόθευση ή παραποίηση άλλων ή ακόμα και την αποσιώπησή τους.

Παράλληλα, τμήμα της ελευθερίας της γνώμης, είναι η ελευθερία να έχει κάποιος μια γνώμη χωρίς δυσμενείς συνέπειες γι' αυτόν εξαιτίας της γνώμης του. Αυτό εννοεί και το άρθρο 19 παρ.1 του Διεθνούς Συμφώνου περί ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων του 1966 που προβλέπει ότι «καθένας μπορεί να έχει τις απόψεις του χωρίς συνέπειες» (« everyone shall have the right to hold opinions without interference»). Το Σύνταγμά μας, απαγορεύει ρητά την εξάρτηση της απόλαυσης ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων από τις θρησκευτικές πεποιθήσεις του καθενός (αρ.13 παρ.1) και προστατεύει την ζωή, την τιμή και την ελευθερία οποιουδήποτε βρίσκεται εντός της ελληνικής Επικράτειας, ανεξάρτητα από τις πολιτικές ή τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις (αρ.5 παρ.2). Προστατεύει παράλληλα την ελευθερία της καλλιτεχνικής και επιστημονικής γνώμης καθώς και την ακαδημαϊκή ελευθερία (αρ. 16 παρ.1), ενώ όσες γνώμες δεν υπάγονται στις παραπάνω κατηγορίες, προστατεύονται από το αρ. 14 παρ.1 του Συντάγματος, υπαγόμενες στην γενική ελευθερία γνώμης.

Η ελευθερία έκφρασης της γνώμης, είναι επίσης ένα κομμάτι που συνθέτει το πάζλ της ελευθερίας γνώμης. Εν προκειμένω, ο άνθρωπος δεν αρκείται να διαμορφώνει και να έχει γνώμη, αλλά την εκφράζει εξωτερικεύοντάς την, την γνωστοποιεί στους συνανθρώπους του. Είναι ίσως η πιά επικίνδυνη ελευθερία στα πλαίσια της ελευθερίας γνώμης, γι' αυτό και τα αυταρχικά καθεστώτα την καταπιέζουν συστηματικά. Το Σύνταγμα, αναφέρει την προφορική, γραπτή και δια του τύπου έκφραση της γνώμης. Η απαρίθμηση αυτή, είναι ενδεικτική αφού προφανώς δεν απαγορεύεται η έκφραση γνώμης μέσω ενός σκίτσου, μιας γελοιογραφίας ή ενός τραγουδιού (5). Κατά συνέπεια, το Σύνταγμα προστατεύει κάθε μορφή έκφρα-

σης γνώμης, υπό την προϋπόθεση ότι δεν είναι απαγορευμένη από τους γενικούς νόμους (αρ.14 παρ.1...τηρώντας τους νόμους του Κράτους). Παράλληλα, η ελευθερία έκφρασης γνώμης, περιλαμβάνει και την ελευθερία του πολίτη να επιλέγει την γλώσσα που θα χρησιμοποιήσει για την έκφραση της γνώμης του. Σε αυτόν εναπόκειται, άν θα χρησιμοποιήσει δημοτική ή καθαρεύουσα. Τυχόν κρατική ρύθμιση για την χρήση μιάς από τις δύο αυτές γλώσσες είναι αντισυνταγματική, αν απευθύνεται σε ιδιώτες (είναι άλλο το ζήτημα της ρύθμισης της χρήσης γλώσσας όσον αφορά τις δημόσιες υπηρεσίες. Το κράτος μπορεί να καθορίζει την γλώσσα που θα χρησιμοποιούν οι υπηρεσίες του, όχι όμως και την γλώσσα που θα χρησιμοποιούν οι πολίτες απευθυνόμενοι σε αυτές)(6). Το ίδιο ισχύει και για την απαγόρευση χρήσεως ξένων γλωσσών. Αν με την απαγόρευση στοχεύεται η καταπίεση μιας γλωσσικής μειονότητας, έρχεται σε αντίθεση με την διάταξη του αρ.5 παρ.2 του Συντάγματος, κατά την οποία « Όλοι όσοι βρίσκονται στην Ελληνική Επικράτεια απολαμβάνουν...χωρίς διάκριση...γλώσσας...». Η ελευθερία εκφράσεως γνώμης, περιλαμβάνει και την ελευθερία επιλογής του τόπου και του χρόνου της έκφρασής της, όπως και το δικαίωμα επιλογής συνομιλητή ή ακροατηρίου. Συνεπώς, η απαγόρευση στον ομιλητή να προσεγγίσει τον χώρο ομιλίας ή να μεταβεί σε αυτόν είναι αντισυνταγματική, όπως και η απαγόρευση να δώσει συνέντευξη σε δημοσιογράφους.

Ταυτόχρονα, τμήμα της ελευθερίας της γνώμης είναι και η ελευθερία διάδοσής της. Σ' αυτήν την περίπτωση, ο άνθρωπος επιχειρεί να πληροφορηθούν, με σκοπό να ενστερνισθούν την γνώμη του, όσο γίνεται περισσότεροι συνάνθρωποί του. Το Σύνταγμα κατοχυρώνει την διάδοση των στοχασμών στο αρ. 14 παρ.1, ενώ η διάδοση μπορεί να γίνεται με οποιονδήποτε τρόπο, καθώς η αναφορά σε συγκεκριμένους τρόπους στο Σύνταγμα, είναι και εδώ ενδεικτική. Θα πρέπει εδώ να σημειωθεί, ότι η ελευθερία διαδόσεως γνώμης δεν συνεπάγεται την αξίωση χρησιμοποίησεως ενός μέσου που είναι γενικά απαγορευμένο ή δεν είναι γενικά προσιτό ή την δωρεάν χρησιμοποίηση μέσου ή χώρου που είναι μεν γενικά προσιτά, αλλά έναντι αμοιβής (π.χ ραδιόφωνο, τηλεόραση κ.τ.λ).

Το Σύνταγμα κατοχυρώνει (όχι ρητά) και το δικαίωμα αποσιωπήσεως της γνώμης. Πρόκειται για την αρνητική πλευρά της ελευθερίας γνώμης, η οποία έχει μεγάλη πρακτική σημασία. Προστατεύει όχι μόνο από την επιβολή υποχρέωσης απάντησης σε ερωτηματολόγια κρατικών αρχών, αλλά και από την υποχρέωση έκφρασης ή διάδοσης γνώμης τρίτων, σαν να επρόκειτο για ίδια γνώμη. Η αρνητική ελευθερία της γνώμης, επιτρέπει στο άτομο να αποσιωπά την γνώμη του, όχι όμως και τις γνώσεις του. Η επιβολή υποχρεώσεως μαρτυρίας γεγονότων, δεν αντίκειται στην αρνητική ελευθερία γνώμης και συνεπώς, δεν θεμελιώνει δικαίωμα αρνήσεως τέτοιας μαρτυρίας, όπως βέβαια και η υποχρέωση παροχής πληροφοριών στην εφορία ή άλλες δημόσιες υπηρεσίες.

Φορείς του δικαιώματος, είναι σύμφωνα με την συνταγματική διατύπωση (καθένας), όλα τα φυσικά πρόσωπα, Έλληνες, αλλοδαποί και ανιθαγενείς. Φορείς, είναι και τα νομικά πρόσωπα, και κυρίως τα πολιτικά κόμματα και οι συνδικαλιστικές οργανώσεις (7). Η αναγνώριση ελευθερίας γνώμης και στους αλλοδαπούς, δεν επεκτείνεται και στην πολιτική δραστηριότητα. Οι ελευθερίες και τα δικαιώματα που είναι απαραίτητα για την άσκηση πολιτικής δραστηριότητας, κατοχυρώνονται συνταγματικά μόνο για τους Έλληνες πολίτες. Έτσι, παρόλο που η ελευθερία πολιτικής γνώμης είναι κατοχυρωμένη συνταγματικά και για τους αλλοδαπούς, η ελευθερία αυτή είναι περιορισμένης πρακτικής και πολιτικής σημασίας, εφόσον δεν συνοδεύεται από κατοχύρωση των επιμέρους πολιτικών ελευθεριών για αυτούς.

III. Τα ανωτέρω εκτεθέντα, ισχύουν, κατά βάση, και για τους στρατιωτικούς. Είναι όμως δυνατή η επιβολή περιορισμών σε αυτούς εξαιτίας της ειδικής κυριαρχικής σχέσης στην οποία βρίσκονται. Ο ισχύων Στρατιωτικός Κανονισμός 20 – 1, προβλέπει εν προκειμένω στο αρ. 25 παρ.1 ότι «κάθε στρατιωτικός μπορεί να έχει τις πεποιθήσεις του και τις προσωπικές του αντιλήψεις, οφείλει όμως μέσα στα πλαίσια της υπηρεσίας του να τηρεί αυστηρή ουδετερότητα. Κάθε πολιτική δραστηριότητα, απαγορεύεται αυστηρά». Μπορεί λοιπόν ο στρατιωτικός να διαμορφώνει ελεύθερα και να έχει γνώμη για οποιοδήποτε θέμα, πλην όμως η άποψή του δεν μπορεί να επηρεάζει την άσκηση της υπηρεσίας του κατά την οποία οφείλει να είναι ουδέτερος, δίχως δηλ. να επηρεάζεται η συμπεριφορά του. Η δε παράγραφος 3 του ίδιου άρθρου, αναφέρεται στο δικαίωμα έκφρασης των στρατιωτικών. Σύμφωνα με αυτή, «οι στρατιωτικοί έχουν δικαίωμα να εκφράζουν γραπτά τις απόψεις τους και να δημοσιεύουν κείμενα καθαρά επιστημονικού, πολιτιστικού ή λογοτεχνικού περιεχομένου. Δεν μπορούν να κάνουν όμως το ίδιο για ζητήματα πολιτικού ή κομματικού περιεχομένου, ούτε να κάνουν δηλώσεις στα Μ.Μ.Ε χωρίς άδεια του Υπουργού Εθνικής Άμυνας». Η διάταξη, κατοχυρώνει ρητά την γραπτή ελευθερία έκφρασης των στρατιωτικών. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι απαγορεύονται οι λοιπές μορφές έκφρασης της γνώμης τους, όπως ο προφορικός λόγος, η γελοιογραφία, το τραγούδι κ.τ.λ. Από τα ανωτέρω εκτεθέντα, συνάγεται ότι οι στρατιωτικοί μπορούν να διαμορφώνουν και να έχουν γνώμη για όλα τα ζητήματα, ακόμη και αν αυτά αφορούν την πολιτική ή τα κόμματα. Δεν μπορούν όμως να εκφράσουν δημοσίως ή να διαδώσουν, μόνο τις πολιτικές ή κομματικές τους απόψεις. Η απαγόρευση αυτή είναι εύλογη, ενόψη και της ρύθμισης του αρ. 29 παρ.3 του Συντάγματος. Θα πρέπει εδώ να τονισθεί, ότι η απαγόρευση έκφρασης και διάδοσης των ιδεών των στρατιωτικών για πολιτικά ή κομματικά ζητήματα, δεν αφορά και την έκφραση γνώμης για κοινωνικά ζητήματα που, εκ των πραγμάτων, έχουν ως επί των πλείστων και πολιτικές προεκτάσεις. Εν προκειμένω, είναι εξαιρετικά δύσκολο να διακρίνει κανείς τί είναι πολιτικό και τι όχι. Θα ήταν όμως συνταγματικά ανεπίτρεπτο να στερούνται οι στρατιωτικοί το δικαίωμα να εκφράζουν και να διαδίδουν την άποψη τους και επί των κοινωνικών ζητημάτων, επικαλούμενοι την πολιτική τους πλευρά και στηριζόμενοι στην κατά γράμμα ερμηνεία του στρατιωτικού κανονισμού (μπορούν να δημοσιεύουν καθαρά επιστημονικά...). Ίσως εδώ η διάταξη του αρ. 25 παρ,3 του Σ.Κ 20 –1, να έπρεπε να περιοριστεί στην απαγόρευση έκφρασης και διάδοσης των αυστηρά πολιτικών ή κομματικών πεποιθήσεων των στρατιωτικών.

Προβληματική συνταγματικά, φαίνεται να είναι και η απαγόρευση του αρ. 25 παρ. 3 του Σ.Κ 20 – 1, η οποία απαγορεύει στους στρατιωτικούς να κάνουν δηλώσεις στα Μ.Μ.Ε, χωρίς την άδεια του υπουργού Εθνικής Άμυνας. Εν προκειμένω, η απαγόρευση αναιρεί στην ουσία το δικαίωμα ελεύθερης έκφρασης των στρατιωτικών, αφού εξαρτά την άσκηση του δικαιώματος από την άδεια του Υπουργού. Αν λοιπόν ο Υπουργός αρνηθεί την άδεια, το δικαίωμα καθίσταται εκ των πραγμάτων ανενεργό και συνεπώς η παραπάνω διάταξη θίγει τον πυρήνα του δικαιώματος. Η συγκεκριμένη διάταξη του αρ. 25 του Σ.Κ, είναι κατά συνέπεια αντισυνταγματική και δεν πρέπει να εφαρμόζεται.

Παράλληλα, με την παρ. 2 του αρ. 25, ο στρατιωτικός κανονισμός ρυθμίζει έμμεσα και την ελευθερία έκφρασης των κληρωτών, ορίζοντας ότι: «οι κληρωτοί που είχαν ενταχθεί σε πολιτικές οργανώσεις πριν την στράτευσή τους, αναστέλλουν την πολιτική και συνδικαλιστική τους δράση κατά την διάρκεια της θητείας τους». Συνάγεται λοιπόν ότι απαγορεύεται η έκφραση και διάδοση γνώμης αναφορικά με την πολιτική ή τα κόμματα, ενώ είναι επιτρεπτή η διαμόρφωση και

κατοχή γνώμης για όλα τα θέματα, συμπεριλαμβανομένων και των πολιτικών ή αμιγώς κομματικών ζητημάτων.

Εν προκειμένω, είναι σκόπιμο να αναφερθεί και το πρόβλημα που μπορεί να δημιουργηθεί αναφορικά με τις παραπάνω απαγορεύσεις προς τους κληρωτούς, σε σχέση με την δυνατότητα που δίδει η διάταξη της παραγράφου 6 του αρ. 25 Σ.Κ 20 – 1 στους κληρωτούς και τους Δ.Ε.Α, να ασκούν το επάγγελμά τους. Πρόκειται για την περίπτωση κληρωτού ο οποίος έχει την ιδιότητα του δημοσιογράφου – πολιτικού αρθρογράφου, και ο οποίος σύμφωνα με τον κανονισμό, αφενός μεν έχει το δικαίωμα να ασκεί το επάγγελμά του κατά τη διάρκεια της θητείας του, αφετέρου δε, του απαγορεύεται η έκφραση και η διάδοση αμιγώς πολιτικής ή κομματικής γνώμης. Φρονώ, ότι το πρόβλημα πρέπει να λυθεί προς την εξής κατεύθυνση: Ασφαλώς δεν μπορεί να του απαγορευθεί η άσκηση του επαγγέλματος του δημοσιογράφου, αφού το δικαίωμα κατοχυρώνεται ρητά από τον στρατιωτικό κανονισμό. Θα πρέπει όμως, ενόψει της εκτέλεσης των στρατιωτικών του καθηκόντων και της απαγόρευσης τόσο του Συντάγματος (αρ.29 παρ.3), όσο και του στρατιωτικού κανονισμού (αρ 25, παρ. 1,2,3 σε συνδιασμό με την παράγραφο 6 του ιδίου άρθρου), και γαι όσο χρονικό διάστημα διαρκεί η στρατιωτική του θητεία να μην δημοσιεύει άρθρα αμιγώς κομματικού περιεχομένου. Δύναται όμως να δημοσιεύει άρθρα οποιουδήποτε άλλου χαρακτήρα, έστω και πολιτικού, υπό την άποψη βέβαια ότι κάθε κοινωνικό θέμα που μπορεί να απασχολήσει έναν αρθρογράφο έχει και τις πολιτικές του προεκτάσεις.

Τα ανωτέρω, ασφαλώς δεν σημαίνουν ότι αποκλείεται συνταγματικά η επιβολή πειθαρχικών ή και ποινικών ακόμη κυρώσεων στους στρατιωτικούς, με βάση τις διατάξεις του στρατιωτικού κανονισμού και του Στρατιωτικού Ποινικού Κώδικα, για έκφραση γνώμης μέσω δημοσιευμάτων που αποκαλύπτουν στρατιωτικά απόρρητα ή συγκροτούν την αντικειμενική υπόσταση άλλων αξιόποινων πράξεων όπως π.χ το αδίκημα της προσβολής του Στρατού (αρ. 58 Σ.Π.Κ).

Παραπομπές:

- (1). Δημητρόπουλος Α. Συνταγματικά Δικαιώματα. Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου. Τόμος III. Γ' έκδοση, Αθήνα, 2004, σελ. 160
- (2). Δαγτόγλου Π. Συνταγματικό Δίκαιο. Ατομικά Διακαιώματα. Τόμος Α. εκδόσεις Α. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1991, σελ. 406 και Δημητρόπουλος Α. ο.π. , σελ. 160
- (3). Δαγτόγλου Π. ο.π. , σελ. 415
- (4). Δαγτόγλου Π. ο.π. , σελ. 418
- (5). Δαγτόγλου Π. ο.π. , σελ. 412
- (6). Δαγτόγλου Π. ο.π. , σελ. 410
- (7). Δημητρόπουλος Α. ο.π. , σελ. 166 και Δαγτόγλου Π. ο.π. , σελ. 414 – 415.

10. Η συνταγματική προστασία της οικογένειας και του γάμου και η προστασία τους εντός του θεσμού των Ενόπλων Δυνάμεων. (αρ. 21 παρ.1 Σ)

I. Ο θεσμός της οικογένειας, προστατεύεται συνταγματικά από το αρ. 21 παρ.1. Ο συντακτικός νομοθέτης προβαίνει σ' αυτή την προστασία, διότι θεωρεί την οικογένεια «θεμέλιο της συντήρησης και της προαγωγής του Έθνους». Η οικογένεια, αποτελείται κατά κύριο λόγο από τους γονείς και τα παιδιά τους, γνήσια και υιοθετημένα (πυρηνική οικογένεια). Αλλά και οι σύζυγοι μόνοι τους αποτελούν οικογένεια, ενώ σ' αυτή ανήκουν και οι γονείς των συζύγων, έστω και αν δεν συζούν με αυτούς. Παράλληλα, προστατεύεται όχι μόνο η «νόμιμη», μετά από γάμο, οικογένεια, αλλά και η «φυσική οικογένεια», ο δεσμός αίματος που υπάρχει μεταξύ των συγγενών, καθώς επίσης και η απλή συμβίωση μεταξύ ετερόφυλλων προσώπων, έστω και αν δεν έχει τελεσθεί γάμος μεταξύ τους (1). Η διάλυση του γάμου ή της άγαμης συμβίωσης, διαλύει την οικογένεια μεταξύ των συζύγων ή των συμβιούντων, αλλά όχι και την οικογένεια μεταξύ αυτών και των κοινών παιδιών τους. Σ' αυτόν τον συνεχιζόμενο δεσμό άλλωστε, στηρίζεται συνταγματικά η αξίωση επαφής των γονέων με τα παιδιά τους και μετά την λύση του γάμου.

Παράλληλα, το Σύνταγμα (αρ.21 παρ.1) προστατεύει ως θεσμό και τον γάμο. Από την προστασία αυτή, προκύπτουν δικαιώματα και ελευθερίες σχετικά με τον γάμο. Η ελευθερία του γάμου, περιλαμβάνει καταρχήν την ελευθερία κάθε προσώπου να συνάψει ή να μην συνάψει γάμο (θετική και αρνητική ελευθερία γάμου) (2). Περιλαμβάνει επίσης την ελευθερία επιλογής συζύγου. Η σύναψη γάμου, σύμφωνα με το Σύνταγμα, είναι αποτέλεσμα της ελεύθερης βούλησης των μελλονύμφων. Για την σύναψή του, απαιτείται συμφωνία των μελλονύμφων, η οποία γίνεται αυτοπροσώπως και χωρίς αίρεση ή προθεσμία, σύμφωνα με το αρ. 1350 εδ.α Α.Κ. Είναι γεγονός ότι ο γάμος, κατά την έννοια του συντάγματος και του αστικού κώδικα, αποτελεί την βάση της μεγάλης πλειοψηφίας των οικογενειών. Αυτό όμως, δεν σημαίνει ότι αποτελεί προϋπόθεση για τον καθορισμό της συνταγματικής έννοιας της οικογένειας, καθώς και της συνταγματικής της προστασίας. Αυτό, προκύπτει από το γεγονός ότι το άρθρο 21 παρ.1 του Συντάγματος δεν ταυτίζει την οικογένεια με τον γάμο, αλλά θέτει υπό την προστασία του κράτους τόσο την οικογένεια, όσο και τον γάμο, ως θεσμούς διαφορετικούς. Η ύπαρξη γάμου, αποδεικνύει εκ των πραγμάτων την ύπαρξη οικογένειας. Όπου όμως δεν υπάρχει γάμος, είναι αναγκαία η συνδρομή άλλων αποδεικτικών στοιχείων, όπως η φυσική συγγένεια ή η συμβίωση. Είτε πάντως η οικογένεια βασίζεται σε γάμο, είτε όχι, προστατεύεται συνταγματικά. Απλά στην περίπτωση της ελεύθερης συμβίωσης, δεν χωρεί αναλογική εφαρμογή των διατάξεων οι οποίες αφορούν το γάμο, όπως π.χ η κατά το αρ. 1400 παρ.1 Α.Κ αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα, υπό την προϋπόθεση όμως, ότι ο κοινός νομοθέτης δεν έχει θεσπίσει σχετικές διατάξεις αναφορικά με την ελεύθερη συμβίωση (3). Εξάλλου, μια τέτοια αναλογική εφαρμογή, θα νόθευε τον ηθελημένο από τους συμβιούντες «ελεύθερο» χαρακτήρα της συμβίωσής τους. Δεν νοούνται πάντως διακρίσεις ως προς τα παιδιά που προέρχονται από μια τέτοια σχέση, αφού η οικογένεια προστατεύεται συνταγματικά, ασχέτως από την ύπαρξη ή μη γάμου.

II. Το αρ. 21 παρ.1 του Συντάγματος, προστατεύει τον γάμο και την οικογένεια ως θεσμούς κοινωνικούς. Η προστασία αυτή, έχει διττό περιεχόμενο,

αρνητικό και θετικό. Το αρνητικό περιεχόμενό της, μπορεί να συνοψισθεί σε δύο αρχές, ήτοι:

- Δεν είναι συνταγματικά ανεκτό να επιφέρει η σύναψη γάμου και η δημιουργία οικογένειας μεταξύ των ατόμων, οποιεσδήποτε δυσμενείς έννομες συνέπειες για τα πρόσωπα αυτά.
- Δεν είναι επιτρεπτή η παρεμπόδιση των συζύγων και των άλλων μελών της οικογένειας να αναγνωριστούν νομικά ως τέτοια και να αναπτύξουν μεταξύ τους την επικοινωνία και την οικειότητα που είναι συμφυείς με τις έννοιες του γάμου και της οικογένειας.

Το θετικό περιεχόμενο της θεσμικής προστασίας του άρθρου 21 παρ.1 του Συντάγματος, συνίσταται στο εξής: ο κοινός νομοθέτης, οφείλει να θεσπίζει τις διατάξεις εκείνες που είναι κατάλληλες και αναγκαίες για την διαφύλαξη και την ενίσχυση της οικογένειας και του γάμου. Αν βέβαια ο νομοθέτης παραλείπει να ανταποκριθεί σε αυτή του την υποχρέωση, δεν υπάρχει τρόπος να εξαναγκαστεί να το πράξει μέσω της δικαστικής ή άλλης οδού. Εάν όμως ανταποκριθεί, δημιουργείται ένα θεσμικό κεκτημένο, με συνέπεια να μην επιτρέπεται η κατάργηση των σχετικών διατάξεων χωρίς την ταυτόχρονη τους αντικατάσταση με άλλες, οι οποίες να μπορούν να επιφέρουν, εάν όχι το ίδιο, περίπου ένα παρόμοιο αποτέλεσμα (4). Οι διατάξεις π.χ των άρθρων 1485 – 1504 Α.Κ, αναφορικά με την αμοιβαία υποχρέωση διατροφής ανιόντων και κατιόντων, μπορούν να τροποποιηθούν, δεν μπορούν όμως να καταργηθούν ολοσχερώς ή να εξασθενήσουν σε τέτοιο βαθμό, ούτως ώστε η υποχρέωση διατροφής να μην υφίσταται πλέον και να μην μπορεί να επιτελέσει τον συνεκτικό της ρόλο εντός της οικογένειας (5).

III. Παραπέρα, το άρθρο 21 παρ.1 του Συντάγματος θεμελιώνει και ένα κοινωνικό δικαίωμα, αφού υποχρεώνει το κράτος στη λήψη θετικών μέτρων προστασίας της οικογένειας και του γάμου, όχι μόνο με θεσμικές επεμβάσεις αλλά και με υλικές παροχές. Το κοινωνικό αυτό δικαίωμα, εκδηλώνεται με την μορφή κοινωνικού κεκτημένου. Στο κεκτημένο αυτό, οφείλονται οι ρυθμίσεις που αφορούν την ευνοϊκή μεταχείριση της μητέρας όσον αφορά τις προϋποθέσεις συνταξιοδότησης, καθώς και η συνταξιοδότηση των μελών της οικογένειας του θανόντος συνταξιούχου υπό τις νόμιμες προϋποθέσεις. Επίσης στο κεκτημένο, οφείλονται και οι διατάξεις για την άδεια κηύσεως και του μειωμένου ωραρίου για τις μητέρες, καθώς και σειρά άλλων διατάξεων ευνοϊκών για την οικογένεια και τον γάμο. Το κεκτημένο πάντως δεν είναι απόλυτο και κατά συνέπεια δεν αποκλείεται η κατάργηση ορισμένων προστατευτικών ή γενικότερα ευνοϊκών ρυθμίσεων.

Παράλληλα, το «κεκτημένο» του κοινωνικού δικαιώματος, που κατοχυρώνεται με το αρ. 21 παρ. 1 Σ, εκδηλώνεται με την υποχρέωση της Διοίκησης, όταν ο νόμος της χορηγεί τη δυνατότητα να λειτουργήσει κατά διακριτική ευχέρεια, να χρησιμοποιεί την ευχέρεια αυτή κατά τρόπο που να προστατεύει τον θεσμό του γάμου και της οικογένειας (6). Αυτό, πρέπει να ισχύει π.χ στις μεταθέσεις υπαλλήλων με οικογενειακά βάρη, όταν η εκτίμηση αυτών των οικογενειακών βαρών δεν είναι προδιαγεγραμμένη από τον υπηρεσιακό κανονισμό ή από τον νόμο. Επιβάλλεται πάντως σε τέτοιες περιπτώσεις να αιτιολογείται ειδικώς η διοικητική πράξη μετάθεσης, έτσι ώστε να προκύπτει η αναγκαιότητα της μετάθεσης παρά την ύπαρξη οικογενειακών βαρών διότι π.χ άλλοι υπάλληλοι δεν υπάρχουν, είτε διότι έχουν και αυτοί παρόμοια οικογενειακά βάρη. Το αυτόν θα έπρεπε να ισχύει και για την έκδοση ή την παράταση ισχύος της άδειας παραμονής για τους αλλοδαπούς. Σε τέτοιες περιπτώσεις, η Διοίκηση οφείλει να εκτιμά κυρίως, κατά την

άσκηση της διακριτικής της ευχέρειας, το ότι ο αλλοδαπός έχει οικογένεια στην Ελλάδα και ο δεσμός του με αυτή δεν πρέπει να διακοπεί. Πρόσφατη μάλιστα νομολογία του Σ.τ.Ε (ΣτΕ 485/1999, περιοδικό Το Σύνταγμα, 1999, σελ.638) δέχεται ότι από τον συνδιασμό των άρθρων 5 παρ.1, 9 παρ.1 και 21 παρ. 1 του Συντάγματος, προκύπτει ότι οι Έλληνες έχουν όχι μόνο το δικαίωμα να επιλέξουν για σύζυγό τους αλλοδαπό, αλλά και το δικαίωμα κοινής διαμονής στην Ελλάδα. Έτσι, η απόρριψη σχετικού αιτήματος άδειας παραμονής είναι συνταγματικά ανεκτή μόνο αν το επιβάλλουν λόγοι δημοσίου συμφέροντος, όπως π.χ λόγοι δημοσίας ασφάλειας (εννοείται ότι οι λόγοι αυτοί πρέπει να συγκεκριμενοποιούνται κάθε φορά). Πρέπει πάντως να σημειωθεί ότι δεν απολαμβάνει συνταγματικής προστασίας ο γάμος Έλληνα υπηκόου με αλλοδαπή χωρίς πραγματική συμβίωση των συζύγων και άρα ορθώς ανακαλείται η άδεια παραμονής της αλλοδαπής αν αποδειχθεί προσηκόντως από την αρμόδια διοικητική αρχή η μή συμβίωση.

Επίσης, από το περιεχόμενο του αρ.21 παρ.1 Σ, μπορεί να συναχθεί ότι η συγκεκριμένη διάταξη μπορεί να αποτελέσει εφαλτήριο για τον νομοθετικό περιορισμό άλλων συνταγματικών δικαιωμάτων. Εδώ υπάγεται π.χ η παραχώρηση της χρήσης της οικογενειακής στέγης από το δικαστήριο στον μή κύριο σύζυγο αντί του κυρίου, κατ' άρθρο 1393 Α.Κ. Ακόμη δικαιολογείται η κάθε ευνοϊκή νομοθετική ρύθμιση ατόμων με αυξημένες οικογενειακές υποχρεώσεις, χωρίς αυτό να παραβιάζει την αρχή της ισότητας.

III. Βέβαια, η σύναψη γάμου και η δημιουργία οικογένειας αποτελούν και ατομικά δικαιώματα τα οποία στρέφονται κατά του κράτους αλλά και κατά της ιδιωτικής εξουσίας. Τόσο το κράτος, όσο και οι ιδιώτες, υποχρεούνται να απέχουν από κάθε παρεμπόδιση ή παρενόχληση. Το δικαίωμα των ενήλικων ανδρών και γυναικών να παντρεύονται και να δημιουργούν οικογένεια κατοχυρώνεται κατ' αυτόν τον τρόπο και συνταγματικά. Προσβολές του παραπάνω δικαιώματος, συνιστούσαν παλαιότεροι νόμοι (βλ. 1481/1984 και 1400/1973), που απαιτούσαν προηγούμενη διοικητική άδεια για την τέλεση γάμου από τους αστυνομικούς υπαλλήλους καθώς και από τους αξιωματικούς των Ενόπλων Δυνάμεων. Αυτού του είδους οι διατάξεις δεν δημιούργουσαν κώλυμα, το οποίο να συνεπάγεται την ακυρότητα του γάμου, πλήν όμως επέσειαν την πειθαρχική ευθύνη του υπαλλήλου. Οι διατάξεις αυτού του είδους ήταν σαφώς αντισυνταγματικές, διότι η υποχρέωση λήψης άδειας συνιστά προσβολή του πυρήνα του δικαιώματος, αφού θεσπιζόταν γενική απαγόρευση, η οποία αίρονταν μόνο σε περίπτωση χορήγησης αδειάς. Το Σ.τ.Ε, έκρινε σχετικά (απόφ. 867/1988), ότι «ο κοινός νομοθέτης μπορεί να προβλέψει ως υποχρεωτική την προηγούμενη γνωστοποίηση του μελλοντικού γάμου ή την υποβολή σχετικής δήλωσης προς την προϊσταμένη αρχή, περιοριζόμενη στη διαπίστωση της συνδρομής των γενικών τυπικών όρων τελέσεως γάμου του Αστικού Κώδικα, δεν είναι όμως συνταγματικά ανεκτό να προβλέπει πρόσθετες ουσιαστικές και τυπικές προϋποθέσεις και μάλιστα να θεσπίζει κριτήρια αναγόμενα στο πρόσωπο ενός των μελλοντύμων και δή αναγόμενα σε διαφορετικό όριο ηλικίας, στην ιθαγένεια ή το γένος του, στο θρήσκευμα, την ηθική ή την πνευματική του υπόσταση, την κοινωνική του θέση ή την οικονομική του κατάσταση».

Η ελευθερία σύναψης γάμου, αναλύεται στο δικαίωμα του ατόμου να αποφασίζει ελεύθερα το αν, το πότε και το ποιόν θα παντρευτεί. Δεν περιλαμβάνει το δικαίωμα του ατόμου να ρυθμίζει με βάση την ιδιωτική του βούληση το περιεχόμενο, την διάρκεια και το είδος των υποχρεώσεων του που απορρέουν από την νομική σχέση του γάμου και αυτό διότι ο τελευταίος, δεν είναι μια απλή σύμ-

βαση του ιδιωτικού δικαίου αλλά, ταυτόχρονα, και θεσμός προστατευόμενος από το κράτος και κατά συνέπεια διεπόμενος από διατάξεις αναγκαστικού δικαίου σε μεγάλο βαθμό. Συνέπεια της ελευθερίας τέλεσης του γάμου είναι ότι η μνηστεία δεν γεννά αγωγή για τον εξαναγκασμό του (αρ. 1346 Α.Κ), ενώ στην ελευθερία τέλεσης γάμου περιλαμβάνεται και η ελευθερία λύσης του, εφόσον βέβαια συντρέχουν σοβαροί λόγοι που μπορούν να εκτιμηθούν δικαστικά ή αν συναινούν οι σύζυγοι.

IV. Φορείς των δικαιωμάτων που απορρέουν από την συνταγματική προστασία της οικογένειας και του γάμου μπορούν να είναι μόνο τα φυσικά πρόσωπα, Έλληνες, αλλοδαποί και ανιθαγενείς. Ασφαλώς δεν είναι επιτρεπτές οι διακρίσεις μεταξύ ημεδαπών και αλλοδαπών και ιδίως δεν επιτρέπονται διακρίσεις σε βάρος μεικτών οικογενειών (ο ένας γονέας Έλληνας, ο άλλος αλλοδαπός). Το αντίθετο, θα ισοδυναμούσε με ερμηνεία του συντάγματος, βάσει ρατσιστικών θεωριών περί φυλετικής καθαρότητας.

Αποδέκτες της ισχύος των παραπάνω δικαιωμάτων, είναι το κράτος, τα δημόσια και ιδιωτικά νομικά πρόσωπα, αλλά και οι ιδιώτες. Αυτό συνάγεται από την λεκτική διατύπωση του αρ 21 παρ.1 Σ, αφού η διάταξη κάνει λόγο όχι μόνο για ελευθερία από αυθαίρετες κρατικές παρεμβάσεις αλλά και για θετική προστασία που οφείλει να παράσχει η κρατική εξουσία. Είναι έτσι αντισυνταγματικές οι ρήτρες σε συμβάσεις εργασίας ιδιωτικού δικαίου, οι οποίες αναγορεύουν τον γάμο του εργαζομένου σε λόγο καταγγελίας της σύμβασης εργασίας. Σ' αυτή την περίπτωση, η ελευθερία των συμβάσεων υποχωρεί μπροστά στο δικαίωμα ίδρυσης οικογένειας. Τέτοιες ρήτρες θα πρέπει να θεωρούνται ως μη γραμμένες, λόγω αντίθεσής τους στο άρθρο 21 παρ.1 Σ, σύμφωνα με το αρ 174 Α.Κ, χωρίς βέβαια αυτό να συνεπάγεται ακυρότητα της σύμβασης εργασίας και φυσικά, χωρίς να είναι δυνατή σ' αυτή την περίπτωση η επίκληση του άρθρου 181 Α.Κ εκ μέρους του εργοδότη, γεγονός που θα οδηγούσε στην καταστρατήγηση της συνταγματικής προστασίας των δικαιωμάτων του εργαζομένου.

V. Τα ανωτέρω εκτεθέντα, ισχύουν και για τους στρατιωτικούς. Βέβαια, η κυριαρχική σχέση στην οποία υπάγονται αφήνει, καταρχήν, ανοικτό το ενδεχόμενο του περιορισμού των συνταγματικών του δικαιωμάτων για την σύναψη γάμου και την ίδρυση οικογένειας, πλην όμως, το γεγονός αυτό από μόνο του δεν αποκλείει την διαπίστωση αντισυνταγματικών περιορισμών. Η περίπτωση του περιορισμού της ελευθερίας σύναψης γάμου των στρατιωτικών και της ίδρυσης οικογένειας από αυτούς, που ίσχυε κατά το παρελθόν, είναι χαρακτηριστική. Είναι δύσκολο να δικαιολογηθεί ο περιορισμός του δικαιώματος σύναψης γάμου των στρατιωτικών με το επιχείρημα της εύρυθμης ή της αποτελεσματικής λειτουργίας των Ενόπλων Δυνάμεων, εξαιτίας της ιδιαίτερης φύσης της ελευθερίας σύναψης γάμου. Αυτό συμβαίνει, γιατί και αν ακόμη κριθεί θεμιτός ο περιορισμός για τον στρατιωτικό, που υπόκειται στην ειδική κυριαρχική σχέση, δεν μπορεί να θίγεται η αντίστοιχη ελευθερία του άλλου υποκειμένου που, στο κάτω κάτω, είναι αμέτοχο στην συγκεκριμένη κυριαρχική σχέση (7). Αυτό όμως θα συμβεί υποχρεωτικά, λόγω της σημασίας του προσώπου του στρατιωτικού, όσον αφορά την άσκηση της ελευθερίας τέλεσης γάμου.

Μέχρι πριν λίγα χρόνια, η σύναψη γάμου, χωρίς άδεια, από στρατιωτικό, συνιστούσε καταρχήν ποινικό αδίκημα (αρ. 106 προΐσχύσαντος Στρα-

τιωτικού Ποινικού Κώδικα), και φυσικά σοβαρότατο πειθαρχικό παράπτωμα (αρ. 65 του προϊσχύσαντος Στρατιωτικού Κανονισμού 20 – 1). Το αρ. 65 του προϊσχύσαντος Σ.Κ 20 – 1, όριζε τα εξής: «1. Οι μόνιμοι εν ενεργεία αξιωματικοί δεν δύνανται να συνάψουν γάμο ανευ ειδικής αδειάς χορηγούμενης δι' ειδικής αποφάσεως του Αρχηγού των Ενόπλων Δυνάμεων, κατά τις διατάξεις του παρόντος άρθρου. 2. Δια την χορήγησιν αδειάς γάμου, πρέπει να συντρέχουν αι ακόλουθοι προϋποθέσεις: α) ο αιτών την άδεια αξιωματικός πρέπει να άγει τουλάχιστον το εικοσιοστό έκτο έτος της ηλικίας του, β) η μέλλουσα σύζυγος να είναι Ελληνίς το γένος, γ) η μέλλουσα σύζυγος και η οικογένεια αυτής να είναι αμέμπτου ηθικής, εγνωσμένων εθνικών φρονημάτων και κοινωνικής θέσεως αναλόγου προς την του αξιωματικού. 3...4... 5. Δι' αποφάσεως του Αρχηγού των Ενόπλων Δυνάμεων καθορίζονται τα απαιτούμενα δικαιολογητικά προς πιστοποίησης της συνδρομής των δια του παρόντος άρθρου τιθεμένων προϋποθέσεων».

Με τις διατάξεις αυτές, καθιερωνόταν ειδικώς για τη σύναψη γάμου από μόνιμο εν ενεργεία αξιωματικό των Ενόπλων Δυνάμεων, αφ' ενός μεν οι τυπικές προϋποθέσεις της συμπληρώσεως του εικοστού έκτου έτους της ηλικίας από τον ενδιαφερόμενο αξ/κό και της ιδιότητας της μέλλουσας συζύγου του ως Ελληνίδος το γένος, αφετέρου δε οι ουσιαστικές προϋποθέσεις της ανεπιλήπτου ηθικής της μέλλουσας συζύγου και της οικογενείας της, των εθνικών φρονημάτων της και της ανάλογης κοινωνικής της θέσης. Επιπλέον, απαιτούνταν η λήψη προηγουμένης αδειάς, χορηγούμενης μετά από σχετική αίτηση του ενδιαφερομένου αξ/κού και την διαπίστωση των παραπάνω τυπικών και ουσιαστικών όρων, βάσει δικαιολογητικών τα οποία καθορίζονταν ειδικότερα με κανονιστική απόφαση του Αρχηγού των Ενόπλων Δυνάμεων. Προφανώς τα παραπάνω αντίκεινται στα αρθρα 2 παρ.1, 5 παρ.2, 9 παρ.1 και 21 παρ.1 του Συντάγματος και ορθά το Σ.τ.Ε με την απόφαση 867/1988 (ολομέλεια), έκρινε τις διατάξεις του Σ.Κ 20 – 1 αντισυνταγματικές και συνεπώς ανίσχυρες.

Αξίζει πάντως να σημειωθεί, ότι το Σ.τ.Ε επί σειρά ετών δεν αμφισβήτησε την αντισυνταγματικότητα της σχετικής απαγόρευσης. Μεσούσης της δικτατορίας δε, έφτασε στο σημείο να υπόχρεώνει τον αρχηγό Γ.Ε.Σ να επιβάλλει ποινή σε περίπτωση γάμου αξ/κού άνευ αδειάς, αποφασίζοντας ότι «δεν καταλείπεται εις αυτόν στάδιον διακριτικής εξουσίας προς επιβολήν κυρώσεως» (απόφ. 1867/1969 Σ.τ.Ε). Έπρεπε να φτάσουμε στα 1988 για να αποφανθεί ότι αυτή καθεαυτή η απαίτηση προηγούμενης αδειάς είναι αντίθετη προς το Σύνταγμα. Σήμερα πάντως η σύναψη γάμου είναι ελεύθερη χωρίς να προαπαιτείται άδεια της Υπηρεσίας.

Όσον αφορά τις μεταθέσεις των μονίμων αξ/κών, αξίζει να σημειωθεί εδώ ότι το Σ.τ.Ε απεφάνθη σχετικώς (2396/1997, ΕλλΔνη 2000, 1085), ότι η Διοίκηση πρέπει να συνεκτιμά τα στοιχεία της οικογενειακής κατάστασης των υποψηφίων για μετάθεση αξ/κών, προστατεύοντας τον θεσμό του γάμου και της οικογένειας. Το «περίεργο», τρόπον τινά, σ' αυτήν την απόφαση, είναι ότι το Σ.τ.Ε δέχεται με την προαναφερόμενη απόφασή του πως δεν απαιτείται από την υπηρεσία ρητή και ειδική αιτιολογία ως προς το ζήτημα αυτό. Μάλλον ως προς αυτό το σημείο, θα έπρεπε το Σ.τ.Ε να επανέλθει και με νεότερη απόφασή του να ρυθμίσει το ζήτημα διαφορετικά.

Σχετικά με τους κληρωτούς πρέπει να σημειωθεί ότι η υφιστάμενη στρατολογική νομοθεσία και ο στρατιωτικός κανονισμός 20 – 1, λαμβάνουν μέτρα προστασίας των οικογενειών τους. Πιο συγκεκριμένα, ο στρατολογικός νόμος προστατεύει τον θεσμό της οικογένειας με το άρθρο 8 παρ.1δ, προβλέποντας αφενός μειωμένη θητεία των πατέρων εως τριών τέκνων, αφετέρου δε την απαλλαγή από την στρατιωτική θητεία των πατέρων τεσσάρων ή περισσότερων τέκνων. Με το

ίδιο σκεπτικό και με τον ίδιο σκοπό, παρέχει την δυνατότητα αναβολής στράτευσης λόγω υπηρετούντος αδελφού (αρ. 11 παρ.1 εδ.α και β), ενώ, εναλλακτικά, δίδει την δυνατότητα σε δύο αδελφια που υπηρετούν ταυτόχρονα την στρατιωτική τους θητεία, να υπηρετήσουν στην ίδια μονάδα.

Παράλληλα, ο στρατιωτικός κανονισμός 20 – 1, προβλέπει άδειες απουσίας μεγαλύτερης διάρκειας για τους κληρωτούς που είναι πατέρες έστω και ενός τέκνου. Εν προκειμένω, φρονώ ότι στην περίπτωση των τελευταίων θα ήταν ορθό, σκόπιμο και συνταγματικά ανεκτό, να υπήρχε από το κράτος, μέσω των Ενόπλων Δυνάμεων, ουσιαστική οικονομική συμβολή στα έξοδα συντήρησης της οικογενείας της συγκεκριμένης κατηγορίας κληρωτών για όσο διάστημα διαρκεί η στρατιωτική τους θητεία.

Παραπομπές:

- (1). Δαγτόγλου Π. Συνταγματικό Δίκαιο. Ατομικά Δικαιώματα. Τόμος Α. εκδόσεις Α. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1991, σελ. 326
- (2). Δημητρόπουλος Α. Συνταγματικά Δικαιώματα. Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου. Τόμος III. Γ' έκδοση, Αθήνα, 2004, σελ. 211
- (3). Χρυσόγονος Κ. Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα. Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2002, σελ. 503
- (4). Χρυσόγονος Κ. ο.π. , σελ. 505
- (5). Χρυσόγονος Κ. ο.π. , σελ. 506
- (6). Χρυσόγονος Κ. ο.π. , σελ. 507
- (7). Δαγτόγλου Π. ο.π. , σελ. 328

11. Το δικαίωμα δικαστικής προστασίας (αρ. 8 και 20 παρ.1 Σ), και οι διεθνείς συμβάσεις και ο ρόλος τους στην απονομή της Δικαιοσύνης (αρ.28 Σ). Η παροχή δικαστικής προστασίας στους στρατιωτικούς (αρ. 8 και 20 παρ.1 Σ και Σ.Π.Κ).

I. Το δικαίωμα δικαστικής προστασίας κατοχυρώνεται από το αρ. 20 παρ.1 του Συντάγματος, σύμφωνα με το οποίο «καθένας έχει δικαίωμα στην παροχή έννομης προστασίας από τα δικαστήρια και μπορεί να αναπτύξει σ' αυτά τις απόψεις του για τα δικαιώματα ή συμφέροντά του, όπως νόμος ορίζει».

Πλήν του Συντάγματος και εξαιτίας της σημασίας που έχει αποκτήσει στην εποχή μας το δικαίωμα της παροχής έννομης προστασίας, η έννομη προστασία κατοχυρώνεται ως δικαίωμα και σε διεθνείς συμβάσεις για τα δικαιώματα του ανθρώπου. Χαρακτηριστική είναι η διάταξη του άρθρου 10 της οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του ανθρώπου του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών του 1948 που όμως δεν είναι νομικά δεσμευτική, όσο και η διάταξη του άρθρου 6 παρ.1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, η οποία προβλέπει τα εξής: « Κάθε πρόσωπο έχει το δικαίωμα η υπόθεσή του να εκδικασθεί δίκαια, δημόσια και εντός λογικής προθεσμίας από ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο που λειτουργεί νόμιμα και το οποίο θα αποφασίσει είτε για τις αμφισβητήσεις επί των δικαιωμάτων ή των υποχρεώσεων του αστικής φύσης, είτε για το βάσιμο κάθε εναντίον του κατηγορίας ποινικής φύσης». Γενικότερα το άρθρο 13 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης, ορίζει ότι «κάθε πρόσωπο, του οποίου τα αναγνωρισμένα με την παρούσα Σύμβαση δικαιώματα παραβιάστηκαν, έχει το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον εθνικής αρχής, έστω και αν η παραβίαση έγινε από πρόσωπα που ενεργούσαν κατά την εκτέλεση των δημοσίων καθηκόντων τους».

Πρέπει εδώ να τονισθεί ότι η κατοχύρωση του δικαιώματος από το Σύνταγμα, δεν σημαίνει ασφαλώς ότι το Σύνταγμα εγγυάται την ευνοϊκή απόφαση του δικαστηρίου. Το Σύνταγμα εγγυάται την ελεύθερη πρόσβαση στο δικαστήριο. Η συνταγματική διάταξη κατοχυρώνει το θεμελιώδες δικαίωμα της προσφυγής στα δικαστήρια, ήτοι της αξίωσης να κινηθεί η δικαστική διαδικασία αντικειμενικής απονομής της δικαιοσύνης (1). Η διάταξη του αρ. 20 παρ.1 Σ, θεμελιώνει την έννομη αξίωση του ανθρώπου, στο επίπεδο του συνταγματικά κατοχυρωμένου ατομικού δικαιώματος. Το γεγονός ότι το συγκεκριμένο δικαίωμα είναι ατομικό, φαίνεται και από την θέση του αρ. 20 στο δεύτερο μέρος του Συντάγματος υπο τον τίτλο «Ατομικά και Κοινωνικά δικαιώματα». Ο Συντακτικός νομοθέτης μάλιστα δίνει τόσο μεγάλη σημασία στην διάταξη αυτή, ώστε να μην την συμπεριλαμβάνει σ' αυτές που μπορούν να ανασταλούν κατά το αρ. 48 παρ.1 του Συντάγματος.

Το δικαίωμα περιλαμβάνει, όπως άλλωστε ορίζεται από το ίδιο το Σύνταγμα, το δικαίωμα του ενδιαφερομένου να αναπτύξει στο δικαστήριο τις απόψεις του για τα δικαιώματα ή τα συμφέροντά του. Κατά συνέπεια, ερήμην δίκες επιτρέπονται μόνο όταν ο διάδικος είχε γνώση του χρόνου της δίκης και η απουσία του δεν οφείλεται σε ανωτέρα βία. Στην εν λόγω διάταξη του συντάγματος στηρίζεται και η πρόβλεψη του ένδικου μέσου της ανακοπής ερημοδικίας, καθώς και της παρεμβάσεως ή της τριτανακοπής. Συνταγματικά «περίεργη» ή ακόμα και προβληματική είναι όμως η μη πρόβλεψη ανακοπής ερημοδικίας στη διαδικασία ενώπιον του Σ.τ.Ε, ακόμη και σε περίπτωση ανωτέρας βίας (2). Από το δικαίωμα της ανάπτυξης των απόψεων του ενδιαφερομένου ενώπιον του δικαστηρίου, απορρέει και το δικαίωμα παραστάσεως δια δικηγόρου για την αποτελεσματικότερη προστασία των δικαιωμάτων του.

Αντικείμενο της προστασίας του αρ.20 παρ.1 του Συντάγματος είναι τα δικαιώματα και τα συμφέροντα του ενδιαφερομένου και όχι, κατά κανόνα, άλλων προσώπων. Ως συμφέροντα δε, θα πρέπει να νοούνται μόνο τα έννομα συμφέροντα και όχι τα οποιασδήποτε φύσης συμφέροντα όπως π.χ τα οικονομικά ή οι λεγόμενες αντανακλάσεις δικαιωμάτων, ήτοι οι δυσμενείς επιρροές κανόνων στην υποκειμενική κατάσταση ενός ιδιώτη. Το αρ. 20 εξάλλου, εγγυάται την δικαστική προστασία της έννομης κατάστασης του ιδιώτη.

Το περιεχόμενο της παρεχόμενης προστασίας, είναι η κατοχύρωση ή η αποκατάσταση του δικαιώματος ή του συμφέροντος που έχει θιγεί και η δικαστική προστασία τότε μόνο εκπληρώνει τον σκοπό της συνταγματικής τους εγγύησης, όταν είναι πλήρης και αποτελεσματική. Πλήρης, είναι όταν δεν υπάρχει κανενός είδους αναφορά για την οποία να αποκλείεται εκ των πραγμάτων η δικαστική προστασία, καθώς και όταν η δικαστική προστασία δεν περιορίζεται απλώς στον έλεγχο της τυπικής νομιμότητας της διοικητικής ενέργειας, αλλά περιλαμβάνει και το έλεγχο της τήρησης των άκρων ορίων της διοίκησης (3).

Η δικαστική προστασία, πρέπει επίσης να είναι και αποτελεσματική. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να παρέχεται σε τέτοιο χρόνο και με τέτοιο τρόπο που να εξασφαλίζει πραγματικά την απονομή δικαιοσύνης. Πρέπει λοιπόν να αποδίδεται σε εύλογο χρόνο, αφού η υπερβολική καθυστέρησή της μπορεί να αποδειχθεί « δώρον άδωρον» για τον πολίτη, ενώ, παράλληλα, δεν πρέπει να περιορίζεται στην εκδίκαση της ουσίας της υπόθεσης, αλλά και να αποτρέπει την επέλευση ανεπανόρθωτης ή δυσχερώς επανορθώσιμης ζημίας στον πολίτη που την ζήτησε (4). Για τον λόγο αυτό μάλιστα προβλέπεται από τον νόμο ανασταλτικό αποτέλεσμα με την άσκηση ενδίκου βοηθήματος, καθώς και η εξουσία του δικαστηρίου να διατάξει, κατόπιν αιτήσεως του ενδιαφερομένου, αναστολή. Για τον ίδιο λόγο μάλιστα προβλέπεται και η δυνατότητα του δικαστηρίου να διατάζει ασφαλιστικά μέτρα.

Στην περίπτωση που η διοίκηση δεν αποστέλλει τον φάκελλο της υπόθεσης στο δικαστήριο παρά την έκδοση σχετικής προδικαστικής απόφασης, το δικαστήριο μπορεί να συνάγει σχετικό τεκμήριο και να θεωρήσει ως ακριβή την πραγματική βάση των ισχυρισμών του αιτούντος και αυτό, γιατί σε διαφορετική περίπτωση το Σ.τ.Ε θα αδυνατούσε να ασκήσει τις αρμοδιότητες του και να παράσχει στον διοικούμενο την προστασία του αρ. 20 του Συντάγματος (5).

Το αρ. 20 παρ.1 του Συντάγματος κατοχυρώνει την δικαστική προστασία και έναντι της ιδιωτικής εξουσίας και όχι μόνο κατά της δημόσιας, ενώ τον αυτοέλεγχο της δικαστικής εξουσίας εξασφαλίζει η ύπαρξη των ενδίκων μέσων καθώς και η αγωγή κακοδικίας (6).

Πρόβλημα δημιουργείται σχετικά με το άν το άρ. 20 παρ. 1, εγγυάται την δικαστική προστασία έναντι του νομοθέτη. Εν προκειμένω, η εγγύηση αυτή δίδεται μέσα στο πλαίσιο του δικαστικού ελέγχου της νομοθετικής λειτουργίας (7). Το Σύνταγμά μας πάντως, ενώ προβλέπει την υποχρέωση των δικαστηρίων να μην εφαρμόζουν αντισυνταγματικό νόμο, δεν προβλέπει κάποιου είδους «γενική προσφυγή κατά τυπικού νόμου, πλὴν της αιτήσεως παντός έχοντος έννομο συμφέρον καθώς και μιάς σειράς κρατικών ή δικαστικών λειτουργών (π.χ Υπουργός Δικαιοσύνης, Εισαγγελέας του Αρείου Πάγου κ.τ.λ) προς το Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο, σε περίπτωση που έχουν εκδοθεί αντίθετες αποφάσεις για την συνταγματικότητα διατάξεων τυπικού νόμου από τα τρία ανώτατα δικαστήρια της χώρας.

Πρέπει όμως να τονισθεί ότι δεν υπάρχει διοικητική δράση που να εξαιρείται από την εγγύηση του αρ 20 παρ.1, εκτός φυσικά από τις περιπτώσεις που το Σύνταγμα προβλέπει ρητώς εξαίρεση από τον κανόνα όπως π.χ στην περίπτωση

του άρ. 90 παρ.6, κατά την οποία « οι αποφάσεις ή πράξεις κατά τις διατάξεις του άρθρου αυτού δεν προσβάλλονται στο Συμβούλιο της Επικρατείας».

Το Σύνταγμα, δεν προβλέπει πάντως τέτοια εξαίρεση για τις λεγόμενες «κυβερνητικές πράξεις». Αναφορικά με την περίπτωση αυτή, υπάρχει η άποψη ότι ο νομοθετικός αποκλεισμός τους από τον δικαστικό έλεγχο αντίκειται στις επιταγές του Συντάγματος (8). Δεν πρέπει όμως να λησμονούμε ότι οι κυβερνητικές πράξεις συνιστούν μέσο άσκησης της κυβερνητικής πολιτικής και ότι ενδεχόμενος δικαστικός έλεγχός τους, εκτός των πρακτικών προβλημάτων που θα δημιουργούσε στην διακυβέρνηση της χώρας, θα σήμαινε, τρόπον τινά, και την «υποταγή» της εκτελεστικής εξουσίας στην δικαστική, γεγονός ανεπίτρεπτο, τόσο από συνταγματικής απόψεως, όσο και από ηθικοπολιτικής (9).

II. Το αρ. 20 παρ.1, κατοχυρώνει το θεμελιώδες δικαίωμα προσφυγής στα δικαστήρια και της παροχής προστασίας από αυτά. Μόνο η παροχή προστασίας από τα δικαστήρια εκπληρώνει την εγγύηση του Συντάγματος και όχι η προστασία που παρέχεται από διάφορες διοικητικές επιτροπές κατόπιν προσφυγής του ενδιαφερομένου ή από πειθαρχικά συμβούλια υπαλλήλων και συναφή διοικητικά όργανα. Το αρ. 87 παρ.1 Σ, συνηγορεί υπέρ αυτής της άποψης, αφού ορίζει ότι «η δικαιοσύνη απονέμεται από δικαστήρια συγκροτούμενα από τακτικούς δικαστές, που απολαμβάνουν λειτουργική και προσωπική ανεξαρτησία».

Δικαστήρια λοιπόν, σύμφωνα με το Σύνταγμα, είναι με βάση το αρ. 87 παρ.1 του Συντάγματος, μόνο εκείνα που απαρτίζονται (στην πλειοψηφία τους τουλάχιστον λόγω ύπαρξης κακουργοδικείων) από τακτικούς δικαστές που απολαμβάνουν λειτουργικής και προσωπικής ανεξαρτησίας. Συνεπώς, νομικές διαφορές δεν μπορούν να υπαχθούν με νόμο σε υποχρεωτικές διαιτησίες ή σε ειδικά δικαστήρια που δεν απαρτίζονται από τακτικούς δικαστές. Τα όργανα πάντως που δεν εκδικάζουν νομικές διαφορές, αλλά απλώς επιλύουν διαφορές συμφερόντων δεν είναι δικαστήρια, αλλά αν προβλέπονται υποχρεωτικά από τον νόμο είναι διοικητικά όργανα.

Δικαστήρια, κατά την έννοια του Συντάγματος είναι μόνο τα κρατικά (10). Συνεπώς δεν είναι δικαστής ο συναινετικός διαιτητής που βασίζεται στην συμφωνία των μερών. Κρατικά επίσης δεν είναι ούτε τα εκκλησιαστικά δικαστήρια, που άλλωστε δεν εκπληρώνουν και τους όρους της λειτουργικής και προσωπικής ανεξαρτησίας των δικαστών σύμφωνα με το αρ 87 παρ.1 Σ. Πρέπει λοιπόν να περιορίζονται στην εκδίκηση καθαρά εσωτερικών υποθέσεων της εκκλησίας και να μην θίγουν γενικά την έννομη θέση οποιονδήποτε ατόμων, συμπεριλαμβανομένων και των κληρικών που απολαμβάνουν, όπως κάθε άνθρωπος, της προστασίας του άρ. 20 παρ.1.

Τέλος, ως προστασία του άρ. 20 παρ.1, νοείται μόνο εκείνη που παρέχεται από Ελληνικά δικαστήρια. Η προστασία που ενδεχομένως παρέχουν το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο ή άλλοι παρόμοιοι θεσμοί δεν επαρκούν για την εκπλήρωση της επιταγής του Συντάγματος.

Υποκείμενο του δικαιώματος δικαστικής προστασίας, είναι ο «καθένας», δηλαδή όχι μόνο οι Έλληνες πολίτες αλλά και οι αλλοδαποί και οι ανιθαγενείς. Επίσης και τα νομικά πρόσωπα, ανεξαρτήτως αν είναι ιδιωτικού ή δημοσίου δικαίου (11). Μόναδική, αλλά και αναγκαία προϋπόθεση, είναι να ζητείται η προστασία ουσιαστικών δικαιωμάτων που παρέχονται από άλλες διατάξεις του συντάγματος ή των νόμων. Από το δικαίωμα δικαστικής προστασίας δεν χωρεί παραίτηση γενικά και για το μέλλον. Μπορεί όμως ο οποιοσδήποτε να συμφωνήσει με το άλλο μέρος ότι οι διαφορές από μία σύμβαση θα λυθούν αποκλειστικά και

οριστικά από το προβλεπόμενο σ' αυτή διαιτητικό όργανο, ενώ παραίτηση από το δικαίωμα της δικαστικής προστασίας σε μια συγκεκριμένη περίπτωση αποτελεί και η εκούσια και άνευ επιφυλάξεων αποδοχή μιας διοικητικής πράξεως, η οποία κατά τον νόμο καθιστά απαράδεκτη την προσβολή της με αίτηση ακυρώσεως ή προσφυγή.

III. Η δικαστική προστασία είναι ουσιαστική και αντικειμενική μόνο όταν παρέχεται από δικαστή που δεν ορίζεται ειδικά για να δικάσει ένα συγκεκριμένο άτομο ή μια συγκεκριμένη υπόθεση, αλλά από τον δικαστή που ορίζεται γενικά και εκ των προτέρων από τον νόμο. Αυτό ορίζεται τόσο από το Σύνταγμα (αρ.8 παρ.1), όσο και από τους δικονομικούς νόμους (πρβλ. σχετικές διατάξεις Κ.Π.Δ, Κ.Πολ.Δ, κ.τ.λ). Αλλά και στις περιπτώσεις που, παρά τον γενικό από τον νόμο προκαθορισμό του δικαστή, συμβαίνει στην συγκεκριμένη περίπτωση να τελεί αυτός προς τον διάδικο ή την υπόθεση σε ιδιαίτερη σχέση που δημιουργεί υπόνοιες μεροληψίας, ο δικαστής αποκλείεται από την εκδίκαση της υποθέσεως, κατόπιν προτάσεως του για αυτοεξαίρεση ή με πρόταση εξαιρέσεώς του από οποιονδήποτε διάδικο.

Η αρχή του νόμιμου ή «φυσικού» δικαστή αναφέρεται ιστορικά στην ποινική δίκη, ισχύει όμως αναμφίβολα στο σύνολο της δικαιοσύνης, και κατά συνέπεια και στην αστική και την διοικητική δίκη καθώς και στην πειθαρχική διαδικασία.

Σύμφωνα με την δεύτερη παράγραφο του αρ.8 Σ, «Δικαστικές επιτροπές και έκτακτα δικαστήρια, με οποιοδήποτε όνομα, δεν επιτρέπεται να συσταθούν». Δικαστικές επιτροπές είναι επιτροπές που έχουν δικαστικές αρμοδιότητες χωρίς να είναι δικαστήρια, χωρίς δηλ. να αποτελούνται από δικαστές που απολαμβάνουν προσωπική και λειτουργική ανεξαρτησία και κατά συνέπεια, αντίκεινται στις διατάξεις των αρ. 26 παρ.3 και 87 παρ.1, τα οποία επιφυλάσσουν την άσκηση της δικαστικής λειτουργίας και την απονομή της δικαιοσύνης αποκλειστικά σε δικαστήρια συγκροτούμενα από τακτικούς δικαστές που απολαμβάνουν προσωπική και λειτουργική ανεξαρτησία. Η απαγόρευση δικαστικών επιτροπών έχει υπόψη της τις ιστορικά υπαρκτές δικαστικές επιτροπές που αποτελούνταν εν μέρει ή και στο σύνολό τους από μή δικαστές (δημόσιους υπαλλήλους, ιδιώτες, κληρικούς), με προειλημμένη ήδη την καταδικαστική ή την αθωοτική απόφαση. Τα επίσης απαγορευμένα έκτακτα δικαστήρια είναι βέβαια δικαστήρια υπό την έννοια του αρ.87 παρ.1 Σ, αλλά συνιστώνται ή καθορίζεται η σύνθεσή τους για να δικάσουν μια υπόθεση ή ένα πρόσωπο μετά την τέλεση της πράξης ή την δημιουργία της διαφοράς. Οφείλουμε όμως εδώ, να δικρίνουμε από τα απαγορευμένα έκτακτα δικαστήρια, τα εξαιρετικά δικαστήρια, που συνιστά η βουλή όταν ασκεί τις εξουσίες που της παρέχει το αρ.48. επίσης δεν αποτελούν έκτακτα δικαστήρια τα διάφορα ειδικά δικαστήρια που συνιστώνται από το ίδιο το Σύνταγμα ή βάσει του Συντάγματος και που ασκούν ειδική μεν, αλλά πάντοτε εκ των προτέρων καθορισμένη δικαιοδοσία, ήτοι χωρίς αναφορά σε συγκεκριμένο πρόσωπο ή υπόθεση (12). Το σύνταγμα, προβλέπει απευθείας το ειδικό δικαστήριο που κρίνει την ευθύνη των υπουργών και του Προέδρου της Δημοκρατίας (αρ. 86 και 49 παρ.3), το ειδικό δικαστήριο κακοδικίας (αρ.99) και το Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο. Παράλληλα, «ειδικά» δικαστήρια που συνιστώνται από τον νόμο βάσει του άρθρου 96 Σ, είναι τα δικαστήρια ανηλίκων, τα στρατοδικεία, τα ναυτοδικεία, τα αεροδικεία και το δικαστήριο των λειών (13)

Το αρ. 8 ανήκει στις διατάξεις του συντάγματος που η ισχύς τους μπορεί να ανασταλεί από την βουλή, μέσα στα πλαίσια των εξαιρετικών εξουσιών που της παρέχει το αρ. 48. Η διάταξη του αρ. 48 εν προκειμένω, μάλλον δεν έχει και μεγάλη πρακτική σημασία αφού το αρ. 48 προβλέπει ούτως ή άλλως την σύσταση εξαιρετικών δικαστηρίων.

Σημαντικό είναι επίσης και το ζήτημα του δικαστικού ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων, ειδικά για την ελευθερία και την δημοκρατία μιας χώρας όπως η Ελλάδα, η οποία διαθέτει αυστηρό Σύνταγμα. Αυτό συμβαίνει διότι σ'αυτή την περίπτωση το ζήτημα αφορά όλα τα θεμελιώδη ζητήματα του συνταγματικού δικαίου και κυρίως την προστασία των ατομικών δικαιωμάτων. Όσον αφορά την Ελλάδα, τα δικαστήρια προχώρησαν πολύ νωρίς στον έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων. Ο Άρειος Πάγος από το 1897 και το Σ.τ.Ε με την πρώτη του κιόλας απόφαση το 1929. Το πρώτο Σύνταγμα που καθιέρωσε αυτόν τον έλεγχο ήταν το Σύνταγμα του 1927 και από τότε κύλησε πραγματικά πολύ νερό στο αυλάκι. Σήμερα, το Σύνταγμα επιτάσσει τα δικαστήρια να μην εφαρμόζουν νόμο που τον κρίνουν αντισυνταγματικό (αρ. 93 παρ.4) και αναθέτει στο νέο Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο την αρμοδιότητα να αίρει την αμφισβήτηση περί της ουσιαστικής αντισυνταγματικότητας, αν εξέδωσαν σχετικά μ'αυτή αντιφατικές αποφάσεις τα ανώτατα δικαστήρια της χώρας (αρ. 100 παρ.1 εδ.5). Το Σύνταγμα μάλιστα, αναθέτει στο Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο την αρμοδιότητα να κηρύσσει αμετακλήτως έναν νόμο ως αντισυνταγματικό και συνεπώς ανίσχυρο (αρ. 100 παρ.4 Σ). Οφείλουμε πάντως εδώ να τονίσουμε ότι η δυνατότητα αυτή που παρέχεται στο Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο, δεν σημαίνει ότι το δικαστήριο καταργεί τον νόμο. Απλώς ο νόμος δεν εφαρμόζεται ως αντισυνταγματικός. Η εξουσία κατάργησης ενός αντισυνταγματικού νόμου παραμένει στα προνόμια του Κοινοβουλίου που τον ψήφισε (14). Άλλωστε, τυχόν κατάργηση νόμου από την δικαστική εξουσία θα σήμαινε άμεση, και ανεπίτρεπτη από το Σύνταγμά μας, εμπλοκή της στο χώρο δράσης της νομοθετικής εξουσίας.

IV. Σημαντικό, είναι το πρόβλημα της θέσης και των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου στην ποινική δίκη, αφού σ'αυτή την περίπτωση, εκ των πραγμάτων, βρίσκεται σε μια ιδιαίτερα επικύνδυνη θέση έναντι της κρατικής εξουσίας. Την ιδιαιτερότητα αυτή, αναγνωρίζει το αρ. 6 παρ. 3 της Ε.Σ.Δ.Α, παρέχοντάς του μια σειρά ειδικότερων – αναφορικά με το γενικό δικαίωμα δικαστικής προστασίας κατά το αρ. 20 παρ.1 Σ και δίκαιης δίκης κατά το αρ. 6 παρ.1 Ε.Σ.Δ.Α- δικαιωμάτων. Επίσης δικαιώματα του κατηγορουμένου στη ποινική δίκη κατοχυρώνει και το αρ. 14 Δ.Σ.Α.Π, όπως και το αρ. 2 του 7ου Πρωτοκόλου της Ε.Σ.Δ.Α.

Καταρχήν, και σύμφωνα με το αρ. 6 παρ. 3 στοιχ. α Ε.Σ.Δ.Α, η πληροφόρηση για την εναντίον του κατηγορία πρέπει να είναι λεπτομερής και να παρασχεθεί στον κατηγορούμενο όσο το δυνατόν πιο γρήγορα. Σημαντική είναι όμως και η επιταγή να παρασχεθεί αυτή η πληροφόρηση σε γλώσσα την οποία εννοεί ο κατηγορούμενος. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η απουσία γραπτής μετάφρασης του κατηγορητηρίου παραβιάζει το αρ. 6 της Ε.Σ.Δ.Α, αν εξαιτίας της ο κατηγορούμενος δεν είχε επαρκή πληροφόρηση και έτσι εμποδίστηκε να υπερασπιστεί τον εαυτό του. Υπό τα δικά μας δεδομένα, απαιτείται οπωσδήποτε μετάφραση του κλητηρίου θεσπίσματος, υπό την προϋπόθεση ότι ο κατηγορούμενος αγνοεί την ελληνική γλώσσα, ακόμη και στην περίπτωση που αυτός παρέστη στη διαδικασία με διερμηνέα.

Επιπλέον το στοιχ. β της παρ. 3 επιτάσσει την παροχή επαρκούς χρόνου για την προετοιμασία της υπεράσπισης του κατηγορουμένου, καθώς και των αναγκαίων για τον σκοπό αυτό διευκολύνσεων. Τα ανωτέρω, δεν ισχύουν μόνο στην πρωτόδικη δίκη αλλά και σε ότι αφορά την άσκηση και εκδίκαση ενδίκων μέσων, ενώ η προσήκουσα προετοιμασία της υπεράσπισης προϋποθέτει ότι ο κατηγορούμενος ή εν πάση περιπτώση ο συνήγορός του μπορεί να λάβει γνώση των στοιχείων της εις βάρος του δικογραφίας.

Το στοιχ. γ της παραγράφου 3 συνιστά έρεισμα για τρία διαφορετικά δικαιώματα του κατηγορουμένου, ήτοι:

- Το δικαίωμα να υπερασπισθεί ο ίδιος τον εαυτό του (χωρίς συνήγορο). Αν όμως η υπεράσπιση χωρίς συνήγορο κινδυνεύει να καταντήσσει πλασματική εξαιτίας της άγνοιάς του ή λόγω του τεχνικού χαρακτήρα των θεμάτων της δίκης, ο εθνικός δικαστής διατηρεί την δυνατότητα να απαιτήσει παράσταση συνηγόρου.
- Το δικαίωμά του να αναθέσει την υπεράσπισή του σε συνήγορο της επιλογής του.
- Το δικαίωμά του για δωρεάν παροχή συνηγόρου όταν ο κατηγορούμενος δεν έχει την δυνατότητα να τον πληρώσει και με την περαιτέρω προϋπόθεση ότι αυτό ενδείκνυται προς το «συμφέρον της δικαιοσύνης». Το δικαίωμα αυτό υφίσταται και στην αναιρετική διαδικασία. Περαιτέρω, πρέπει να τονίσουμε ότι πρόκειται για παροχή και όχι απλά για διορισμό συνηγόρου. Με άλλα λόγια, το κράτος οφείλει να διασφαλίσει ότι η κατ' αυτόν τον τρόπο υπεράσπιση του κατηγορουμένου θα είναι πραγματική και αποτελεσματική και όχι απλώς τυπική.

Το στοιχ. δ της παρ.3, κατοχυρώνει τα δικαιώματα του κατηγορουμένου σε σχέση με την εμμάρτυρη απόδειξη. Η εξέταση των μαρτύρων κατηγορίας πρέπει να γίνεται σε δημόσια συνεδρίαση, παρόντος του κατηγορουμένου. Αν δεν δοθεί στον κατηγορούμενο η ευκαιρία να εξετάσει τον μάρτυρα στο ακροατήριο, τότε η καταδίκη του δεν μπορεί να στηριχθεί αποκλειστικά ή κυρίως στην κατάθεση του μάρτυρα αυτού στην προδικασία. Το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση καταθέσεων υπό καθεστώς ανωνυμίας μάρτυρα.

Κατά το στοιχ. ε της παρ.3 του αρ. 6 Ε.Σ.Δ.Α, δικαίωμα του κατηγορουμένου είναι και η δωρεάν παράσταση διερμηνέα εφόσον δεν αντιλαμβάνεται ή δεν μιλάει την ελληνική γλώσσα. Αυτό δεν σημαίνει υποχρέωση μετάφρασης όλων των εγγράφων που αφορούν τη δίκη, αλλά απλώς να κατανοήσει ο κατηγορούμενος την εναντίον του κατηγορία και να αμυνθεί.

Παράλληλα, το αρ. 14 παρ. 3 στοιχ.ζ, Δ.Σ.Α.Π, κατοχυρώνει ρητά το δικαίωμα του κατηγορουμένου να μην αυτοενοχοποιείται, ήτοι να μην εξαναγκάζεται να καταθέσει εναντίον του εαυτού του ή να ομολογήσει την ενοχή του. Αντίκειται λοιπόν στο αρ. 14 Δ.Σ.Α.Π ο εξαναγκασμός παροχής στοιχείων στο πλαίσιο διοικητικού ελέγχου και στη συνέχεια η άσκηση ποινικής δίωξης με βάση τα στοιχεία αυτά εις βάρος του προσώπου που τα παρέσχε, καθώς και η ένορκη εξέταση του υπόπτου ως δήθεν «μάρτυρα» κατά την προανάκριση από τους αστυνομικούς υπαλλήλους με αποτέλεσμα να στερηθεί στο σημείο αυτό τα δικαιώματα του κατηγορουμένου.

Το αρ. 2 του 7ου πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ.Α και το αρ. 14 παρ.5 Δ.Σ.Α.Π κατοχυρώνουν το δικαίωμα όποιου καταδικάστηκε για ποινικό αδίκημα, να επανεξεταστεί η ενοχή αλλά και η ποινή του από ανώτερο δικαστήριο. Η χώρα μας πάντως έχει καταθέσει επιφυλάξεις σύμφωνα με το νυν αρ. 57 Ε.Σ.Δ.Α ούτως ώστε να μην θιγεί η διάταξη του αρ. 489 Κ.Π.Δ. Αναφορικά με το αρ. 2 του 7ου

πρωτοκόλλου, ο Άρειος Πάγος δέχτηκε ότι από αυτό, σε συνάρτηση με τα αρ.20 παρ.1 Σ και 6 παρ.1 Ε.Σ.Δ.Α, συνάγεται ότι ο κατηγορούμενος που άσκησε έφεση κατά του πρωτόδικου παραπεμπτικού βουλεύματος δικαιούται να μην στερηθεί της ουσιαστικής κρίσης του δευτεροβάθμιου Συμβουλίου. Έτσι το βούλευμα του Συμβουλίου Εφετών πάσχει από έλλειψη αιτιολογίας αν αναφέρεται αποκλειστικά στις σκέψεις του πρωτόδικου βουλεύματος (ΑΠ 711/2000 (βουλ.)ΝοΒ 2000, 1636.

Παράλληλα, η παρ. 7 του αρ. 14 Δ.Σ.Α.Π, απαγορεύει την εκ νέου δίωξη και την επιβολή ποινής για αδίκημα για το οποίο κάποιος έχει απαλλαγεί ή καταδικαστεί αμετάκλητα. Κατά την ορθότερη άποψη, η διάταξη αυτή καθιστά απαράδεκτη την ποινική δίωξη, εφόσον πρόκειται για τις ίδιες κατά τα ουσιαστικά χαρακτηριστικά πράξεις που εκδικάστηκαν από αλλοδαπό δικαστήριο (ΠεντΕφΑθ 1574/1999 ΝοΒ 2000, 825).

V. Σχετικά με την απονομή της στρατιωτικής δικαιοσύνης, πρέπει να σημειώσουμε, καταρχήν, ότι κατά το παρελθόν υπήρξε το πρόβλημα των συνταγματικών εκτροπών της, είτε εξαιτίας των διατάξεων που περιλάμβανε ο παλιός Σ.Π.Κ και της ερμηνείας που τους αποδίδονταν, είτε διότι ο θεσμός της στρατιωτικής δικαιοσύνης χρησιμοποιήθηκε από τους κρατούντες ως αιχμή του δόρατος καταστολής των πολιτικά αντιφρονούντων σε ιστορικά και πολιτικά δύσκολες εποχές για την πατρίδα μας και τον λαό μας. Παράλληλα, η απονομή στρατιωτικής δικαιοσύνης είχε αναχθεί σε μια αρκετά επισφαλή υπόθεση ακόμα και για τους στρατιωτικούς, είτε αυτοί ήταν μόνιμοι, είτε προσέρχονταν ως κληρωτοί να ταχθούν στην άμυνα της πατρίδας. Όσο όμως και αν για τους αντιφρονούντες ή τους κληρωτούς της εποχής, καθώς και για τους μόνιμους στρατιωτικούς που είχαν την ατυχία να «δικασθούν» εκείνη την εποχή, υπάρχουν άσχημες μνήμες που ενδεχομένως τους άφησαν πικρή γεύση σχετικά με τον τρόπο απονομής δικαιοσύνης από τα τότε στρατοδικεία, για εμάς σήμερα υπάρχει η συνταγματικά περιορισμένη και προσδιορισμένη στρατιωτική δικαιοσύνη, στην οποία πλέον ουδέποτε δωσιδικούν ιδιώτες, αλλά μόνο στρατιωτικοί.

Ο προϊσχύσας Σ.Π.Κ που ισχυσε μέχρι την 01 Ιουλ. 1995 και ήταν το σπουδαιότερο νομοθέτημα σχετικά με την απονομή της στρατιωτικής δικαιοσύνης, περιείχε το ουσιαστικό μέρος, που διακρινόταν σε γενικό και ειδικό, και το δικονομικό, στο οποίο ρυθμιζόταν ζητήματα λειτουργίας της στρατιωτικής δικαιοσύνης και της διαδικασίας διεξαγωγής της δίκης. Στη δικαιοδοσία των στρατιωτικών δικαστηρίων υπάγονταν μόνο στρατιωτικοί και για όλες τις αξιόποινες πράξεις, είτε συνιστούν στρατιωτικό έγκλημα, είτε όχι (αρ.241, 243, 243α, παλαιού Σ.Π.Κ). Οι βασικές προβλέψεις του ουσιαστικού μέρους του, ήταν οι εξής:

- Προβλέπονταν και τιμωρούνταν μόνο στρατιωτικά κακουργήματα και πλημμελήματα (κατά το άρ. 1 του Σ.Π.Κ, «πάσα πράξις, τιμωρουμένη υπό του παρόντος Κώδικος δια των ποινών του θανάτου και της καθείρξεως, αποτελεί κακούργημα, η δε τιμωρουμένη δια φυλακίσεως ή εκπτώσεως, στρατιωτικόν πλημμέλημα». Στον νομοθετικό ορισμό των στρατιωτικών εγκλημάτων, δεν υπήρχε ορισμός του πταίσματος).
- Οι πράξεις του κοινού ποινικού δικαίου κρινόταν με βάση τους κοινούς ποινικούς νόμους (αρ. 3 παρ.1 Σ.Π.Κ).
- Δεν προβλέπονταν ποινές σε χρήμα, ενώ απαγορευόταν η μετατροπή των στερητικών της ελευθερίας ποινών σε χρηματικές, όταν επιβάλλονταν για στρατιωτικά εγκλήματα (αρ. 3 παρ. 2,3 και αρ.12 Σ.Π.Κ).

- Αυξημένος αριθμός των κακουργηματικών πράξεων, οφειλόμενος κυρίως στην συνδρομή του στοιχείου της επιστράτευσης (βλ. Π.Δ 506/20.7.1974 «περί γενικής επιστρατεύσεως»), η οποία σήμερα πάντως ήρθη και δεν υφίσταται πλέον.
- Προβλεπόταν η επιβολή της θανατικής ποινής σε πάρα πολλές διατάξεις (πάνω από πενήντα).
- Το γενικό μέρος του Ποινικού Κώδικα, εφαρμοζόταν και στα στρατιωτικά εγκλήματα, υπό την προϋπόθεση ότι δεν προβλέπονταν ειδικές εξαιρέσεις (αρ. 2 Σ.Π.Κ).

Όσον αφορά τις προβλέψεις του δικονομικού του μέρους, ήταν οι εξής:

- Η ποινική δίωξη στα στρατοδικεία, ασκούσαν από τον στρατιωτικό διοικητή της έδρας του δικαστηρίου και όχι από επίτροπο της στρατιωτικής δικαιοσύνης (αρ. 269, 289 παλαιού Σ.Π.Κ).
- Η προσωρινή κράτηση ήταν υποχρεωτική στα κακουργήματα για τα οποία προέκυπταν ενδείξεις ενοχής (αρ. 301 παρ.2 παλαιού Σ.Π.Κ)
- Ο διοικητής της μονάδας που διέτασσε προανάκριση είχε και την δυνατότητα να εκδίδει και ένταλμα προσωρινής κράτησης (αρ. 278 παλαιού Σ.Π.Κ)
- Η σύνθεση των στρατοδικείων ήταν σε κάθε περίπτωση πενταμελής (υπήρχε ο επίτροπος, θεσμός αντίστοιχος του σημερινού εισαγγελέα, ενώ συνέπραττε και γραμματέας).
- Η αιτιολόγηση των αποφάσεων δεν ήταν υποχρεωτική.
- Οι λόγοι ανεραίσεως κατ' αποφάσεων των στρατοδικείων ήταν περιορισμένοι (αρ. 423, 426 παλαιού Σ.Π.Κ)
- Το Αναθεωρητικό Στρατοδικείο επιτελούσε το ρόλο του Εφετείου της στρατιωτικής δικαιοσύνης, λειτουργούσε όμως και ως Ακυρωτικό όταν ασκούσαν το ένδικο μέσο της αναθεώρησης για λόγους που αφορούσαν ουσιώδης δικονομικές παραβάσεις.
- Τα κενά του δικονομικού μέρους καλύπτονταν από τις διατάξεις του Κ.Π.Δ.

Πλήν αυτών, υπήρχαν διατάξεις και ρυθμίσεις που όχι μόνο δεν ήταν συμβατές με το πνεύμα του νέου (1975) Συντάγματος και δυστυχώς παρέμεναν σε ισχύ και μετά την ψήφισή του, αλλά θα μπορούσαν ενδεχομένως να δημιουργήσουν υποψίες για το τί πραγματικά επιδιώκεται, ακόμη και με την ίδια την ύπαρξη του θεσμού της στρατιωτικής δικαιοσύνης. Ειδικότερα:

- Προβλεπόταν η ποινή της καταναγκαστικής εργασίας, η οποία ήταν αντίθετη με το αρ 22 παρ.3 του Συντάγματος καθώς και με σειρά άλλων διατάξεών του (αρ.2 παρ.1, αρ.5 παρ.2 κτλ)
- Περιείχε διατάξεις που προέβλεπαν την υπαγωγή ιδιωτών στα στρατιωτικά δικαστήρια ή όσων εξομοιώνονταν με ιδιώτες, σε αντίθεση με το αρ. 96 παρ. 4 του Συντάγματος
- Επαπειλούνταν συνέχεια η θανατική ποινή χωρίς να έχει τεθεί σε κάποια λογικά πλαίσια, η οποία σε συνδυασμό με την κατάσταση γενικής επιστράτευσης που ίσχυε, είχε σαν αποτέλεσμα να προκαλεί φόβο και ανασφάλεια.
- Δεν περιέγραφε, σε πολλές περιπτώσεις, ακριβώς την αξιόποινη πράξη, κατά παρβαση του αρ. 7 παρ.1 Σ.(βλ. Διατάξεις των αρ. 67 και 69 Σ.Π.Κ, τιμωρείται ο στρατιωτικός, αν σε περίπτωση στάσης ή αντίστασης των στρατιωτικών «δεν πράξει παν το καθ' εαυτόν» για να τους εμποδίσει, ή επίσης η διάταξη του αρ. 74 Σ.Π.Κ που τιμωρούσε την προσβολή του στρατού με αποτέλεσμα κάθε φορά που ένας στρατιωτικός επιχειρούσε να δημοσιοποιήσει την άποψή του, να έρχεται αντιμέτωπος με την στρατιωτική δικαιοσύνη, αφού δεν ήταν προσδιορι-

σμένο το τι ακριβώς αποτελούσε προσβολή του στρατού, αφού τα όρια του αξιο-οπούνου χαράσσονταν από την λέξη «προσβάλλει»).

Παράλληλα, σοβαρά ήταν και τα προβλήματα του δικονομικού μέρους του Σ.Π.Κ. Θα μπορούσε να ειπωθεί, ότι θιγόταν η ίδια η λειτουργία της απονομής της δικαιοσύνης ή ακόμη και ότι υποτιμούσε το πρόσωπο του κατηγορουμένου με τον περιορισμό που προέβαινε σε βάρος στοιχειωδών δικαιωμάτων του, ενόψη μάλιστα και του γεγονότος ότι η αρμοδιότητα των στρατοδικείων κάλυπτε όλα τα εγκλήματα που τελούσαν οι στρατιωτικοί, ακόμη δηλ. και αυτά του κοινού ποινικού δικαίου. Εν προκειμένω, προβλέπονταν τα εξής:

- Δεν ήταν ρητά κατοχυρωμένο το δικαίωμα το δικαίωμα του κατηγορούμενου να παρίσταται με συνήγορο κατά την ανάκριση και κατά την προανάκριση (βλ. αρ. 294, 310 παλαιού Σ.Π.Κ)
- Δεν παρεχόταν δικαίωμα προσφυγής κατά της παραπομπής που γινόταν με απευθείας κλήση, ούτε άσκησης ενδίκων μέσων κατά των βουλευμάτων.
- Η επιβολή προσωρινής κράτησης για κακουργήματα ήταν υποχρεωτική όταν προέκυπταν ενδείξεις ενοχής, όταν μάλιστα η πλειονότητα των στρατιωτικών εγκλημάτων ήταν κατ' επίφαση κακουργήματα λόγω της, αδικαιολόγητης για τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα, διατήρησης της γενικής επιστράτευσης.
- Η διάταξη του αρ 278 του παλαιού Σ.Π.Κ, που όριζε ότι ο στρατιωτικός διοικητής που διατάσσει την διενέργεια προανάκρισης για κάθε πράξη (θεωρητικά και για πταίσμα), δύναται να εκδώσει ένταλμα συλλήψεως και προσωρινής κρατήσεως, έρχεται σε αντίθεση με το αρ. 6 παρ. 1 του Συντάγματος που ορίζει ότι «κανένας δεν συλλαμβάνεται, ούτε φυλακίζεται χωρίς δικαιολογημένο δικαστικό ένταλμα...».
- Η σύνθεση των στρατοδικείων ήταν σαφώς προβληματική, αφού δικαστές ήταν μόνο ο πρόεδρος και ο επίτροπος, ενώ οι υπόλοιποι ήταν αξιωματικοί που στερούνταν παντελώς στοιχειωδών νομικών γνώσεων, με συνέπεια να καθίσταται αναγκαία η σύνθεση τους (κατά πλειοψηφεία τουλάχιστον) από δικαστές των Ενόπλων Δυνάμεων με εγγυήσεις προσωπικής και λειτουργικής ανεξαρτησίας.

Οφείλουμε, λοιπόν, να δεχθούμε ότι η στρατιωτική δικαιοσύνη και μετά την ψήφιση του Συντάγματος του 1975, πιεζόταν ασφυκτικά από την στρατιωτικά οργανωμένη δομή της. Ο ίδιος ο χαρακτήρας της στρατιωτικής δικαιοσύνης ήταν συγκεχυμένος αναφορικά με το ζήτημα της στρατιωτικής ή της δικαστικής της υφής, αφού ως προς την απονομή δικαιοσύνης προκρινόταν η δικαστική της υφή, ενώ ως προς την οργάνωσή της η στρατιωτική, (βλ. αρ.365 παρ.2 παλαιού Σ.Π.Κ, που τιμωρούσε τον στρατιωτικό δικαστή με πειθαρχική ποινή), με αποτέλεσμα η συνύπαρξη των δύο αυτών στοιχείων, ήτοι, της στρατιωτικής ιεραρχικής σχέσης και της δικαστικής λειτουργίας να μην είναι σε αρμονία με τις συνταγματικές επιταγές.

VI. Η αναγκαία, σύμφωνα με τα ανωτέρω εκτεθέντα, μεταρρύθμιση στο χώρο της στρατιωτικής δικαιοσύνης, που ουσιαστικά δεν είναι τίποτα άλλο παρά η υλοποίηση των νέων συνταγματικών επιταγών (κυρίως του αρ. 94 παρ. 4, 5) καθώς και η προσαρμογή της στα νέα κοινωνικοπολιτικά δεδομένα, χρειάστηκε να περάσουν περίπου είκοσι χρόνια, από την θέση του νέου συντάγματος σε ισχύ, για να πραγματοποιηθεί. Ο νέος στρατιωτικός ποινικός κώδικας φαίνεται να προκρίνει την αντίληψη ότι η στρατιωτική δικαιοσύνη αποτελεί ανεξάρτητη δικαιοσύνη για τον στρατό και όχι δικαιοσύνη μέσα στον στρατό.

Στις μέρες μας, η στρατιωτική Δικαιοσύνη αποκτά λειτουργική αυτοτέλεια και καταβάλλει προσπάθεια να αποδεσμευτεί από το ρόλο του δορυφόρου του στρατεύματος. Το καθεστώς λειτουργίας των στρατιωτικών δικαστηρίων, προσανατολίζεται σε πρακτικές δικανικά δοκιμασμένες και δικαιολογικά εγγυημένες. Πλήν όμως, δεν πρέπει να ξεχνούμε ότι ακόμη και στον καινούριο νόμο για την οργάνωση της στρατιωτικής δικαιοσύνης (βλ. Κώδικα Δικαστικού Σώματος Ενόπλων Δυνάμεων), εμφιλοχώρησαν διατάξεις οι οποίες δημιουργούν αμφιβολίες αναφορικά με την ταυτότητα των λειτουργών της στρατιωτικής δικαιοσύνης. Υιοθετήθηκε, κατά αντιφατικό τρόπο, ένα μοντέλο στρατιωτικού δικαστή που κινείται, από τη μια εντός των ορίων του ήρεμου και διακριτικού δικαστή και από την άλλη εντός των ορίων του αυστηρά υπάκουου στρατιωτικού. Αναφέρομαι, στο πρόβλημα που δημιουργείται, αναφορικά με την ιδιότητα των στρατιωτικών δικαστών, οι οποίοι, αφενός μεν περιβάλλονται πλέον από τις εγγυήσεις της προσωπικής και λειτουργικής ανεξαρτησίας, αφετέρου δε, δίδουν τον στρατιωτικό όρκο πριν την ανάληψη της υπηρεσίας τους και τιμωρούνται πειθαρχικά για συμπεριφορά ασυμβίβαστη προς το αξίωμα του αξιωματικού (βλ. αρ. 71 παρ. 1 Κ.Δ.Σ.Ε.Δ). Κάποτε, θα πρέπει ο νομοθέτης να ασχοληθεί και με αυτό το πρόβλημα. Οφείλουμε όμως να δεχτούμε ότι η κάθε μορφή στρατιωτικής δικαιοσύνης, προϋποθέτει στις μέρες μας διευρυμένη θεσμική ανεξαρτησία, δικαιοδική αποτελεσματικότητα και όσο το δυνατόν ευρύτερη κοινωνική αποδοχή.

Η στρατιωτική δικαιοσύνη μπορεί στις μέρες μας να επιτύχει αυτούς τους τρεις στόχους σε μεγάλο βαθμό, όσο και αν υπάρχουν τα εμπόδια που προαναφέρθηκαν. Αυτό άλλωστε, διαφαίνεται και από τις αλλαγές που έγιναν στον Σ.Π.Κ. Ο νέος στρατιωτικός Ποινικός Κώδικας, περιέχει τις εξής βασικές καινοτομίες:

- Ο καθορισμός της έννοιας του στρατιωτικού εγκλήματος είναι προσανατολισμένος στην αρχή της σαφήνειας των ποινικών νόμων (αρ.1 Σ.Π.Κ).
- Εισήχθη η έννοια της «παρατεταμένης γενικής επιστράτευσης». Ως τέτοια, θεωρείται ότι είναι εκείνη που διαρκεί περισσότερο από έξι μήνες από την κήρυξή της (αρ. 6 παρ.3 Σ.Π.Κ) και είναι σημαντική, διότι οι ποινές που επιβάλλονται κατά την διάρκειά της είναι, στην ουσία, ποινές ειρήνης.
- Καθιερώνεται η μετατροπή των ποινών και για τα στρατιωτικά εγκλήματα (αρ.7 παρ. 2 και αρ. 11 Σ.Π.Κ).
- Περιορίζεται η πρόβλεψη της θανατικής ποινής, η οποία πλέον απειλείται μόνο σε περίπτωση πολέμου διαζευκτικά με την ισόβια κάθειρξη και επιβάλλεται υπό προϋποθέσεις (αρ.8 Σ.Π.Κ).
- Αυξάνονται οι προθεσμίες κηρύξεως των στρατιωτικών σε λιποταξία (αρ.33 Σ.Π.Κ)
- Θεσπίζεται λόγος δικαστικής άφεσης της ποινής για τους λιποτάκτες λίγων ημερών που επανέρχονται αυθόρμητα στη Μονάδα τους (αρ. 37 Σ.Π.Κ).
- Προβλέπεται ότι η άρνηση υπακοής σε προδήλως παράνομη διαταγή δεν συνιστά ανυπακοή (αρ. 53 παρ.2 Σ.Π.Κ)
- Θεσπίζεται έγκλημα παράβασης στρατιωτικής εντολής και από αμέλεια, εφόσον συντρέχουν ορισμένες προϋποθέσεις (αρ. 56 Σ.Π.Κ).
- Έλαβε πλήρες περιεχόμενο η διάταξη για την στάση των στρατιωτικών, οι οποίοι πλέον τελούν το έγκλημα της στάσης όχι μόνο όταν αρνούνται να υπακούσουν στους στρατιωτικούς προϊσταμένους τους, αλλά και στα πρόσωπα που ασκούν την εκτελεστική εξουσία (αρ. 46 Σ.Π.Κ).
- Προβλέπονται τα εγκλήματα της απλής και της συκοφαντικής δυσφήμισης κατωτέρου ή ανωτέρου (αρ. 62 Σ.Π.Κ)

- Θεσπίζεται το έγκλημα της παράλειψης εποπτείας, με συνέπεια να τιμωρείται ο στρατιωτικός που παραλείπει να ασκεί ή να διατάζει τον έλεγχο των υφισταμένων του ως προς την εκτέλεση της υπηρεσίας τους, με συνέπεια να προκαλείται κίνδυνος για την χώρα ή το αξιόμαχο των Ενόπλων Δυνάμεων (αρ. 85 Σ.Π.Κ)

Όσον αφορά το δικονομικό μέρος του στρατιωτικού ποινικού κώδικα, πρέπει να σημειωθεί ότι υπέστη συνολική αναμόρφωση των δικονομικών διατάξεών του, στην προσπάθεια εναρμόνισής του με το Σύνταγμα. Οι περισσότερες από τις παλιές διατάξεις του απαλείφθηκαν και γίνεται παραπομπή στον Κ.Π.Δ (βλ. Εισηγητική Έκθεση Σ.Π.Κ σελ. 12). Έτσι πλέον, ισχύουν τα εξής:

- Η κίνηση της ποινικής δίωξης, ανήκει στον εισαγγελέα του στρατοδικείου (αρ. 200 Σ.Π.Κ).
- Εισάγεται ο θεσμός της πολιτικής αγωγής και στα στρατοδικεία (αρ.167 Σ.Π.Κ).
- Η δικαιοδοσία των στρατοδικείων καλύπτει όλες, κατά βάση, τις πράξεις των στρατιωτικών, εφόσον είχαν την ιδιότητα αυτή κατά τον χρόνο τέλεσης του εγκλήματος (αρ. 193 παρ.1 Σ.Π.Κ)
- Οι αποφάσεις των στρατοδικείων είναι πλέον ειδικά και εμπειρισταωμένα δικαιολογημένες (αρ. 167 παρ.3 Σ.Π.Κ)
- Διευρύνονται οι δυνατότητες αλλά και οι λόγοι άσκησης των ενδίκων μέσων (αρ. 203 επ. Σ.Π.Κ)
- Προβλέπονται ειδικές δικονομικές διατάξεις για την πολεμική περίοδο (αρ. 216 – 228 Σ.Π.Κ)
- Η διαδικασία ενώπιον των κοινών ποινικών δικαστηρίων, εφαρμόζεται και ενώπιον των στρατοδικείων (αρ. 213 Σ.Π.Κ).

Είναι εμφανές ότι καταβλήθηκε κάθε δυνατή προσπάθεια ευθυγράμμισης του νέου Στρατιωτικού Ποινικού Κώδικα με τις επιταγές του συντάγματος και των διατάξεων των διεθνών Συμβάσεων και Πρωτοκόλλων που δεσμεύουν την χώρα μας διεθνώς. Παράλληλα, επιχειρήθηκε η προσαρμογή των δεδομένων της στρατιωτικής δικαιοσύνης σε μια κατεύθυνση κοινωνικά αποδεκτή. Το μόνο λοιπόν που απομένει να ρυθμιστεί κατά τον προσηκόντα τρόπο, είναι το ζήτημα της ιδιότητας των στρατιωτικών δικαστών. Ίσως το ζήτημα δεν αντιμετωπίστηκε με την δέουσα προσοχή, διότι αυτό που πραγματικά ενδιέφερε ήταν η πλήρης αναπροσαρμογή των δεδομένων του Στρατιωτικού Ποινικού Κώδικα και των λοιπών νομοθετημάτων (Κ.Δ.Σ.Ε.Δ, Κανονισμός Στρατιωτικών Φυλακών, Στρατολογικός Νόμος και Σ.Κ 20–1). Πλέον όμως, αφού αυτά τα προβλήματα έχουν αντιμετωπισθεί, είναι επιβεβλημένο τόσο από συνταγματικής, όσο και από κοινωνικοπολιτικής άποψης, να αντιμετωπισθεί προς διαφορετική κατεύθυνση και το ζήτημα της ιδιότητας των στρατιωτικών δικαστών, ως το μόνο που ταλανίζει πλέον τον χώρο της Στρατιωτικής Δικαιοσύνης.

Βέβαια, εδώ μπορεί να ανακύψει το ερώτημα κατά πόσον χρειάζεται σήμερα η στρατιωτική δικαιοσύνη. Είναι γεγονός ότι με την ύπαρξή της μια ολόκληρη κατηγορία πολιτών, οι στρατιωτικοί, είτε είναι μόνιμοι, είτε είναι κληρωτοί, υπαγονται σε μια «άλλη» δικαιοσύνη, ξεχωριστή από αυτή που επιλαμβάνεται των αδικημάτων που διαπράττουν όλοι οι άλλοι πολίτες. Συνταγματικά, ενόψη της κατοχύρωσης της στρατιωτικής δικαιοσύνης από το αρ. 96 παρ. 4 και 5, δεν υφίσταται θέμα. Κοινωνικά και πολιτικά όμως, διαφαίνεται μια τάση που επιθυμεί την ενσωμάτωσή της στην κοινή δικαιοσύνη, ούτως ώστε σ'αυτόν τον τομέα οι Ένοπλες Δυνάμεις να μην είναι αυτονομημένες. Είναι πάντως υπερβολικά νωρίς να τεθεί τέτοιο ζήτημα στη χώρα μας, διότι μόλις πριν από λίγα χρόνια κατάφερε η

στρατιωτική δικαιοσύνη ως θεσμός, να κατοχυρώσει στη χώρα μας θεσμικά την ανεξαρτησία της και να αποσαφηνήσει το εύρος της αποστολής της. Ενόψη αυτών, θεωρώ ότι πρόκειται για ένα μεγάλο βήμα, για το οποίο κανείς ακόμη δεν είναι έτοιμος για κάτι τέτοιο στη χώρα μας. Εξάλλου, η στρατιωτική δικαιοσύνη, σήμερα τουλάχιστον, δεν είναι μια «περιθωριακή» δικαιοσύνη, η οποία μέσω της αυτονομίας της να κινείται είτε προς την κατεύθυνση μιας, τρόπον τινά, συναδελφικής αλληλεγγύης, είτε στην παγίωση διαθεσης υπερβολικής αυστηρότητας, κατά την απονομή της. Αντίθετα, η στρατιωτική δικαιοσύνη ελέγχει και τιμωρεί τα εγκλήματα των στρατιωτικών, ενώ παράλληλα, εξασφαλίζει την ελευθερία τους στην βάση μιας δίκαιας δίκης. Παράλληλα, υπάρχουν θέματα τεχνικού ή αμιγώς στρατιωτικού χαρακτήρα στις υποθέσεις με τις οποίες ασχολείται, στις οποίες δύσκολα θα μπορούσε να αντικατασταθεί από τα κοινά για όλους δικαστήρια. Η στρατιωτική δικαιοσύνη επιτελεί μια έλλογη λειτουργία στον χώρο των Ενόπλων Δυνάμεων και πλέον προδιαγράφει όλες της συνθήκες εξασφάλισης των όρων του «φυσικού» δικαστή, με αποτέλεσμα κάθε σκέψη για κατάργησή της να είναι ή να φαίνεται, σ' αυτό το χρονικό σημείο τουλάχιστον, υπερβολική.

Παραπομπές:

- (1). Δαγτόγλου Π. Συνταγματικό Δίκαιο. Ατομικά Δικαιώματα. Τόμος Β. Εκδόσεις Α. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1991, σελ. 1206 και Δημητρόπουλος Α. Συνταγματικά Δικαιώματα. Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου. Τόμος III. Γ' έκδοση, Αθήνα, 2004, σελ. 326.
- (2). Δαγτόγλου Π. ο.π. , σελ. 1207
- (3). Δαγτόγλου Π. ο.π. , σελ. 1208
- (4). Δαγτόγλου Π. ο.π. , σελ. 1208, 1209
- (5). Δαγτόγλου Π. ο.π. , σελ. 1209 και Σπηλιωτόπουλος Ε. Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου. 11η έκδοση. Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2001, σελ. 525
- (6). Δημητρόπουλος Α. ο.π. , σελ. 326 και Δαγτόγλου Π. ο.π. , σελ. 1211
- (7). Δημητρόπουλος Α. ο.π. , σελ. 326 και Δαγτόγλου Π. ο.π. , σελ. 1211
- (8). Δαγτόγλου Π. ο.π. , σελ. 1212
- (9). Δημητρόπουλος Α. Γενική Συνταγματική Θεωρία. Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου. Τόμος Ι. Θ' έκδοση, Αθήνα, 2001, σελ. 190 και επ.
- (10). Δημητρόπουλος Α. Συνταγματικά Δικαιώματα. Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου. Τόμος III. Γ' έκδοση, Αθήνα, 2004, σελ. 326 και Δαγτόγλου Π. ο.π. , σελ. 1213
- (11). Δαγτόγλου Π. ο.π. , σελ. 1215
- (12). Δαγτόγλου Π. ο.π. , σελ. 1224
- (13). Δαγτόγλου Π. ο.π. , σελ. 1225
- (14). Δημητρόπουλος Α. Γενική Συνταγματική Θεωρία. Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου. Τόμος Ι. Θ' έκδοση, Αθήνα, 2001, σελ. 196 και Δαγτόγλου Π. ο.π. , σελ. 1231.

12. Ο ρόλος της πολιτειακής και πολιτικής εξουσίας στις Ένοπλες Δυνάμεις. Το άρθρο 45 του Συντάγματος.

I. Το αρ. 45 του Συντάγματος, ορίζει ότι: « Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας είναι αρχηγός των Ενόπλων Δυνάμεων της Χώρας, που την διοίκησή τους ασκεί η Κυβέρνηση, όπως νόμος ορίζει. Απονέμει επίσης τους βαθμούς, σε όσους υπηρετούν σ' αυτές, όπως νόμος ορίζει». Βάσει λοιπόν του αρ. 45 του Συντάγματος, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας αναγνωρίζεται ως ο Αρχηγός των Ενόπλων Δυνάμεων της Χώρας, ενώ απονέμει και τους βαθμούς σε όσους υπηρετούν σε αυτές. Τυπικά, βέβαια, ορίζεται ως αρχηγός ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, αφού η σχέση του με τις Ένοπλες Δυνάμεις συνήθως εξαντλείται στην συνταγματική του αναγνώριση ως αρχηγού και στην υπογραφή των Π.Δ για τις προαγωγές των αξιωματικών και υπαξιωματικών του στρατεύματος. Άλλωστε, δεν θα μπορούσε να συμβαίνει και διαφορετικά, αφού λογικό είναι την πραγματική διοίκηση των Ενόπλων Δυνάμεων να ασκεί η εκλεγμένη από τον λαό κυβέρνηση, η οποία φέρει και το σχετικό βάρος της ευθύνης.

Τα ανωτέρω, εκ πρώτης όψεως τουλάχιστον, φαίνονται λιτά και ξεκάθαρα. Θα μπορούσαμε αστεειυόμενοι να πούμε, ότι ο Συντακτικός Νομοθέτης τηρήσε, με την θέσπιση της παραπάνω συνταγματικής διάταξης, με θρησκευτική ευλάβεια, αξιόλογα ρητά των αρχαίων ημών προγόνων, όπως το «σοφόν το σαφές» ή το «λακωνίζεῖν ἐστὶ(ν) φιλοσοφεῖν». Όμως τα πράγματα δεν είναι δυστυχώς έτσι, ούτε τόσο απλά.

Το πρόβλημα δημιουργείται κυρίως όχι με την διοίκηση του στρατού από την εκλεγμένη συνταγματικά κυβέρνηση της χώρας, (ξανατονίζω εδώ ότι έτσι πρέπει να γίνεται και έτσι γίνεται), αλλά με την εμμονή των πολιτικών κομμάτων που εναλλάσσονται στη διακυβέρνηση της χώρας, να «ελέγχουν», τρόπον τινά, την υπηρεσιακή, βαθμολογική κυρίως, εξέλιξη των αξιωματικών, με κριτήριο την πολιτική ή και κομματική τους ταυτότητα (χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει ότι τα κόμματα που ποτέ δεν κυβέρνησαν μέχρι τώρα, αν τιμηθούν από τον λαό και κληθούν να αναλάβουν εξουσία δεν θα πράξουν το ίδιο. Άλλωστε, ο καθένας κρίνεται ασφαλέστερα όταν άρχει) . Δυστυχώς στην στρατιωτική ζωή, η εισαγωγή του κριτηρίου της πολιτικής τοποθέτησης είναι μια πραγματική κατάσταση, που δύσκολα θα εξαλειφθεί. Η διαμορφωθείσα κατάσταση, ασφαλώς δεν οφείλεται πλέον σε διώξεις «ανεπιθυμητών» στελεχών, που πλέον δεν υπάρχουν και μόνο ως κατάλοιπα ηθικοπολιτικά βεβαρυμένων εποχών μπορούμε να τα θυμόμαστε, αλλά, στην εξίσου προκλητική επιβίωση μιας πρακτικής που σημάδεψε τον Ελληνικό Στρατό από τις πρώτες στιγμές της ίδρυσής του έως και σήμερα: τις πελατειακές σχέσεις στρατιωτικών και πολιτικών, και μάλιστα στην πιο σύγχρονη και πιο «αισχρή» εκδοχή τους, τον κομματισμό (1). Η σχετική διάταξη, του στρατιωτικού κανονισμού 20 – 1 (αρ. 63 παρ.2 στοιχ. β6), που αναφέρεται στο ζήτημα, μάταια προσπαθεί να ανατρέψει την παγιωμένη αυτή κατάσταση χαρακτηρίζοντας πειθαρχικό παράπτωμα του στρατιωτικού την χρήση πλαγίων μέσων, ενώ και η σχετική διάταξη του Συντάγματος (αρ. 29 παρ.3) που απαγορεύει την εκδήλωση πολιτικής τοποθέτησης στους στρατιωτικούς δεν εφαρμόζεται.

Βέβαια, είναι ελπιδοφόρο το γεγονός ότι το πρόβλημα δεν επηρεάζει πλέον την είσοδο των υποψηφίων στο Σώμα των Αξιωματικών, αλλά μόνο την εξέλιξή τους κατά την στρατιωτική τους σταδιοδρομία. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι το γεγονός αυτό καθεαυτό είναι ασήμαντο, ούτε ότι πρέπει να είμαστε ικανοποιημένοι από την υφιστάμενη κατάσταση. Η ισχύουσα νομοθεσία, αναγνωρίζει

στα αρμόδια όργανα για την επιλογή της στρατιωτικής ηγεσίας, ευρύτατη διακριτική ευχέρεια (2). Η επιλογή του αρχηγού Γ.Ε.ΕΘ.Α από το ΚΥ.Σ.Ε.Α, όπως και οι κρίσεις των ανώτατων αξιωματικών από το Σ.Α.Γ.Ε, γίνεται με κριτήρια ρευστά που τους λείπει έστω και η στοιχειώδης αντικειμενικότητα, ενώ τα δικαστήρια δεν μπορούν να αποτρέψουν αυτού του είδους τις επιλογές. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, είναι το γεγονός ότι ενώ για τα ουσιαστικά προσόντα στις κατ' εκλογήν προαγωγές των ανωτάτων αξ/κών, απαιτείται βαθμός τουλάχιστον 8 με άριστα το 10, η βαθμολογία των εν λόγω αξ/κών στις σχολές από τις οποίες πρέπει προηγουμένως να έχουν αποφοιτήσει (π.χ Σχολή Πεζικού ή Σχολή Πολέμου), αρκεί να είναι 5. Το γεγονός αυτό διευρύνει υπέρμετρα τα περιθώρια της διακριτικής ευχέρειας των συμβουλίων κρίσεων σε βάρος της αντικειμενικότερης αξιολόγησης των αξιωματικών. Πρέπει μάλιστα να ληφθεί υπόψη ότι η προαγωγή νεωτέρων αξιωματικών σ' αυτό το στάδιο, συνεπάγεται την αποστρατεία των αρχαιοτέρων ως «ευδοκίμως τερματισάντων την σταδιοδρομίαν των», ενώ η σχετική κρίση των υποψηφίων για τα ανώτερα αξιώματα, δεν γίνεται συγκριτικά μεταξύ όλων, αλλά αυτοτελώς για τον καθένα!!! (4). Γίνεται λοιπόν αντιληπτό ότι οι, μέσω ΚΥ.Σ.Ε.Α και Σ.Α.Γ.Ε, επιλογές της κάθε κυβέρνησης δεν έχουν το τεκμήριο της αντικειμενικότητας και ασφαλώς αυτό βαρύνει δυσμενώς την εκάστοτε στρατιωτική ηγεσία, ακόμη και αν εκ των πραγμάτων αποτελείται από αξιωματικούς ικανότατους που θα είχαν προαχθεί και στη περίπτωση που η αξιολόγησή τους γινόταν με τον πλέον αντικειμενικό τρόπο.

Υπάρχει εν προκειμένω η άποψη, ότι το ζήτημα δεν μπορεί να τεθεί στο επίπεδο αυτό, διότι ως προς την επιλογή της στρατιωτικής ηγεσίας κάθε κυβέρνηση νομιμοποιείται, ως ένα βαθμό, να επικαλεστεί «την ανάγκη σχέσεως πολιτικής και προσωπικής εμπιστοσύνης» για να εφαρμόσει την πολιτική της στον χώρο των Ενόπλων Δυνάμεων και έτσι δικαιολογούνται κάποιες αποκλίσεις από την αρχή της αξιοκρατίας (Αλιβιζάτος Ν. Τα συνταγματικά δικαιώματα των στρατιωτικών. Σελ. 218 και επ.). Παραγνωρίζει, όμως, η εν λόγω άποψη, ότι η «σχέση πολιτικής και προσωπικής εμπιστοσύνης» δεν δημιουργείται ασφαλώς μέσω της μελέτης του υπηρεσιακού φακέλλου του αξιωματικού, αλλά μέσω της έκφρασης των πολιτικών θέσεων των αξιωματικών σε συγκεκριμένους κομματικούς παράγοντες. Παραγνωρίζει επίσης το γεγονός ότι, σ' αυτό το επίπεδο, όλοι οι αξιωματικοί είναι ικανοί να εφαρμόσουν το εκάστοτε κυβερνητικό πρόγραμμα και κατά συνέπεια είναι άξιοι κάθε πολιτικής και προσωπικής εμπιστοσύνης από τους ασκούντες την εκτελεστική εξουσία. Συνεπώς, τα υπόλοιπα συνιστούν «προφάσεις εν αμαρτίαις». Πρέπει λοιπόν στην ηγεσία να ανέρχεται ο αξιωματικός, που συγκριτικά με τους υπόλοιπους, υπερέχει τόσο στα ουσιαστικά, όσο και στα τυπικά προσόντα. Ως μόνο λόγο που μπορεί να συνιστά εξαίρεση από αυτή την πρακτική, θεωρώ πως πρέπει να είναι η έκφραση, με λόγο ή πράξη από τον κρινόμενο αξιωματικό, αντίθεσης απέναντι στη δημοκρατική αρχή, όπως αυτή καθιερώνεται από το Σύνταγμα των Ελλήνων. Κανένας άλλος λόγος δεν μπορεί να στερεί από τις Ενοπλες Δυνάμεις την βέλτιστη ηγεσία. Εξάλλου, δεν μπορούμε να έχουμε και τέτοιες πολυτέλειες, ειδικά αν αναλογιστούμε ποιούς έχουμε γείτονες και τι ανακατατάξεις συμβαίνουν στις χώρες με τις οποίες γειτνιάζουμε.

II. Το ζήτημα που αναλύουμε, αποκτά ακόμη μεγαλύτερες διαστάσεις στην αμέσως κατώτερη βαθμίδα της ιεραρχίας των αξιωματικών. Εδώ μάλιστα, μπορεί ένας, καθόλα άξιος και συνετός, άνθρωπος να βρεθεί από την μια στιγμή στην άλλη, στο σπίτι του, χωρίς να προλάβει να συνειδητοποιήσει τι έγινε, αφού η κρίση των αξ/κών από ανώτερο σε ανώτατο, ήτοι από συνταγματάρχη σε ταξίαρχο, γίνεται μόνο κατ' εκλογή και μόνο αν κενωθούν οργανικές θέσεις.

Οι συγκεκριμένες κρίσεις είναι πολύ σημαντικές διότι, για κάθε ικανό και καταρτισμένο επαγγελματικά αξιωματικό με ομαλή σταδιοδρομία και σε μια ηλικία που διανοητικά βρίσκεται στο ανώτατο σημείο της ωριμότητας και των διοικητικών του ικανοτήτων, είναι τουλάχιστον ανάρμοστο και άδικο να τερματιστεί η σταδιοδρομία του, επειδή δεν μερίμνησε να έχει ισχυρούς πολιτικούς δεσμούς και συμμορφώθηκε με τις επιταγές του Συντάγματος, των νόμων και των στρατιωτικών κανονισμών.

Μέχρι και τον βαθμό του συνταγματάρχη, και τους αντίστοιχους βαθμούς των άλλων κλάδων, κάθε αξιωματικός προάγεται στον επόμενο βαθμό κατ' αρχαιότητα και χωρίς να υπάρχει κενή οργανική θέση. Αρκεί να έχουν συμπληρώσει έναν ορισμένο χρόνο στο βαθμό που κατέχουν ή συνολικά στο στράτευμα. Από εκεί και πέρα όμως παραισφύουν υποκειμενικά κριτήρια, τα οποία, στη συνείδηση των πολιτών τουλάχιστον, έχουν παρερμηνευθεί, ως αμιγώς πολιτικά ακόμη και αν δεν είναι τέτοια στην πραγματικότητα. Ας δούμε όμως τί ακριβώς συμβαίνει:

Καταρχήν πρέπει να τονίσουμε ότι αποφασίζουν όργανο είναι, εν προκειμένω, το αρμόδιο για κάθε κλάδο Ανώτατο Συμβούλιο Κρίσεων, το οποίο προεδρεύεται από τον αντίστοιχο Αρχηγό και αποτελείται από ανώτατους αξιωματικούς του κάθε κλάδου, που όλοι τους έχουν προαχθεί με βάση αποφάσεις του ΚΥ.Σ.Ε.Α ή του Σ.Α.Γ.Ε, οργάνων δηλ. που το ένα είναι κυβερνητικό, ενώ το άλλο απηχεί κυβερνητικές απόψεις (τουλάχιστον κατά τεκμήριο και πάντα σύμφωνα με τα προεκτεθέντα).

Από αυτό το σημείο και μετά, οφείλουμε να επισημάνουμε τα εξής:

- Σύμφωνα με τον νόμο (αρ. 16 παρ.2 ν.δ 178/1969), «η προσωπική αντίληψη των μελών του συμβουλίου για τον κρινόμενο, μαζί με τις εκθέσεις ικανότητας και τα λοιπά στοιχεία του φακέλου, αποτελεί κριτήριο για την αξιολόγηση των ουσιαστικών προσόντων του». Γίνεται λοιπόν σαφές, το πόσο εύκολο είναι να παραισφύσουν υποκειμενικές και, φυσικά, άδικες κρίσεις από τη στιγμή που η προσωπική αντίληψη των μελών του Συμβουλίου, βαρύνει όσο και οι εκθέσεις ικανότητας μαζί με τα υπόλοιπα στοιχεία του υπηρεσιακού φακέλου, ο οποίος συνιστά, είτε θέλουν κάποιοι να το παραδεχθούν, είτε όχι, τον καθρέφτη της υπηρεσιακής πορείας του κάθε αξιωματικού.
- Στις εκθέσεις ικανότητας υπάρχουν πάνω από σαράντα ουσιαστικά προσόντα, τα οποία είναι καταταγμένα σε επτά κατηγορίες, ήτοι: σωματικά, διανοητικά, ηθικά, ψυχικά, διοικητικά, επαγγελματικά και ειδικά (5). Όλα αυτά, πρέπει να έχουν βαθμολογηθεί τουλάχιστον με βαθμό οκτώ, με άριστα το δέκα, διότι σε διαφορετική περίπτωση δεν μπορεί ο υποψήφιος προς κρίση αξιωματικός να προαχθεί στους ανώτατους βαθμούς της στρατιωτικής ιεραρχίας. Δεν μπορεί μάλιστα να προαχθεί στις ανώτατες θέσεις, αν δεν έχει βαθμολογηθεί με βαθμό οκτώ ακόμη και σε ένα μόνο από τα σαράντα περίπου ουσιαστικά κριτήρια. Μέχρι εδώ, όλα βαίνουν καλά. Από εδώ και πέρα όμως, συμβαίνει το εξής τραγελαφικό: ο νομοθέτης χρησιμοποιεί, με σκοπό να ορίσει τα περιβόητα αυτά ουσιαστικά προσόντα, όρους που είναι εξαιρετικά ρευστοί και γενικοί, κατά τρόπο τέτοιο, ούτως ώστε να αφήνονται στους κρίνοντες τεράστια περιθώρια για υποκειμενικές κρίσεις. Πιο συγκεκριμένα, χρησιμοποιεί όρους όπως : «νοημοσύνη», «κρίση», «κύρος», «σεμνότητα» για τα προσόντα, και «αρριβισμός», «επηρεασμός από το περιβάλλον του», «κακή διεύθυνση της οικογενείας του» κ.τ.λ για τα ελλωτάματα. Κατά συνέπεια, δίδεται η δυνατότητα στους κρίνοντες, να κρίνουν τον υποψήφιο προς προαγωγή αξιωματικό κατά το δοκούν (6).

Από τα ανωτέρω εκτεθέντα, συνάγεται ότι, ενώ ως και τον βαθμό του συνταγματάρχη και τους αντίστοιχους βαθμούς για τους λοιπούς κλάδους, η σταδιοδρομία και οι προαγωγές των αξιωματικών εξελίσσονται κανονικά και αξιοκρατικά, δεν συμβαίνει, κατά τεκμήριο πάντα, το ίδιο από τον βαθμό του συνταγματάρχη και πάνω. Η προαγωγή στους ανώτατους βαθμούς του στρατεύματος και αργότερα η περαιτέρω εξέλιξη των προαχθέντων, είναι συνάρτηση παραγόντων που, κατά το λαϊκό αίσθημα τουλάχιστον, λίγη σχέση έχουν με τα προσόντα, την επαγγελματική συνείδηση και, στο κάτω κάτω, με την επάρκεια των αξιωματικών. Θα λέγαμε ότι είναι ηθικά άδικο και νομικά απαράδεκτο, ως αντίθετο στην αρχή της αξιοκρατίας, να βαρύνουν τις προαγωγές των αξιωματικών τέτοιου είδους κριτήρια και μάλιστα στο τελευταίο και υπευθυνότερο στάδιο της σταδιοδρομίας τους.

Ενώ λοιπόν το αρ. 45 του Συντάγματος λιτά και απέρριπτα, διαχωρίζει και ταυτόχρονα καθορίζει τον ρόλο της πολιτειακής και της εκτελεστικής εξουσίας στο στράτευμα, υπάρχουν τα προαναφερθέντα προβλήματα, εξαιτίας του τρόπου με τον οποίο επεμβαίνει η εκτελεστική εξουσία, που αποδυναμώνουν το ίδιο το αξίωμα των Ενόπλων Δυνάμεων. Όσο λοιπόν και αν δεν μπορεί να τεθεί θέμα, όσον αφορά την παρέμβαση της κυβέρνησης (αλοίμονο αν σε μια δημοκρατική κοινωνία, η δημοκρατικά εκλεγμένη κυβέρνηση δεν μπορεί να διοικεί τις Ένοπλες Δυνάμεις και να ορίζει την ηγεσία τους), μπορεί ασφαλώς, και πρέπει να τεθεί θέμα αλλαγής του τρόπου επιλογής της στρατιωτικής ηγεσίας από την εκάστοτε κυβέρνηση.

Παραπομπές:

- (1). Αλιβιζάτος Ν. Η Συνταγματική Θέση των Ενόπλων Δυνάμεων. Π. Δικαιώματα και Υποχρεώσεις των Στρατιωτικών. Εκδόσεις Α. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1992, Σελ. 111 – 113
- (2). Αλιβιζάτος Ν. ο.π. , σελ. 217
- (3). Αρ. 1, παρ. 2 του ν.δ 166/1974, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 1 ν. 920/1979.
- (4). ΣτΕ 944/1969
- (5). Αρ. 20 παρ. 1α, σε συνδιασμό με το αρ. 17 ν.δ 178/1969
- (6). Αλιβιζάτος Ν. ο.π. , σελ. 222.

13. Το άρθρο 120 παρ. 2 και 4 του Συντάγματος. Οι Ένοπλες Δυνάμεις και ο ρόλος τους στα πλαίσια της ακροτελεύτιας διάταξης του Συντάγματος.

Ι. Σύμφωνα με το άρθρο 120 παρ.2 του Συντάγματος, «ο σεβασμός στο Σύνταγμα και τους Νόμους που συμφωνούν με αυτό και η αφοσίωση στην Πατρίδα και την Δημοκρατία, αποτελούν υποχρέωση όλων των Ελλήνων». Με την παράγραφο αυτή, το ίδιο το Σύνταγμα υποχρεώνει τους Έλληνες να σέβονται το σύνταγμα και τους νόμους που συναύδουν με αυτό, καθώς και να είναι αφοσιωμένοι στην Πατρίδα και στο δημοκρατικό πολίτευμα.

Θα λέγαμε πως ο Συντακτικός Νομοθέτης, θέτει ως όριο στην δραστηριότητα του καθενός το Σύνταγμα, τους νόμους και την αφοσίωση προς την Πατρίδα και το πολίτευμα. Προκύπτουν, άραγε, από την συγκεκριμένη ρύθμιση κάποια χαρακτηριστικά που, κατά το Σύνταγμα, οφείλει να αποκτήσει ο Έλληνας πολίτης; φρονώ πως το ερώτημα είναι, σ' αυτή την περίπτωση, καθαρά ρητορικό. Ο Έλληνας πολίτης οφείλει να συγκεντρώνει στο πρόσωπό του συγκεκριμένα χαρακτηριστικά στοιχεία, τα οποία να τον εξειδικεύουν ως Έλληνα. Αυτά τα στοιχεία, με βάση στην παράγραφο 2 του αρ. 120 του Συντάγματος, είναι τα εξής:

- Να σέβεται και να τηρεί το Σύνταγμα και τους συναύδοντες με αυτό νόμους, ως προϋπόθεση της συμβίωσης όλων μας σε μια οργανωμένη κοινωνία. Απαραίτητη προϋπόθεση είναι να γνωρίζει κανείς το Σύνταγμα. Δεν υποστηρίζω ότι οφείλουν οι Έλληνες να εντρυφήσουν στο Σύνταγμα. Οφείλουν όμως να γνωρίζουν τις σημαντικότερες διατάξεις του και τις βασικές δικαιοκρατικές αρχές του. Βέβαια, τα ανωτέρω δεν μπορεί να συνιστούν ιδιωτική και μόνο υπόθεση. Φρονώ, ότι το κράτος οφείλει να μεριμνήσει, μέσω της παρεχόμενης παιδείας, για την διδασχία αυτών των αρχών στους Έλληνες πολίτες από την σχολική τους κιάλας ηλικία. Να οργανωθεί η διδασχία των βασικών αρχών του Συντάγματος και τον νόμων στα σχολεία, ούτως ώστε να τις γνωρίσει ο Έλληνας, και να του δοθεί η δυνατότητα να τις σεβαστεί.
- Να είναι αφοσιωμένος στην Πατρίδα του, να την αγαπά. Η ταπεινή μου άποψη, είναι πως για να έχει κάποιος την δυνατότητα να αγαπήσει την Πατρίδα του, να είναι Έλληνας και όχι φιλέλληνας, όπως καταντήσαμε οι περισσότεροι από εμάς σήμερα (γιατί πράγματι περί κατάντιας πρόκειται), πρέπει πριν και πάνω απ' όλα να γνωρίζει την ιστορία της Πατρίδας μας και του λαού μας. Όποιος δεν γνωρίζει ιστορία, δεν μπορεί να αγαπά την Πατρίδα. Γι' αυτόν, η Πατρίδα μετατρέπεται από αξία σε λέξη. Επειδή λοιπόν είναι ιστορικά διαπιστωμένο, ότι οι λαοί που δεν γνωρίζουν την ιστορία τους, κάποια στιγμή παύουν να υπάρχουν, χάνοντας και την κρατική τους υπόσταση, πρέπει οι Έλληνες να διδασχθούν την ιστορία τους. Όχι αποσπασματικά και με αυτή την ανόητη απάλειψη τραγικών στιγμών της ιστορίας μας (εννοώ εδώ, ότι δεν διδασχθήκαμε τίποτα περί εμφυλίου κατά την διάρκεια της επανάστασης του 1821, ούτε για τον εμφύλιο που ακολούθησε την γερμανική κατοχή), αλλά ουσιαστικά και κατά τον προσήκοντα αντικειμενικό τρόπο. Υπερίσχυσε, εν προκειμένω, η άποψη ότι τα γεγονότα αυτά δεν πρέπει να διδάσκονται για να λάβει τέλος το μίσος που δημιούργησαν ανάμεσά μας μέσω της λησμοσύνης. Εν μέρει, η άποψη αυτή είναι σωστή, υπό την έννοια ότι κάποια στιγμή πρέπει να ομονοήσουμε ως έθνος και, ομολογουμένως, το καταφέραμε σε ένα μεγάλο βαθμό. Είναι λάθος όμως η άποψη ότι πρέπει να μην διδάσκονται αυτά τα γεγονότα για να ξεχασθούν, όπως είναι λανθασμένη και η άποψη που υποστηρίζει τον αντιεπιστημονικό και ανιστόριτο εξωραϊσμό των βιβλίων ιστορίας, για να ξεχαστεί η αντι-

κειμενική πραγματικότητα και να γίνουμε «φίλοι» με λαούς που ως τώρα μόνο ως εχθρούς μας αντιμετωπίσαν. Αυτές οι «θεωρίες» που δυστυχώς υπερίσχυσαν, είναι λανθασμένες, διότι αν αυτά τα γεγονότα δεν διδάσκονται, με σκοπό να ξεχαστούν, μοιραία θα επαναληφθούν. Πρέπει να τα διδασκόμαστε, για να εντοπίσουμε τα λάθη που μας οδήγησαν σ'αυτές τις καταστάσεις και έπειτα να βρούμε την ψυχική δύναμη να συγχωρήσουμε και να ξεχάσουμε μόνο τις δυσάρεστες συνέπειες των λαθών μας, τις τραγικές καταστάσεις στις οποίες αυτά μας οδήγησαν, και όχι τα ίδια μας τα λάθη. Ας φροντίσει λοιπόν η Πατρίδα να διδάξει ιστορία στα παιδιά της, και έπειτα αυτά θα της είναι αφοσιωμένα.

- Να είναι αφοσιωμένος στη Δημοκρατία, στο Δημοκρατικό Πολίτευμα. Πως όμως να είναι πραγματικά δημοκρατικός ο Ελληνικός Λαός όταν, στην μεγάλη του πλειοψηφία, δεν γνωρίζει την έννοια και τα όρια της Δημοκρατίας μας; Πώς να την εκτιμήσει και να της αφοσιωθεί; και εδώ το κράτος οφείλει, μέσω της παρεχόμενης παιδείας, να παίξει καταλυτικό ρόλο, μεριμνώντας για την ουσιαστική διδασχή των στοιχείων του δημοκρατικού μας πολιτεύματος στα σχολεία. Άλλωστε, κανείς δεν γεννήθηκε δημοκράτης. Δημοκράτης γίνεται κανείς στην πορεία της ζωής του, μαθαίνοντας, αποκτώντας εμπειρίες και έχοντας την δύναμη να επιβληθεί στον εαυτό του.

Το παραπάνω τμήμα της παρούσας εργασίας είναι, ασφαλώς, «μη αρκούντως επιστημονικά τεκμηριωμένο». Ίσως κινείται περισσότερο στη σφαίρα της φιλοσοφίας, παρά στη σφαίρα της νομικής επιστήμης. Αποτελεί όμως κατάθεση ψυχής και παράλληλα προβληματισμό ενός νέου ανθρώπου που έχει την τιμή και την τύχη να είναι φοιτητής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Πανεπιστήμιο όμως, σημαίνει έρευνα, προβληματισμό, και ο προβληματισμός είναι το πρώτο βήμα που κάνουμε, στην προσπάθεια που καταβάλλουμε να γίνουμε «Άνθρωποι». Γι' αυτούς τους λόγους λοιπόν, θεωρώ ότι έχει θέση στα πλαίσια της παρούσας εργασίας.

II. Όσον αφορά την ακροτελεύτια διάταξη του συντάγματός μας, την παρ. 4 του άρθρου 120, οφείλουμε, καταρχήν, να τονίσουμε ότι αποτελεί την πεμπτουσία των δικαιοπολιτικών αρχών του Συντάγματος μας. Πρόκειται για διάταξη που δεν απαντάται σε κανένα σύνταγμα κάποιας άλλης χώρας και οφείλει την ύπαρξή της στον πατριωτισμό και την πίστη στη δημοκρατία του γεροϋσιαστή, κατά την επανάσταση της 3ης Σεπτεμβρίου του 1843, Γ. Μανσόλα. Αυτός ήταν ο άνθρωπος που πρότεινε στην συντακτική επιτροπή του Συντάγματος, μετά την επανάσταση Λαού και Στρατού κατά της απολυταρχίας του Όθωνα, να «αφιερωθεί το παρόν Σύνταγμα εις τον πατριωτισμό των Ελλήνων».

Σήμερα, η διατύπωση της παρ. 4 του άρθρου 120 Σ, έχει ως εξής: « η τήρηση του Συντάγματος, επαφίεται στον πατριωτισμό των Ελλήνων, που δικαιούνται και υποχρεούνται να αντιστέκονται με κάθε μέσο εναντίον οποιουδήποτε επιχειρεί να το καταλύσει με τη βία». Η τήρηση του Συντάγματος, επαφίεται στους Έλληνες. Οι Έλληνες είναι αυτοί που πρώτα αποδέχονται το Σύνταγμα, και έπειτα αναλαμβάνουν το καθήκον να το τηρήσουν και, αν χρειαστεί, να το υπερασπίσουν ενάντια σε οποιονδήποτε επιχειρεί βίαια να το καταλύσει.

Είναι σαφές, ότι η αντίσταση επιτρέπεται μόνο στην ακραία περίπτωση της βίαιης προσπάθειας για την κατάλυση του Συντάγματος, και μάλιστα με κάθε μέσο. Συνάγεται, λοιπόν, από την ίδια την συνταγματική διάταξη, ότι οι Έλληνες έχουν το δικαίωμα και την υποχρέωση να υπερασπίσουν το Σύνταγμα ακόμη και ένοπλα, σε κάθε παρόμοια περίπτωση. Προϋπόθεση, είναι να επιχειρηθεί η, με

«δυναμικό» τρόπο, κατάλυση του Συντάγματος. (π.χ ένοπλη απόπειρα πραξικοπήματος) (1).

Θα πρέπει όμως σ' αυτό το σημείο να μας απασχολήσει και το εξής ζήτημα: αν υφίσταται κατάλυση του Συντάγματος και σε περίπτωση συστηματικής και βαρείας προσβολής του πυρήνα των ατομικών δικαιωμάτων από την νόμιμη και δημοκρατικά εκλεγμένη κυβέρνηση της χώρας, ενώ σε περίπτωση καταφατικής απάντησης, πρέπει να απαντηθεί το εξής ερώτημα: με τρόπο μπορούμε να υπερασπίσουμε το Σύνταγμα σε μια τέτοια περίπτωση;

Καταρχήν, στο πρώτο ερώτημα φρονώ ότι οφείλουμε να απαντήσουμε καταφατικά. Κατάλυση του Συντάγματος πρέπει να θεωρηθεί ότι υπάρχει και στην περίπτωση που η νόμιμη κυβέρνηση προβαίνει σε συστηματική και βαρεία προσβολή του πυρήνα των ατομικών δικαιωμάτων. Όμως σ'αυτήν την περίπτωση, δεν τηρείται ο όρος που θέτει το ίδιο το σύνταγμα, αναφορικά με την βίαιη κατάλυσή του, προκειμένου να επιτραπεί η ένοπλη αντίσταση για την προστασία του. Σ'αυτή την περίπτωση, επιτρέπεται, ασφαλώς, η εκδήλωση αντίστασης, όχι όμως ένοπλα. Αντίθετα, μπορούν να χρησιμοποιηθούν μέσα πολιτικής πίεσης προς την κυβέρνηση, όπως π.χ απεργίες, διαδηλώσεις, πολιτική ανυπακοή κ.τ.λ.

III. Σ'αυτό το σημείο, οφείλουμε να εξετάσουμε και το ρόλο των Ενόπλων Δυνάμεων στα πλαίσια της ακροτελεύτιας διάταξης του Συντάγματος. Με μια πρώτη ματιά, φαίνεται παράλογη ακόμη και η ύπαρξη κάποιου ρόλου τους αναφορικά με την διάταξη του αρ. 120 παρ. 4 του Συντάγματος και αυτό είναι φυσικό. Οι Ένοπλες Δυνάμεις δεν είναι, και ούτε θα μπορούσαν να είναι άλλωστε, ο εγγυητής για την τήρηση του Συντάγματος. Αυτός ο ρόλος επιφυλάσσεται από το Σύνταγμα για τον λαό. Εξάλλου, ακόμη και η απλή διατύπωση μιας τέτοιας θεωρίας θα ήταν παράλογη, ενόψη των δικαιιοπολιτικών αρχών του Συντάγματός μας. Τι ρόλο, λοιπόν, μπορεί να παίζουν οι Ένοπλες δυνάμεις εν προκειμένω;

Αναντίρρητα, ο μεγάλος κίνδυνος για τυχόν συνταγματική εκτροπή και βίαιη κατάλυση του Συντάγματος, προέρχεται από όποιον φέρει όπλα και διαθέτει την οργάνωση, άρα και την δυνατότητα, να πράξει κάτι τέτοιο. Παρόμοιο παράγοντα στη χώρα μας, και σε κάθε χώρα άλλωστε, συνιστούν οι Ένοπλες Δυνάμεις. Το ζήτημα δεν είναι καθαρά θεωρητικό. Έχει και μεγάλη πρακτική σημασία, ιδίως αν λάβουμε υπόψη μας ότι, την 21η Απριλίου 1967, ομάδα επίορκων αξιωματικών στασίασε και επέβαλλε στρατιωτική δικτατορία, παραμερίζοντας την νόμιμη κυβέρνηση της χώρας με την δύναμη των όπλων.

Τί οφείλουν λοιπόν να πράξουν οι Ένοπλες Δυνάμεις σε περίπτωση επανάληψης μιας τέτοιας περίπτωσης; επιβάλλεται, άραγε, από το Σύνταγμα ή και από τον νόμο η ανάμειξή τους σε μια τέτοια περίπτωση, προκειμένου να καταστείλουν ενδεχόμενη απόπειρα πραξικοπήματος από επίορκους στρατιωτικούς;

Καταρχήν, η ακροτελεύτια διάταξη του Συντάγματος απευθύνεται στους Έλληνες, δηλ. και στους στρατιωτικούς. Η τήρηση του Συντάγματος επαφίεται και στον δικό τους πατριωτισμό και φυσικά και αυτοί δικαιούνται και υποχρεούνται να υπερασπίζονται το σύνταγμα με κάθε μέσο, ακόμη και ένοπλα, εναντίον οποιουδήποτε επιχειρεί να το καταλύσει με τη βία. Συνταγματικά, λοιπόν, οι στρατιωτικοί δικαιούνται και υποχρεούνται να κινηθούν ενόπλως σε μια παρόμοια περίπτωση, προκειμένου να υπερασπίσουν το σύνταγμα από τους στασιαστές. Επιτρέπεται όμως η ολοκληρωτική επέμβαση των Ενόπλων Δυνάμεων, σε μια παρόμοια περίπτωση, συνολικά ως θεσμός; Φρονώ ότι το Σύνταγμα, αν και δεν

ορίζει ρητά κάτι τέτοιο, επιβάλλει την ευθεία ανάμειξη των Ενόπλων Δυνάμεων με σκοπό την προστασία του Συντάγματος, μέσω των δικαιοκρατικών του αρχών.

Η ανωτέρω άποψη όμως, καθίσταται νομικά ασφαλέστερη, αν παράλληλα τεκμηριωθεί και με βάση τις διατάξεις του Στρατιωτικού Ποινικού Κώδικα, αναφορικά με το έγκλημα της στάσης (αρ. 46 παρ.1 Σ.Π.Κ), την παράλειψη καταστολής στάσης (αρ. 50 παρ. 1 και 2 Σ.Π.Κ), καθώς και την διάταξη του άρθρου 5 παρ. 4 του Σ.Π.Κ (έννοιες όρων του Κώδικα) και την διάταξη του άρθρου 6 παρ. 2 του ίδιου νομοθετήματος.

Ειδικότερα, το αρ. 46 παρ.1 του στρατιωτικού ποινικού κώδικα, ορίζει ότι «σε κατάσταση ένοπλης στάσης βρίσκονται οι στρατιωτικοί όταν, τρεις ή περισσότεροι ενωμένοι, ενώ τελούν υπό τα όπλα ή λαμβάνουν χωρίς άδεια τα όπλα, βιαιοπραγούν κατά προσώπων ή προβαίνουν σε καταστροφή πραγμάτων ή διαταράσσουν την κοινή ειρήνη και αρνούνται να υπακούσουν σε πρώτη πρόσκληση των αρχηγών τους ή σε κάποιο πρόσωπο από τα ασκούνται την εκτελεστική εξουσία σύμφωνα με το αρ. 26 παρ.2 του Συντάγματος, ή καθιστούν με οποιονδήποτε τρόπο αδύνατο σε αυτούς να απευθύνουν τέτοια πρόσκληση». Είναι σαφές ότι η διάταξη περιλαμβάνει και την περίπτωση απόπειρας πραξικοπήματος από ομάδα στρατιωτικών. Σε μια τέτοια περίπτωση, λοιπόν, οι επίδοξοι πραξικοπηματίες χαρακτηρίζονται καταρχήν ως στασιαστές από τον στρατιωτικό ποινικό κώδικα. Στη συνέχεια, με την παράγραφο 2 του ίδιου άρθρου, ο στρατιωτικός ποινικός νόμος ορίζει τις ποινές για μια τέτοια περίπτωση. Θάνατος ή ισόβια κάθειρξη για τους αρχηγούς και τους υποκινητές και ισόβια κάθειρξη ή κάθειρξη τουλάχιστον 10 ετών για τους λοιπούς στασιαστές.

Παράλληλα, το αρ. 5 παρ.4 του στρατιωτικού ποινικού νόμου, ορίζει ότι «ως εχθρός θεωρούνται και οι ένοπλοι στασιαστές» ενώ το αρ 6 παρ.2 του ίδιου νομοθετήματος ορίζει ότι «η περίοδος ένοπλης στάσης, θεωρείται πολεμική περίοδος». Σαφώς συνάγεται από τα ανωτέρω εκτεθέντα, ότι σε μια τέτοια περίπτωση, οι Ένοπλες Δυνάμεις οφείλουν να αντιμετωπίσουν τους στασιαστές όπως ακριβώς τον εχθρό σε πολεμική περίοδο, και κατά συνέπεια είναι επιτρεπτή η, εκ των πραγμάτων επιβεβλημένη, αντιμετώπιση των στασιαστών με τα όπλα και με την αποφασιστικότητα που θα αντιμετώπιζαν τον εχθρό.

Τέλος, το αρ. 50 παρ. 1 ορίζει ποινές για τον αξιωματικό που γνώριζε ή ήταν παρών στη στάση στρατιωτικών και δεν έπραξε ότι μπορούσε για να την καταστείλει ή να εμποδίσει την επέκτασή της, ενώ η παρ. 2 του ίδιου άρθρου ορίζει τις ποινές για τον στρατιωτικό αρχηγό σε παρόμοια περίπτωση παράλειψης.

Οι Ένοπλες δυνάμεις λοιπόν, υποχρεούνται σε περίπτωση απόπειρας επιβολής στρατιωτικού πραξικοπήματος να επέμβουν ένοπλα και με την δέουσα αποφασιστικότητα για την προστασία του Συντάγματος, τόσο από το ίδιο το Σύνταγμα (γενικές δικαιοκρατικές αρχές), όσο και από τον στρατιωτικό ποινικό κώδικα (αρ. 46 παρ. 1 και 2, αρ. 50 παρ.1 και 2, αρ. 5 παρ. 4 και αρ. 6 παρ.2).

Παραπομπές:

(1). Δημητρόπουλος Α. Πρακτικά Θέματα Συνταγματικού Δικαίου. Γενική Θεωρία – Οργανωτικό Μέρος. Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσ/νίκη, 2004, σελ. 25.

14. Η αναθεώρηση του Αμυντικού Δόγματος, ο νέος ρόλος των Ενόπλων Δυνάμεων, και η δικαιοπολιτική προσέγγισή τους. (Αντί Επιλόγου).

Ι. Κλείνοντας την εργασία, φρονώ ότι είναι σκόπιμο να καταθέσω τις απόψεις μου για ένα κρίσιμο θέμα, που αφορά τις Ένοπλες Δυνάμεις και την σημερινή τους θέση έναντι του δικαιοπολιτικού μας συστήματος. Το θέμα αφορά την αναθεώρηση του επίσημου αμυντικού δόγματος της χώρας, που ουσιαστικά σημαίνει την ανάμειξη των Ενόπλων Δυνάμεων σε καθήκοντα πολύ ευρύτερα από τον φυσιολογικό τους ρόλο, ως φρουρό των συνόρων και της εξωτερικής ασφάλειας της χώρας.

Οι Ολυμπιακοί Αγώνες έγιναν αφορμή για την επέκταση των καθηκόντων του στρατού και σε ζητήματα εσωτερικής ασφάλειας, φοβούμαι όμως ότι αυτή η εκτροπή δεν αποτελεί ένα συγκυριακό ανώδυνο φαινόμενο. Αυτό, διότι η ουσιαστική έξοδος του στρατού από τους στρατώνες του έχει ξεκινήσει εδώ και χρόνια, με την αναθεώρηση του επίσημου αμυντικού δόγματος της χώρας.

Μέχρι πριν λίγα χρόνια αποτελούσε πολιτική της εκάστοτε κυβέρνησης η «επιστροφή του στρατού στους στρατώνες του» και ο αποκλεισμός οποιασδήποτε ανάμειξής του σε ζητήματα εσωτερικής ασφάλειας. Η επιλογή αυτή αποτυπώθηκε χαρακτηριστικά και στις δικαστικές αποφάσεις με τις οποίες επιχειρήθηκε η λεγόμενη «αποχουντοποίηση». Ενώ οι βασανιστές της δικτατορίας που ήταν αστυνομικοί (Μπάμπαλης, Μάλιος κ.τ.λ), ουσιαστικά αθώωθηκαν με εικονικές ποινές φυλάκισης λίγων μηνών, οι βασανιστές της χούντας που είχαν την ιδιότητα του στρατιωτικού (π.χ Θεοφιλογιαννάκος, Χατζηζήσης) τιμωρήθηκαν με πολύχρονες καθείρξεις και κλείστηκαν στον Κορυδαλλό. Το μήνυμα από την πλευρά της πολιτικής εξουσίας, ήταν σαφές: αν η βίαιη ανάκριση των «εσωτερικών εχθρών» από τα Σώματα Ασφαλείας συνιστά απλώς «υπέρβαση» των καθηκόντων τους, οι στρατιωτικοί δεν έχουν καμία δουλειά να ανακατεύονται σε ζητήματα αυτού του είδους.

Αποτέλεσμα αυτής της «προειδοποίησης» της τότε κυβέρνησης Κ. Καραμανλή, ήταν η παγίωση της δημοκρατικής αυτής τακτικής από το 1974 και εντεύθεν, καθώς και η προστασία του πολιτεύματος από τις ενδεχόμενες εθνοσωτήριες εμπνεύσεις ορισμένων, οι οποίοι ενδημούσαν στον Ελληνικό Στρατό μέχρι και πριν λίγα χρόνια.

Αντίθετα, η σημερινή «θεσμική» στρατιωτικοποίηση συμβαδίζει με μια ανάλογη τάση στις περισσότερες αναπτυγμένες δυτικές κοινωνίες, με πρωτοπόρο τις Η.Π.Α (1). Το ωραίο στην όλη υπόθεση, είναι ότι το φαινόμενο που παρατηρείται στις μέρες μας δεν έχει τα χαρακτηριστικά μιας ενδεχόμενης αναχρονιστικής οπισθοδρόμησης τύπου παπαδοπουλικής «Ελλάδος των Ελλήνων Χριστιανών», με την ευθεία ανάμειξη του στρατού στην διακυβέρνηση της χώρας, αλλά μιας εκσυγχρονιστικής απάντησης στα προβλήματα του μέλλοντος. Ο στρατός δεν αναλαμβάνει πλέον την διακυβέρνηση της χώρας για να την «σώσει», αλλά αναγκάζεται από τους ηγετικούς πολιτικούς μηχανισμούς της σύγχρονης θωρακισμένης Δημοκρατίας μας να επιβάλλει την εσωτερική ευταξία και ασφάλεια, παίζοντας ένα ρόλο που δεν του ταιριάζει, αλλά και, πολύ περισσότερο, δεν του ανήκει, τουλάχιστον με βάση τις δικαιοπολιτικές αρχές του Συντάγματος μας (2).

Η θεωρητική κατασκευή της ανάγκης να ανατεθεί η αντιμετώπιση του «εσωτερικού εχθρού» των δυτικών Δημοκρατιών στις Ένοπλες Δυνάμεις τους, γεννήθηκε μετά τις νεανικές εξεγέρσεις του 1968. Ο πρώτος θεωρητικός αυτού του ιδεολογήματος, ήταν ένας Βρετανός στρατηγός με λαμπρές επιδόσεις στην σφαγή ιθαγενών πληθυσμών που διεκδικούσαν την ανεξαρτησία τους στις, ανά τον κόσμο,

αποικίες της Μεγάλης Βρετανίας. Εφευρέτης του όρου «συγκρούσεις χαμηλής έντασης», ο σερ (προφανώς ως αναγνώριση των υπηρεσιών του!!!) Φράνκ Κίτσον, διατύπωσε την θεωρία ότι ο πόλεμος ως σύνολο, αποτελεί μια κλίμακα με τέσσερα διαφορετικά σκαλοπάτια: «υπονόμευση» (subversion), «εξέγερση» (insurgency), «συμβατικό» ή «περιορισμένο» πόλεμο και «ολοκληρωτικό» πόλεμο (βλ. το σύγγραμμά του με τίτλο «The warfare as a whole», σελ. 13 έως 18). Η καινοτομία της προσέγγισης του, βρίσκεται στο πρώτο «σκαλοπάτι» της κλίμακας. Ως «υπονόμευση», ορίζεται η «χρήση, από ένα τμήμα του λαού μιας χώρας, παράνομων μέσων, τα οποία βέβαια δεν φτάνουν μέχρι τη χρήση όπλων, με σκοπό την ανατροπή των κυβερνήσεων ή τον εξαναγκασμό τους να κάνουν πράγματα που δεν θέλουν». Ως τέτοια παράνομα μέσα, κατονομάζονται η χρήση πολιτικής και οικονομικής πίεσης, οι απεργίες, οι διαδηλώσεις και η προπαγάνδα. « Αν και οι Βρετανοί προτιμούν να χρησιμοποιούν τις μυστικές υπηρεσίες και την αστυνομία για την αντιμετώπιση της υπονόμευσης στο εσωτερικό του Ηνωμένου Βασιλείου, δεν σημαίνει ότι η υπονόμευση και η αντιμετώπισή της δεν αποτελούν εκδήλωση πολέμου. Η υπονόμευση είναι μορφή πολέμου και η αντιμετώπισή της πρέπει να περιλαμβάνεται ως τμήμα της εθνικής αμυντικής πολιτικής» (βλ. σελ. 35 του προαναφερθέντος βιβλίου του).

Ως παράδειγμα, χρησιμοποιεί την πιθανότητα αντιπολεμικών «συγκεντρώσεων και διαδηλώσεων μειοψηφικών ομάδων», στις παραμονές ενός επικείμενου πολέμου, για την καταστολή των οποίων η αστυνομία θα «χρειαστεί» την συνδρομή του στρατού (σελ. 57 – 58), ενώ διατυπώνει μάλιστα την εκτίμηση, ότι ακόμα και σε καιρό ειρήνης, ο στρατός οφείλει να προετοιμάζεται για την αντιμετώπιση αντιαντάρτικων επιχειρήσεων στο εσωτερικό του Ηνωμένου Βασιλείου (σελ. 57).

Ασφαλώς, οι παραπάνω θεωρίες του Κίτσον ήταν απόρροια της θητείας του στη Βόρειο Ιρλανδία (υπήρξε προϊστάμενος των Άγγλων στρατιωτικών που δολοφόνησαν άοπλους διαδηλωτές κατά τις διαδηλώσεις της, περιβόητης πλέον, «ματωμένης Κυριακής» του 1972). Ωστόσο, η ομοιότητα των θεωριών του με την πρόσφατη ανασηματοδοσία της «τρομοκρατίας», ως απόπειρας ανατροπής των υφισταμένων κοινωνικών και οικονομικών δομών, μόνο άσχημους συνειρμούς μπορεί να μας προκαλέσει.

II. Αρκετά χρόνια μετά την διατύπωση των θεωριών του Κίτσον, η επίθεση της Αλ Κάιντα στη Νέα Υόρκη προσέδωσε οικουμενικές διαστάσεις σε ένα άλλο παρεμφερές θεώρημα: αυτό των «ασύμμετρων απειλών», που κρέμονται ως δαμόκλειος σπάθη πάνω από τα κεφάλια των σύγχρονων δυτικών κοινωνιών. Εννοια πιο ρευστή απ' ότι η «τρομοκρατία», η «ασύμμετρη απειλή» μετατρέπεται σε «κερκόπορτα» που επιτρέπει την ανάμειξη και την εισβολή των Ενόπλων Δυνάμεων σε κάθε τομέα της κοινωνικής ζωής. Μοντέλο για αυτές τις αναπροσαρμογές, συνιστά η ίδια η ατλαντική υπερδύναμη (3). Οι σχετικές προετοιμασίες στις Η.Π.Α, βρίσκονταν βέβαια σε εξέλιξη πολύ πριν την επίθεση της Αλ Κάιντα στους δίδυμους πύργους.

Το πρώτο ολοκληρωμένο σχέδιο για την «καταστολή ταραχών» από τον αμερικάνικο στρατό, εκπονήθηκε στις αρχές του 1968 και φέρει την κωδική ονομασία Garden Plot. Αρχικός στόχος του ήταν οι «φυλετικές» εξεγέρσεις στα γκέτο των εγχρώμων, αλλά στα 1970 προσανατολίστηκε στην αντιμετώπιση μεγάλου αριθμού διαδηλωτών με πολιτική οργάνωση και στόχους. Πρόκειται για το σχέδιο που ενεργοποιήθηκε για την καταστολή του αντιπολεμικού κινήματος

του 1970 – 1971 και των ταραχών του Λος Άντζελες του 1992, ενώ χρησιμοποιήθηκε, ελαφρώς παραλλαγμένο, και το 1999 για την αντιμετώπιση των διαδηλωτών του Σιάτλ (4).

Ακόμη πιο διαφωτιστικά είναι τα εγχειρίδια του αμερικάνικου στρατού, που έχουν συνταχθεί για την εφαρμογή του σχεδίου στην πράξη. Το εγχειρίδιο υπ' αριθμ. 19- 15 του 1985, αναφέρεται αποκλειστικά στις «εμφύλιες ταραχές», προβλέποντας λεπτομερώς τις μονάδες και τα όπλα (γκλόμπς, αέρια, μάνικες νερού, αλλά και τυφέκια και πολυβόλα!!!) που θα χρησιμοποιηθούν για τη διάλυση του πλήθους. Ακόμη αναφέρεται στη συλλογή πληροφοριών και στις «σχέσεις με τα Μ.Μ.Ε» (προφανώς ως μέρος του σχεδιασμού των επιχειρήσεων).

Το εγχειρίδιο 100 – 19 του 1993, αν και αφορά κυρίως το σύνολο των στρατιωτικών επιχειρήσεων υποστήριξης στο εσωτερικό των Η.Π.Α (είτε πρόκειται για παροχή βοήθειας σε θύματα θεομηνιών, είτε για αντιμετώπιση απεργιών και καταστολή διαδηλώσεων), είναι επίσης σαφέστατο και κατατοπιστικό. «επειδή το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας έχει ευθύνη για την προστασία των πηγών του, οι ενέργειες για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας στο εσωτερικό της χώρας, δεν υπάγονται πάντα στην κατηγορία της παροχής βοήθειας προς τις πολιτικές αρχές». Άρα, αποκτούν μια περίεργη και αμφιλεγόμενη αυτοτέλεια, τουλάχιστον όσον αφορά μια δημοκρατική, υποτίθεται, χώρα. Με βάση πάντως το σχέδιο Garden Plot, ακόμη και η στρατονομία έχει «ειδική τεχνογνωσία στις επιχειρήσεις κατά των ναρκωτικών, της τρομοκρατίας και των εμφυλίων ταραχών».

Παράλληλα, εξαιρετικά μεγάλη σημασία αποδίδεται και στην επιχειρησιακή προετοιμασία του στρατού για την ανάμιξή του στην καταστολή του «εσωτερικού εχθρού», καθώς και στην ψυχολογική επιρροή επί του πληθυσμού. Από το 1994 οργανώνεται σε τακτική βάση η επιχείρηση «Πολεμιστής των Πόλεων», μια στρατιωτική άσκηση σε αστικό πεδίο (MOUT) που περιλαμβάνει προετοιμασμένους επιδρομείς των ειδικών δυνάμεων σε κατοικημένες περιοχές. Σύμφωνα με το ΥΠ.ΕΘ.Α των Η.Π.Α, το ένα σκέλος αυτών των ασκήσεων αναπαριστάνει την διεξαγωγή μαχών σε αστικά κέντρα του τρίτου κόσμου, ενώ το άλλο προετοιμάζει την «προστασία της εθνικής ασφάλειας των Η.Π.Α στο εσωτερικό, με επιχειρήσεις σε αστικό περιβάλλον, σε συνθήκες κοινωνικής αναταραχής και προς αποκατάσταση της τάξης» (5).

Αξίζει εδώ να αναφερθεί και η στρατιωτικοποίηση της Αστυνομίας των Η.Π.Α, με την δημιουργία όλο και περισσότερων ειδικών μονάδων στρατιωτικού χαρακτήρα (τα περιβόητα S.W.A.T, πλέον είναι ξεπερασμένα), ενώ καθοριστικό στοιχείο, ως προς αυτή την εξέλιξη, υπήρξε ένα πρόγραμμα του 1995 για την «μεταφορά τεχνολογίας» από τον στρατό στις κατά τόπους υπηρεσίες ασφαλείας (6).

Επίσης οφείλουμε να αναφέρουμε ότι η κυβέρνηση Κλίντον, τον Οκτώβρη του 1999, διόρισε στρατιωτικό διοικητή «εσωτερικού» με αρμοδιότητα την πολιτική άμυνα, παρά την έντονη αντίθεση μεγάλου μέρους της αμερικάνικης διανόησης (Τσόμσκι κ.λ.π), καθώς και των φιλελεύθερων κύκλων του Δημοκρατικού Κόμματος, ενώ, τον Αύγουστο του 2001, η δικαστική υπηρεσία του αμερικάνικου στρατού εξέδωσε εγχειρίδιο για την θεμελίωση της νομιμότητας αυτού του είδους στρατιωτικών επεμβάσεων στο εσωτερικό της χώρας. Επιστέγασμα όλων αυτών των «δημοκρατικών» λειτουργιών του επίσημου αμερικάνικου κράτους, αποτέλεσε η δημιουργία, σε όλη την επικράτεια των Η.Π.Α, του παραστρατιωτικού, και, κατά κοινή ομολογία στις Η.Π.Α, αντιδημοκρατικού μηχανισμού του «Γραφείου Ασφαλείας της Πατρίδος» (OHS), μετά το χτύπημα της Αλ Κάιντα και με αφορμή το γεγονός αυτό (7).

III. Στην χώρα μας, η πρώτη φορά που οι Ένοπλες Δυνάμεις χρησιμοποιήθηκαν σε καθαρά αστυνομικό ρόλο μετά την πτώση της χούντας, ήταν πριν λίγους μήνες, με αφορμή την ασφάλεια των Ολυμπιακών Αγώνων. Οφείλουμε πάντως να αναγνωρίσουμε, ότι η πρώτη αλλαγή προς αυτή την κατεύθυνση έγινε στις 20 Σεπ. 2001 (λίγο μετά την 11η Σεπτεμβρίου). Τότε το ΚΥΣΕΑ ενέκρινε την αναθεώρηση του αμυντικού δόγματος, ενσωματώνοντας την αντιμετώπιση των «ασύμμετρων απειλών» στα καθήκοντα των Ενόπλων Δυνάμεων. Ο κ. Δημήτριος Ρέππας, κυβερνητικός εκπρόσωπος τότε, σκιαγράφησε τον καινούργιο εχθρό ως εξής: «Τίθεται πλέον ένα θέμα εσωτερικής ασφάλειας. Ο κλασικός κίνδυνος, για την κυριαρχία και την ακεραιότητα μιας χώρας, ήταν κατά παράδοση εξωτερικός. Τώρα ο κίνδυνος, στο πλαίσιο αυτών των ασύμμετρων απειλών, μπορεί να προέλθει από το εσωτερικό μιας χώρας. Θα πρέπει, λοιπόν, και εμείς να συντονίσουμε τη δράση των υπηρεσιών που ασχολούνται με θέματα εθνικής άμυνας ή εξωτερικής πολιτικής με τη δράση των υπηρεσιών που ασχολούνται με θέματα εσωτερικής ασφάλειας και τάξης» (8).

Το κείμενο της «Αμυντικής Στρατηγικής Αναθεώρησης», δόθηκε στην δημοσιότητα στις 02 Οκτ. 2001, μειονεκτεί όμως, διότι περιλαμβάνει έναν αρκετά αόριστο ορισμό του προβλήματος. Πιο συγκεκριμένα, «ως ασύμμετρες απειλές, ορίζονται οι προσπάθειες εκείνες υπονόμησης ενός αντιπάλου, οι οποίες στηρίζονται στην εκμετάλλευση των αδυναμιών του με χρήση μέσων που διαφέρουν σημαντικά από τον συνήθη τρόπο διεξαγωγής επιχειρήσεων του αντιπάλου» (σελ. 19). Επιστρατεύτηκε μάλιστα και ένα, μάλλον ατυχές, παράδειγμα «ασύμμετρης απειλής»: μια σύγκρουση γενικά, «όπου από την μια πλευρά βρίσκεται ένα οργανωμένο κράτος και από την άλλη, ομάδες συμφερόντων» (σελ. 19). Ομάδες συμφερόντων όμως, αποτελούν και οι εργάτες, οι αγρότες, και γενικά όλες οι παραγωγικές τάξεις πολιτών της χώρας. Οπότε;

Στο ίδιο κείμενο απαριθμούνται αναλυτικά και «οι βασικότερες μορφές ασύμμετρης απειλής» που αντιμετωπίζει η χώρα μας, ήτοι: «διεθνής τρομοκρατία», «όπλα μαζικής καταστροφής», «διεθνές οργανωμένο έγκλημα», «εμπόριο ναρκωτικών», «διαφθορά», και «λαθρομετανάστευση» (σελ. 21).

Ο αρχηγός Γ.Ε.Σ αντιστράτηγος Χαρβάλας, σε ομιλία του στην Ναυτική Σχολή Πολέμου, προσέθεσε δυο ακόμα ασύμμετρους κινδύνους: τον εθνικοθηρησκευτικό φανατισμό (κατανοητό) και τον ριζοσπαστισμό εν γένει (;;;).(9).

Το ίδιο δόγμα διατηρήθηκε και στην τελική μορφή της στρατηγικής αναθεώρησης, που ενέκρινε το ΚΥΣΕΑ στις 06 Νοε. 2003. Περιγράφοντας τις καθ' ημάς «ασύμμετρες απειλές», ο τότε υπουργός Εθνικής Αμύνης κ. Γιάννος Παπαντωνίου τόνισε ότι «αυτές συνδέονται με την αστάθεια στις χώρες που βρίσκονται στα βόρεια σύνορά μας» καθώς και με «γενικότερους λόγους που υποκινούν τη διεθνή τρομοκρατία, το οργανωμένο έγκλημα, την ενδεχόμενη έκρηξη κύματος λαθρομεταναστών, την οποία ζήσαμε τα προηγούμενα 10 χρόνια, καθώς και άλλα φαινόμενα, τα οποία θέτουν σε κίνδυνο την ασφάλεια της χώρας».(10)

Αλλά και ο σημερινός υπουργός Εθνικής Αμύνης κ. Σπήλιος Σπηλιωτόπουλος, σε ομιλία του στο επίσημο δείπνο της Economist – Defendory για την αμυντική πολιτική (07 Οκτ. 2004) τόνισε ότι η νέα κυβέρνηση, δίδει μεγάλη σημασία στην αντιμετώπιση των ασύμμετρων απειλών: «δεν μπορούμε να μιλάμε μόνο για άμυνα, όσον αφορά την αποστολή των Ενόπλων Δυνάμεων, αλλά για άμυνα και ασφάλεια».(11)

Παράλληλα το 2003 δημιουργήθηκε η Διακλαδική Διεύθυνση Στρατιωτικών Πληροφοριών του ΓΕΕΘΑ (πρόκειται για μια μορφή στρατιωτικής

«ΕΥΠ»). Το ότι η εν λόγω υπηρεσία δεν περιορίζεται σε συλλογή στρατιωτικών καθαρά πληροφοριών, είναι εύκολα αντιληπτό αν διαβάσουμε την ανάλυσή της περί διεθνούς τρομοκρατίας και Ολυμπιάδας που δημοσίευσε στο περιοδικό «Διπλωματία» ο δημοσιογράφος κ. Λουκάς Δημάκας (30 Απρ. 2004).

Επίσης η εκπαίδευση επίλεκτων μονάδων του στρατού σε επιχειρήσεις «μη πολεμικού χαρακτήρα» σε αστικές περιοχές, οι οποίες περιλαμβάνουν την καταστολή «οχλοκρατικών εκδηλώσεων», μπορεί να τοποθετηθεί στο ίδιο πλαίσιο λογικής και κρατικής λειτουργίας.(12)

Πάντως αποκορύφωμα της μετατροπής των Ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων και σε αστυνομικό σώμα, αποτέλεσε, όπως προαναφέρθηκε, η συμμετοχή τους στην φύλαξη της Ολυμπιάδας του 2004. Το σχετικό νομοθετικό πλαίσιο, προσέφερε η υπουργική απόφαση 1016/114/136α, που δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα της Κυβερνήσεως στις 05 Μαρ. 2004 (ΦΕΚ 2004/Β/486), και προβλέπει ότι η χρήση όπλων από τους στρατιωτικούς της εν λόγω δύναμης, ρυθμίζεται από τον αντίστοιχο νόμο για τους άντρες της Ελληνικής Αστυνομίας.

Είναι γεγονός ότι από κάθε καλόπιστο, η ρύθμιση αυτή θεωρείται καθαρά συγκυριακή, λόγω των εξαιρετικών περιστάσεων της συγκεκριμένης διεθνούς οργάνωσης. Φρονώ όμως ότι ανακύπτει πρόβλημα από την ανακοίνωση του ΓΕΕΘΑ της 4ης Οκτ. 2004, η οποία ενημερώνει τους πολίτες ότι «μετά από πρόσφατο αίτημα του Υπουργείου Δημοσίας Τάξεως, αποφασίστηκε η συνδρομή των Ενόπλων Δυνάμεων στην ΕΛ.ΑΣ για την μετα-ολυμπιακή φύλαξη των Ολυμπιακών εγκαταστάσεων, με τη διάθεση χιλίων στελεχών και οπλιτών», στους οποίους «δεν συμπεριλαμβάνεται το βοηθητικό προσωπικό». Για την διεκπεραίωση αυτού του καινούργιου καθήκοντος, θα διατηρηθεί «το υφιστάμενο σχήμα διοίκησης, μέσω του Κλάδου Ολυμπιακών Αγώνων του ΓΕΕΘΑ και της Στρατιωτικής Διακλαδικής Δύναμης Ασφαλείας ΟΑ 2004». Από τα παραπάνω είναι εύκολο να αντιληφθεί κανείς, ότι οι Ολυμπιακοί Αγώνες τελείωσαν, πλήν όμως, η στρατιωτική υποδομή για την ασφάλειά τους από τις «ασύμμετρες απειλές» παραμένει και συνεχίζεται η λειτουργία της με καθήκοντα αστυνομικού χαρακτήρα.

Θα ήταν πάντως λυπηρό να λάβουν χώρα και στην Πατρίδα μας σκηνές βίας και συλλήψεων πολιτών από στρατιωτικούς ενόψει της χρησιμοποίησης τους και ως «αστυνομικούς», γιατί δυστυχώς προς αυτή την κατεύθυνση οδηγούμαστε από την εκτελεστική εξουσία, ενόψει μάλιστα και του ιδιαίτερα βεβαρυμένου παρελθόντος των Ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων, οι οποίες, στα μάτια της πλειοψηφίας του Ελληνικού Λαού, ακόμη δεν κατάφεραν να εξιλεωθούν ούτε για την συνταγματική εκτροπή του 1967, ούτε για συμπεριφορές που κονιορτοποιούσαν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια των πολιτών, που στο παρελθόν κλήθηκαν να υπηρετήσουν την Πατρίδα. Αν πραγματικά συμβεί κάτι τέτοιο, το πλήγμα στο κύρος των Ενόπλων Δυνάμεων θα είναι τεράστιο ενώ οι στρατιωτικοί, στα μάτια του λαού τουλάχιστον, θα μετατραπούν από υπερασπιστές της Πατρίδας σε πραιτωριανούς της εκάστοτε κυβέρνησης, η οποία, με πρόσχημα την ασφάλεια, θα μπορεί να τους χρησιμοποιεί κατά το δοκούν.

Θεωρώ λοιπόν σκόπιμο, να προσαρμοστεί άμεσα το νέο αμυντικό δόγμα στην παραδοσιακή δημοκρατική αντίληψη της ελληνικής κοινωνίας που θέλει τον στρατό ως δύναμη εγγύησης της προστασίας της Πατρίδας και ως αρωγό του λαού μας στις δύσκολες στιγμές του (θεομηνίες κ.τ.λ), και όχι ως δύναμη καταστολής αστυνομικού χαρακτήρα.

Θα ήταν βέβαια αφελές να δεχθούμε ότι αντικειμενικά δεν υφίστανται νέου τύπου απειλές για τις σύγχρονες κοινωνίες όπως η τρομοκρατία, είτε αυτή προέρχεται από τον θρησκευτικό και εθνικό φονταμενταλισμό ορισμένων, είτε

προκαλείται από την τάση της υπερδύναμης να επεμβαίνει, τα τελευταία χρόνια μάλιστα κατά παράβαση του διεθνούς δικαίου, ως αυτόκλητος χωροφύλακας προς «προστασία δικαιωμάτων μειονοτήτων»(Κοσσυφοπέδιο)(13) ή ακόμη για «την αποκατάσταση της δημοκρατίας»(Ιράκ), στην πραγματικότητα όμως, για να εξυπηρετήσει με τον πλέον επαισχυνο τρόπο τα κάθε είδους συμφέροντά της.

Απέναντι στη διεθνή πραγματικότητα όμως, όπως αυτή αποτυπώνεται αντικειμενικά στις μέρες μας, ασφαλώς και έπρεπε να προσαρμοστεί το αμυντικό μας δόγμα. Όφειλαν όμως οι κυβερνήσεις να καταστήσουν σαφές ότι οι «ομάδες συμφερόντων» που απειλούν να συγκρουστούν «με το οργανωμένο κράτος», σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να είναι οι παραγωγικές τάξεις της Πατρίδας μας.

Είναι βέβαια ξεκάθαρο, για να αναλύσουμε ωμά τα πράγματα και να τα πούμε με το όνομά τους, ότι με την έννοια «ομάδες συμφερόντων» προφανώς εννοούνται κάποιες πολυάριθμες κοινότητες μεταναστών – στην πλειοψηφία τους λαθρομετανάστες – που έχοντας κοινή εθνική καταγωγή, θα μπορούσαν ενδεχομένως στο μέλλον να απειλήσουν την ασφάλεια της χώρας με την προβολή διεκδικήσεων εθνικού και αλυτρωτικού χαρακτήρα (αυτό άλλωστε συμβαίνει σε γειτονικές μας χώρες, όπως η Π.Γ.Δ.Μ ή η Σερβία, η οποία μάλιστα, όπως φαίνεται, χάνει οριστικά το Κοσσυφοπέδιο), αυτό όμως δεν σημαίνει ότι είναι δύσκολο να παρανοηθεί ο όρος «ομάδες συμφερόντων».

Οφείλουμε πάντως να δεχθούμε ότι τον νέο ρόλο των Ενόπλων Δυνάμεων, όπως αυτός ορίζεται από την αναθεώρηση του αμυντικού μας δόγματος, δεν τον έχουν κατανοήσει και συνεπώς δεν τον έχουν αποδεχθεί, ούτε ο λαός μας, ούτε η μεγάλη πλειοψηφία των στρατιωτικών. Θα πρέπει λοιπόν κάθε βήμα που γίνεται στην κατεύθυνση της υλοποίησης του νέου αμυντικού δόγματος από τους εκάστοτε κυβερνώντες, να γίνεται με περίσκεψη και απόλυτο σεβασμό στις δημοκρατικές ευαισθησίες τόσο του λαού, όσο και των ίδιων των στελεχών των Ενόπλων Δυνάμεων που έταξαν εαυτούς στην υπηρεσία της Πατρίδας.

Παραπομπές:

- (1). Зюганов В. Ролята на Воените Сили във Съвременият Свят. Изд. Нови Времена. Москва 2001, с. 315
- Ζιουγκάνοφ Β. Ο ρόλος των Ενόπλων Δυνάμεων στον σύγχρονο Κόσμο. Εκδόσεις Νέοι Καιροί. Μόσχα, 2001, σελ. 315.
- (2). Βλ. δημοσίευμα εφημ. «Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία» της 14ης Νοε. 2004 με τίτλο «Μεταμοντέρνοι Συνταγματάρχες»
- (3). ο.π.
- (4). Burghardt Tom. Police State America. US Military «civil disturbance» Planning. Arm the spirit / solidarity, 2002, σελ. 79 και επ.
- (5). Burghardt Tom. ο.π. , σελ. 132
- (6). Burghardt Tom. ο.π. , σελ. 211 και επ.
- (7). Burghardt Tom. ο.π. , σελ. 316 και επ.
- (8). Βλ. δημοσίευμα εφημ. «Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία» της 14ης Νοε. 2004 με τίτλο «Μεταμοντέρνοι Συνταγματάρχες»
- (9). ο.π.
- (10). ο.π.
- (11). ο.π.
- (12). βλ. σχετικό δημοσίευμα εφημ. «Ριζοσπάστης» της 17 Μαρ. 2002.
- (13). Степановиц Г. Американската намеса във Косовската Поля. Изд. Београд. 2002, с 238
Степáноβιτς Гк. Η Αμερικανική Εμπλοκή στο Κοσσυφοπέδιο. Εκδόσεις Μπέογκραντ, 2002, σελ. 238
Генерално Командуване на Югославската Армия. Натоϊските Престъпления във Югославия. 2001, с 64
Γενικό Επιτελείο Γιουγκοσλαβικού Στρατού. Τα εγκλήματα του ΝΑΤΟ στη Γιουγκοσλαβία. 2001, σελ. 64

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική:

- Αλιβιζάτος Ν. Η Συνταγματική θέση των Ενόπλων Δυνάμεων. Π. Δικαιώματα και Υποχρεώσεις των Στρατιωτικών. Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1992.
- Αργυρόπουλος Χρ. Στρατιωτική Δικαιοσύνη και Σύνταγμα, Ένωση Ελλήνων Συνταγματολόγων, Οι Συνταγματικές Ελευθερίες στην Πράξη, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1986.
- Βεγλερής Φ. Οι περιορισμοί των δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1982.
- Βενιζέλος Ε. Το Σύνταγμα του 1975/1986/2001, Εκδόσεις Α. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2001.
- Γενικό Επιτελείο Στρατού – Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού. Ιστορία της Οργανώσεως του Ελληνικού Στρατού, 1821 – 1954, Αθήνα, Δ.Ι.Σ, 1957.
- Γέροντας Α./ Λύτρας Σ./ Παυλόπουλος Πρ./ Σιούτη Γλ./ Φλογαίτης Σ. Διοικητικό Δίκαιο, Εκδόσεις Α. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2004.
- Δαγτόγλου Π. Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Δίκαιο Ι, β' έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1985.
- Δαγτόγλου Π. Συνταγματικό Δίκαιο. Ατομικά Δικαιώματα, τόμοι Α & Β, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1991.
- Δημητρόπουλος Α. Γενική Συνταγματική Θεωρία. Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου, τόμος Ι, Θ' έκδοση, Αθήνα, 2001.
- Δημητρόπουλος Α. Οργάνωση και Λειτουργία του Κράτους. Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου, τόμος ΙΙ, Θ' έκδοση, Αθήνα, 2001.
- Δημητρόπουλος Α. Συνταγματικά Δικαιώματα. Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου, τόμος ΙΙΙ, Γ' έκδοση, Αθήνα, 2004.
- Δημητρόπουλος Α. Πρακτικά θέματα Συνταγματικού Δικαίου. Γενική Θεωρία – Οργανωτικό Μέρος, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2004.
- Μανωλεδάκης Ι./ Prittwitz C. (επιμέλεια). Η ποινική προστασία της ανθρώπινης Αξιοπρέπειας. Ελληνογερμανικό Συμπόσιο. Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσ/νίκη, 1997.
- Pallast Greg. Δημοκρατία σε τιμή ευκαιρίας. Μ.τ.φ. Ερρίκος Μπαρτζινόπουλος, εκδόσεις Νέοι Ορίζοντες, 2003.
- Παπαδαμάκης Α. Στρατιωτικό Ποινικό Δίκαιο. Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, Γ' έκδοση, 2003.
- Παπαδαμάκης Α. Η ανυπακοή του Στρατιωτικού ως αξιόποινη πράξη. Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσ/νίκη, 1987
- Παπαδαμάκης Α. Ποινικό Δίκαιο και Κράτος Δικαίου, εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσ/νίκη, 1998.
- RAND Corporation.(μελέτες – συλλογή κειμένων). Ο ρόλος των Στρατιωτικών στις υποανάπτυκτες Χώρες. Εκδόσεις Κάλβος, Αθήνα, 1971.
- Σπηλιωτόπουλος Ε. Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου. Εκδόσεις Σάκκουλα, 11η έκδοση, Αθήνα – Κομοτηνή, 2001.
- Υπουργείο Εθνικής Άμυνας – Επιτελείο Υπουργού. Αμυντική Στρατηγική Αναθεώρηση. Αθήνα, 2001.
- Χρυσόγονος Κ. Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, εκδόσεις Σάκκουλα, 2002.

Αγγλόφωνη

- Burghardt Tom. Police State America. US Military «civil disturbance» Planning. Arm the spirit / solidarity, 2002
- Dorenberg A.J.T. «Human Rights in the Armed Forces». SIDM, 1999.
- Janowitz M. The Profesional Soldier. A Social and Political Portrait, New York – London, The Free Press, 1975.
- Kitson Frank. Warfare as a Whole. Faber and Faber, London, 1989.
- Warren E. The Bill of Rights and the Military. Military Low Rewiew, 1977.

Σλαβόφωνη

- Банев Х. Дните на Димитров. Изд. София. 1977.
- Μπάνεφ Χ. Οι Μέρες του Δημητρώφ. Εκδόσεις Σόφια 1977
- Зюганов В. Ролята на Воените Сили във Съвременият Свят. Изд. Нови Времена. Москва 2001.
- Ζιουγκάνοφ Β. Ο ρόλος των Ενόπλων Δυνάμεων στον σύγχρονο Κόσμο. Εκδόσεις Νέοι Καιροί. Μόσχα, 2001
- Желев Ж. Демократизацията на нашето общество. Правителството и командването на Армията. Изд. София. 1997.
- Ζέλεφ Ζ. Ο εκδημοκρατισμός της Κοινωνίας μας. Η Κυβέρνηση και η Διοίκηση του Στρατού. Εκδόσεις Σόφια, 1997
- Степановиц Г. Американската намеса във Косовската Поля. Изд. Београд. 2002.
- Στεπάνοβιτς Γκ. Η Αμερικανική Εμπλοκή στο Κοσσυφοπέδιο. Εκδόσεις Μπέουγκραντ, 2002.
- Генерално Командуване на Югославската Армия. Натойските Престъпления във Югославия. 2001.
- Γενικό Επιτελείο Γιουγκοσλαβικού Στρατού. Τα εγκλήματα του ΝΑΤΟ στη Γιουγκοσλαβία. 2001.